

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра історії української літератури, теорії літератури
та літературної творчості

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРНА Й РЕГІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ:
ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ВИМІР

Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «магістр»
студентки II курсу,
галузі знань 03 Гуманітарні науки
спеціальності 035 – філологія
спеціалізації 035.01 «Українська мова і література»
ОП «Літературно-мистецька аналітика
та західноєвропейська мова»
Богуславець Софії Тарасівни

Науковий керівник:
к. філол. н., доц. Усатенко Галина Олегівна

«Допущено до захисту»

Протокол засідання кафедри історії української
літератури, теорії літератури та літературної творчості

№ 10 від 19.05.23

Завідувач кафедри _____ д. філол. н., проф. О. М. Сліпушко

Київ–2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ЛОКАЛЬНА КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЦІЛІСНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ	8
1.1. Культура як актуальність сьогодення в контексті європейських цінностей.....	8
1.2. Огляд загальної концепції й аспектів поняття «культура» в сучасному розумінні	10
1.3. Локальна культурна ідентичність як втілення ідей національної ідентичності	15
Висновки до розділу 1.....	19
РОЗДІЛ 2. ЛОКАЛЬНА КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЯ СУЧАСНОГО ПОГЛЯДУ НА КУЛЬТУРУ	21
2.1 Концепція локальної ідентичності на прикладі власного дослідження.....	21
2.2 Особливості роботи над дослідженням.....	24
2.3 Результати роботи: алфавітний покажчик, авторські есеї.....	26
Висновки до розділу 2.....	98
РОЗДІЛ 3. ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА МАПА КАЛУЩИНИ.....	99
3.1 Емпірична база проекту – загальний огляд «проектного ландшафту».....	99
3.2 Концепція власного проекту «Літературно-мистецька мапа Калущини».....	103
Висновки до розділу 3.....	108

ВИСНОВКИ.....	109
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	112
ДОДАТКИ.....	129

ВСТУП

Суспільство і світ входить в епоху, коли межі більшості очевидних раніше явищ розмиваються, стають нечіткими й набувають або збагачуються новими значеннями. Трансформується також парадигма духовних цінностей. У ту чи ту епоху різні їх аспекти ставали ключовими орієнтирами у світі. Відносно незмінною залишається культура – підґрунтя, на основі якого формується ідентичність як така: зі своїми переконаннями, усвідомленням себе і свого місця у світі. Для людства актуальним знову стає існування власного простору, до якого можна повернутися й відносно котрого ідентифікувати себе.

Сьогоднішня російсько-українська війна – це війна не стільки за фізичний територіальний простір, скільки за культурний. Потреба відділити себе від держави-агресора зумовлена стійким бажанням деколонізуватися й дерадяннізуватися. Повернення до своєї ідентичності, реактуалізації її є одним із таких шляхів, що вже раніше засвідчувала про свою тривкість і тяглість на локальніших вимірах. Тому **актуальність** магістерської роботи полягає в дослідженні таких регіональних проявів української ідентичності, що впливають на культуру й ідентичність України загалом. Окреслений простір стосуватиметься не лише символічного виміру ідентичності, а й конкретної фізичної локації.

Вивчення питання «війни за культуру» не тільки в українському розумінні, а як широкого актуального концепту, допоможе зрозуміти майбутні виклики й виробити стратегії для взаємодії з новими тенденціями й вирішити можливі складнощі.

Наукова новизна полягає в тому, що ця робота реактуалізує знання й досвід, набуті й опрацьовані попередниками, та змінює оптику дослідження,

фокусуючись на саме локальних культурних проявах української ідентичності та способі її реалізації.

Мета магістерської роботи: простежити взаємовплив локальної культури на формування культури цілісної України на прикладі одного регіону.

Мета передбачає виконання конкретних **завдань**:

- окреслити поняття культури відносно актуальних європейських й українських тенденцій;
- дослідити явище культурної ідентичності й зосередитися на саме локальній ідентичності;
- реактуалізувати поняття регіональної ідентичності через творче опрацювання матеріалу про культурних персоналій, пов'язаних із певним регіоном України;
- на базі науково-дослідницької роботи створити «Літературно-мистецьку карту Калущини», що унаочнює локальні культурні прояви.

Об'єкт дослідження: локальна ідентичність з її особливостями, котрі залежать від обраного регіону. **Предмет** дослідження: добірка персоналій, що пов'язані з Калуським регіоном, та авторських есеїв про них.

Методи дослідження: теоретичний й описовий – для формування понятійного апарату, групування і систематизації – зведення віднайдених даних, опрацювання результатів науково-дослідницької роботи, створення алфавітного покажчика як основи для літературно-мистецького маркування, емпіричний метод експерименту – створення авторських есеїв як нового погляду на тезу локальної ідентичності, узагальнення й деталізації – при аналізі «проектового ландшафту» локацій.

Джерельну базу магістерської роботи становлять дослідження про культуру як актуальність сьогодення: «Культура у підмурках європейської спільноти» П. Гілена і Т. Ляйстера, «Культурні цінності Європи» за редакцією Г. Йоаса, «Що таке культурна наука? (А що не належить до неї)» Дж. Поттса та Дж. Гарлі («What is Cultural Science? (And what is not)»), «Словник» Дж. Вільямса («Keywords : A vocabulary of culture and society»), «Українська культура» І. Огієнка, «Проблеми та перспективи української культури» І. Дзюби; праці про ідентичність: «Культурна ідентичність та Глобальний процес» Дж. Фрідмана («Cultural Identity and Global Process»), «Соціальна ідентичність» Р. Дженкінса («Social Identity»), «Глобальна ідентичність / Індивідуальна ідентичність» Мет'юза Г. («Global Identity / Individual Identity»), «Колективна пам'ять і культурна ідентичність» А. Богачова, «Локальна ідентичність як складова розвитку територіальної громади» Сергієнка Е., «Культурна ідентичність та глобалізація» Д. Шевчука, «Національна ідентичність» Сміт Ентоні Д., «Джерела себе»; приклади культури, пов'язаною з локацією (містом): «Літературний StanislawIФ» В. Єшкілева, «Пам'ять, місто і спадок Другої світової війни у східній і центральній Європі: привиди Інших», «(Не)комфортна (не)околиця Чоколівка».

Емпірична база кваліфікаційної роботи: творчі проекти-маршрути «Гастромандрівка слідами літераторів», «Франковими стежками», «Читати Київ», «Літературними місцями Косівщини», «Їздець», проекти-мапування «Хроніка перебування Івана Франка на Прикарпатті», «Уявна мапа літературного Львова», «Літературна карта Тернопілля», також «(Не)забуті імена літературного Львова» подкаст «Дефіляда» та ін.

Практичне значення дослідження кваліфікаційної роботи: створення авторських есеїв як способу переосмислення й реактуалізації відомих і маловідомих персоналій. **Практичне значення магістерського проєкту** «Літературно-мистецька карта Івано-Франківщини» пов'язане із

перевідкриттям регіону для іноземців та українців. Також мапа унаочнює культурні процеси локації, слугує для культурно-просвітницької діяльності.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У вступі окреслені актуальність, наукова новизна, мета й завдання, об'єкт та предмет дослідження, методологія, джерельна та емпірична база, практичне значення проєкту.

Перший розділ «» теоретичний, де визначено роль культури у сучасному контексті, трансформації її потрактувань й актуальне розуміння терміну; на базі цього було визначено, що таке локальна культура і які її аспекти потрібно взяти до уваги при власному дослідженні.

У другому практичному розділі «» окреслили контекст вибраного регіону й, опираючись на свою науково-дослідницьку роботу в Долинській центральній публічній бібліотеці, сформувала алфавітний покажчик культурних діячів, котрі жили та/або працювали на території Калущини; дібрала 18 персоналій й розглянула їх життя й творчість крізь призму авторських есеїв.

У третьому розділі «» досліджено «ринок» уже реалізованих проєктів, й на базі цього актуалізована й сформована концепція власного культурного мапування, розкриті стратегії його розвитку і спрямування.

Висновки підсумовують усі досліджені теоретичні й практичні результати.

У додатках надано додаткові матеріали до авторських есеїв; та знімки екрану, що ілюструють літературно-мистецьку мапу.

Загальний обсяг роботи становить сторінок, з них сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 148 позицій.

РОЗДІЛ 1. ЛОКАЛЬНА КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

ЯК СКЛАДОВА ЦІЛІСНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

1.1. Культура як актуальність сьогодення в контексті європейських цінностей

Світ постійно перебуває в русі та розвивається, а відповідно до цих трансформацій змінюються ті чи ті тенденції на різних життєвих рівнях: суспільно-політичному, економічному, соціальному, культурному і т.д.. У такому випадку важливо мати орієнтири, що визначатимуть вектор руху суспільства. Наприклад, до цінностей Європи (сприймається як духовний об'єкт для наслідування) часто зараховують раціональність (у значенні самокритицизм), справедливість [24, С. 17], відчуття належності до спільноти, свободу [27, С. 14]. Актуальним завжди залишається й аспект внутрішнього виміру: пошуку й розуміння себе та власного місця на всіх життєвих рівнях – тобто дослідження ідентичності [23, С. 9]. «Самоздійснення» розглядають як одну зі складових сучасних європейських цінностей, а найповніше воно проявляється через культуру [14, С. 322].

«Культура – це гра, за допомогою якої люди, групи й суспільства надають смислу своєму існуванню» [6]. Послугуючись визначенням Руді Лерманса про культуру як репертуар знаків, дослідники Паскаль Гілен і Тайс Ляйстер обґрунтовують її важливе значення. Вона виступає своєрідним майданчиком для комунікації, що відбувається на основі спільних знаків. Через це Європа прагне постійно інвестуватися в культуру, яка згруповує навколо себе суспільство, котре внаслідок своїх часових і ціннісних трансформацій тепер сповнене внутрішніми суперечностями. Культура дозволяє йому визначати смисли власного існування й комунікувати [6].

Дослідник Ганс Йоас прослідковує тяглість культури ще з доби античності на основі грецьких незалежних міст-полісів. Орієнтування на неї продовжилося з часів Середньовіччя (період різних культур, що розкриваються через монотеїстичні релігії) і триває до сьогодні [14, С. 21–23]. «Культура навчає, як поводитися й існувати в певному суспільстві... сприяє соціальній інтеграції та єдності» [6]. Адже культурна ідентичність сьогодні для Європи своєрідний виклик. З одного боку різноманіття, що може призвести до внутрішніх конфліктів і небажання приймати ці відмінності [15]. З другого боку, різні культурні коріння призводять до розвитку як самих представників такої спільноти, так і суспільства та світу загалом (на духовному й матеріальному рівні). Наприклад, з 1983 року започаткували програму, котра тепер відома як «Культурні столиці Європи»: міжнародна група експертів культури вибирає міста, що претендують на таке звання. Кожного року «столицею» стають різні населені пункти, котрі проводять культурні заходи. З одного боку, програма сприяє економічному й туристичному розвитку вибраних міст і держав загалом; з другого, поширює загальноєвропейські цінності. Це своєрідна платформа, де взаємодіють і зближуються різні культурні спільноти та ідентичності [13]. Тож оскільки мультикультурна Європа досі шукає своє вираження й представлення на культурній світовій арені (тобто умовно спільну ідентичність), вона зацікавлена в тому, аби сформувати таку спільноту, що поділяла би її духовні цінності. Саме культура в її загальному розумінні має посприяти спорідненню європейських національних культур [15].

Вона становить «підвалини суспільства» [6]. Розуміння культури як однієї зі складових ідеї «об'єднання Європи» сформувалося давно, проте її роль трансформувалася від інструмента для досягнення мети до головного рушія й утілення цієї мети [12]. Питання культури досі актуальне як у контексті соціополітичному, так і в нашій роботі, оскільки культура слугує підґрунтям для формування ідентичності.

1.2. Огляд загальної концепції й аспектів поняття «культура» в сучасному розумінні

Перед тим, як перейти до поняття ідентичності в літературно-мистецькому контексті, важливо окреслити, що таке культура. Термін має давнє походження. Основу слова становить латинський корінь «*colere*», що може означати «населяти»; «обробляти («культивувати») землю»; «поклонятися»; «виховувати» [43, С. 87]. В епоху Відродження «культуру» пов'язували з духовною діяльністю, способом вдосконалення свого «я». Як самостійний термін вперше вжили у XVIII–XIX ст.: зокрема німецькі словники ототожнюють «культуру» з означенням «цивілізації», а також послуговуються цим поняттям в контексті «розвинений, освічений» [36, С. 9–13].

Згодом термін вдосконалювали й доповнювали провідні філософи й антропологи того часу. Наприклад, Йоганн Гердер критикував універсальність понять «культури», або «цивілізації» – тобто це не зовсім «однолінійний процес, який призводить до домінуючої точки [європейської] культури» (із незавершеної праці «Ідеї щодо історії людства» (1784-1791)). Він вважав, що не можна говорити про «культуру»/«цивілізацію» в однині, адже існують «специфічні й мінливі культури різних народів і періодів, та специфічні й мінливі культури соціальних й економічних груп усередині нації» [43, С. 89].

У значенні, що стало основою для розвитку сучасних соціологічних тенденцій, цей термін вжили антропологи Густав Клемм й Едвард Тайлер. Зокрема останній у своїй праці «Первісна культура» (1871) дав визначення, що «Культура, або Цивілізація, у широкому етнографічному розумінні – це комплекс, що включає в себе знання, вірування, мистецтво, мораль, право, традицію та інші здібності і звички, набуті людиною як членом суспільства» [42, С. 1] (*тут і далі переклад мій Б.С.*).

Від значення «обробляти землю» поняття трансформувалося до метафоричного «обробітку», тобто виховання тих, «хто був покликаний обробляти» і тих, хто прагне «бути обробленим». «Культура» ввійшла в сучасну лексику як декларація про намір – назва наміченої місії, котру потрібно здійснити» – зазначає філософ Зигмунд Бауман. Цей намір полягає у вихованні й просвітленні, опікуванні народу, що, наприклад, став громадянами новоствореної держави-нації. Так культура стала «головним інструментом націєтворення й водночас головним оператором цього інструменту» [37, С. 124].

Сучасні дослідники заперечують тотожність понять «культура» й «цивілізація». Також вони зазначають, що термін «культура» описує саме стан суспільства, тобто групи, а не окремого індивіда (у значенні «розвинений») [36, С. 11]. Це поняття багатозначне за своєю суттю. Залежно від зовнішніх та внутрішніх чинників (епохи, часу, суспільно-політичного контексту, інструментарію, методології та ін) на перший план виводилися ті чи ті аспекти терміну «культури». Наприклад, дослідник Раймонд Вільямс у своєму «Словнику» (1976) розглядає термін із трьох позицій: як «процес інтелектуального, духовного й естетичного розвитку» (умовний відлік – з XVIII ст.); як «певний спосіб життя народу, періоду, групи чи людства загалом»; як власне результати (тексти) «інтелектуальної й насамперед художньої діяльності». Культуролог вважає, що третій напрям сформувався відносно нещодавно і стає провідним у розумінні самого поняття [43, С. 90–91].

Рейн Рауд зазначає, що це сукупність людських зусиль на осмислення світу. Суть культури бінарна, вона не є абстрактною, оскільки вона продукується в індивідуальній свідомості, коли та стикається з реальністю. Самі її прояви, культурні феномени (наприклад, справжні ритуали чи ритуальну поведінку), Рауд називає «текстами» [40, С. 6]. Також культурні явища не можуть просто «ввійти в обіг», потрібно, щоби їх визнала й

поширювала далі «критична маса адресатів». «Деякі з [текстів] можуть набути міцних позицій і стати базовими для субкультури, а з часом, можливо, для всієї культурної системи; у той час решта матимуть короткий період свого активного «використання» й незабаром вийдуть з обігу [40, С. 9]. Деякі з них з часом можуть набути більш міцних позицій, стати базовими текстами субкультури, а з часом, можливо, і всієї культурної системи, тоді як інші матимуть короткий період активного життя і незабаром вийдуть з обігу.

Саме про українську культуру вперше повно написав вітчизняний науковець Іван Огієнко. Він не наводить самого визначення, але у своїй праці «Українська культура» (1918) формулює тези, що слугують доказами самобутності нашого народу і його надбань. За Огієнком культуру становлять результати творчої, освітньої й інтелектуальної діяльності. Автор фокусується на історичних періодах, якими простежує розвиток науки та різних видів мистецтв. Культурою він також вважає мову як показник «ступеню свідомості». [20, С. 239].

За Олександром Музальовим це поняття позначає «сукупність матеріальних і духовних цінностей» й одночасно слугує системою «історично сформованих знань, ідей та соціальних норм». Їх реалізацію можна простежити в активній творчій діяльності людей, яка стає способом освоїти світ та вибудувати зв'язки у суспільстві [18, С. 4]

Юрій Ковалів, даючи визначення, зосереджується також на культурних текстах – художніх творах, – котрі, окрім естетичних елементів, містять притаманні певній спільноті «реалії національного життя та загальнолюдські цінності» (сюди він зараховує «менталітет, традиції, звичаї», манеру спілкування) [11, С. 536].

Отже, я схиляюся до думки, що традиційно культура – це духовні й матеріальні цінності. Сюди зараховую:

- твори мистецтва – у різні періоди людського існування культурні діячі й діячки реагували як самими текстами, так і їх художніми особливостями на зовнішні і внутрішньо-мистецькі реалії;
- наукові здобутки – тут ідеться про науки, які збагачують духовну складову народу, впливають на світогляд, свідомість і сприйняття: наприклад, праці з історіографії, мовознавства (й загалом філології), філософія; розвиток освітньої складової (університети, інститути і т.д.);
- норми поведінки – тобто звичаї, традиції, обряди, а тепер й етичні норми, що притаманні для окремої спільноти.

Усе це разом формує відчуття приналежності до певної культурної групи.

Отож цінності виникли як переосмислення власного середовища і, відповідно, його формування. Зазначу: коли згадується творча діяльність людей, то йдеться не окремо кожну особу, а саме групу. Дослідники Потте і Гартлі у своїй статті «Що таке культурна наука?» (2014) пишуть: «методологічно культуру не можна пояснити на прикладі поведінки одного індивіда,... [бо культура] залежить від контексту і зосереджується на значенні, відносинах та ідентичності, а не узагальнюється на основі деконтекстуалізованих поведінкових дій» [39, С. 40].

Тому можна також говорити про те, що культура – це особливе середовище, котре формує особистість завдяки згаданим уже вище цінностям. Культура об'єднує окремих особин в умовну групу, котра продовжує формувати це саме середовище. Тобто, людина черпає культуру зовні, а не одна її творить. «Культура пов'язує індивідуальний мозок у своєрідну павутину значущості (тобто мову), стосунків (соціальність) й ідентичності (групову позицію), [і ця павутина] ...контролює індивідуальний мозок» [39, С. 40].

Щодо терміну «цивілізація», то він та «культура» не тотожні, але дотичні. Адже «культура» – це про тексти й практики, які втілюють досвід, набутий у певний історичний час певною спільнотою.

Говорячи про те, як культура функціонує, Поттс і Гартлі вважають, що для неї притаманні:

- своєрідний екстерналізм – через середовище культура формує «культурно значущі ідентичності»;
- групоутворення – культура об'єднує цих ідентичностей у «ми-спільноту» («дему»), котра в умовній системі взаємодіє з іншими такими «спільнотами». Раніше це розглядалося негативно, як «завоювання», але сьогодні це вже «обмін знаннями». Важливо, що культурні групи не те саме, що «расові групи» [32];
- глобалізація – сучасний спосіб пізнати нове, збагатити власну культуру, адаптувати її під реалії;
- багатозначність – при взаємодії кількох «дем» культура збагачується, стає інноваційною, креативною;
- новизна – культура еволюціонує, її вже не можна розглядати як набір «артефактів», що були цінними в минулому;
- закріплення, відмирання – своєрідний природний життєвий цикл культурної спадщини. Тобто автори вважають, що в сучасних реаліях «закріплену культуру», яка не може взаємодіяти з новими смислами, потрібно вчасно «відпустити». «У культурологічній моделі збереження культури вже вбиває те, що вона любить, так само, як красива зрізана квітка вже є трупом, бо не може генерувати новизну й не взаємодіє з іншими значеннєвими елементами в семіосфері» [39, С. 39–50].

Сьогодні спостерігається зростання ролі культури: вона стає майданчиком для комунікацій і рефлексій. Яскраво це видно на прикладі світових тенденцій зокрема й ринку. Серед них: зростання зацікавлення до культури минулого – як до елементів культурного надбання (реактуалізація узорів народного вбрання, мотивів), так і повернення до того, що було притаманним для певної субкультури (обробка й міксування хітів 80-90-х для прикладу); заперечення явища «домінуючої» культури й прагнення до різноманіття й інклюзивності, тобто кожна культурна/субкультурна група важлива й цікава [30]. Також ідеться про нашарування значень у сучасних реаліях, адже можна говорити про «культуру кенселінгу» (відміни), «культуру прозорості», «культуру читання» і т.д. [40]. Усі ці явища й тренди означають, що поняття резонує з актуальним станом суспільства, котре використовує його за своїми потребами у тій чи тій ситуації.

Актуалізується поняття культури й у сучасному українському контексті. Російська агресія – «це війна проти нашої культури» і йдеться не тільки про мистецькі заходи, а й про культуру спілкування та взаємодію з простором [9]. Для українців зокрема у час російсько-української війни актуально відокремити себе на інформаційному й ментальному просторах від держави-агресора. Культура в цьому контексті відіграє чи не найважливішу роль, оскільки стає способом повернення до власного коріння і як наслідок до ідентичності.

1.3. Локальна культурна ідентичність як втілення ідей національної ідентичності

Існує багато різновидів «самовизначення», завдяки котрим можна виокремити кілька видів ідентичності [25, С. 233]. Наприклад, Джонатан Фрідмен вважає, що це поняття ґрунтується на кількох елементах, зокрема на способі життя людини, її сучасному і традиційну розумінні своєї етнічності,

расовій приналежності і т.д. [33, С. 76–79]. Філософ Чарльз Тейлор говорить про моральні принципи й цінності (наприклад, самоповага, гідність), що становлять одну зі складових ідентичності, у цьому випадку він має на увазі «самість». Моральна складова формується на основі середовища, де не останню роль відіграє й культура [23, С. 28–30]. Мала енциклопедія етнодержавства пояснює цей термін як сукупність певних рис, завдяки котрим можна співвідносити себе з тією чи тією групою [16, С. 81]. Річард Дженкінс схильний вважати ідентичність безперервним процесом ідентифікації, проте він не визначає поведінки людини, а формує відчуття приналежності, що може лише частково впливати на вчинки [35, С. 9]. При цьому ідентифікацію він вважає процесом усвідомлення себе та інших, а ідентичність – власне усвідомленням [35, С. 18]. Дослідник виокремлює індивідуальну ідентичність (тобто таку, що зосереджується на виразних рисах одного індивіда, пов'язаного з певною культурною спільнотою й водночас такого, що виділяється на фоні решти членів спільноти) й колективну ідентичність (де фокусується на рисах, котрі визначають схожість членів спільноти «на основі спільних цінностей та поглядів у межах внутрішньогрупової та міжгрупової взаємодії»). Індивідуальна та колективна ідентичності – це дві складові процесу ідентифікації [35, С. 37–40].

Дослідник Гордон Мет'юз вважає, що ідентичність потрібно розглядати невідривно від поняття культури. У його розумінні культура – це «спосіб життя», а також «інформація та ідентичності, що доступні в культурному «супермаркеті» (ринку) [38, С. 6]. «Супермаркет» позначає умовну нішу, де люди вибирають і «споживають» уподобані для себе «продукти» – ідентичності. Тобто іпостасі культурних груп, котрі тепер «відкриті» для загалу. У різноманітні культурних ідентичностей сучасності («ринкової» ідентичності) кожен може вибрати для себе ту, що подобається. З одного боку, людина має свободу вибору. Вона вирішує, якою їй бути, з котрою культурною спільнотою вона хоче себе ідентифікувати. З другого боку, цей

вибір насправді ґрунтується на багатьох чинниках, зокрема це вік, соціальний клас, гендер, рівень добробуту; також вплив середовища – лідерів думки, національної культури та інше. Тобто ринкова ідентичність поняття змінне.

Дослідник звертає увагу на етнічну ідентичність, котру можна протиставити новому розумінню культурної ідентичності, проте ці поняття мають схожі риси. Адже ідентичності ґрунтуються на приналежності зокрема до місця: у розумінні етнічної ідентичності це окремий культурний простір, локація; у контексті «ринкової» ідентичності – умовний чи навіть віртуальний простір [38, С. 9].

Варто зазначити, що етнічна ідентичність за Ентоні Девідом Смітом співвідноситься з етносом, тобто має групову власну назву, спільну міфологічну базу про походження, історичну пам'ять та зв'язок з конкретним «рідним краєм». Такі якості притаманні і для нації, проте крім історичного й символічного простору вона огортає реальну фізичну площину, тобто територію. «Нації завжди вимагають етнічних «елементів» [22, С. 28–51]. У такому випадку можна говорити про українську національну культурну ідентичність, що формує спільноту, яка поділяє цінності держави. А для регіональної (локальної) ідентичності в літературно-мистецькому контексті властивий зв'язок особистості з регіоном проживання [21, С. 64].

Іван Дзюба зазначає, що національна культура стає підґрунтям для національного самоздійснення. «Стан і розвиток культури завжди перебуває у прямому і зворотному зв'язку із загальним духовним тонусом суспільства» [7]. Сьогодні продовжують актуалізуватися культурно-мистецькі проекти, що витворюють локальні віртуальний та реальний простори, з якими можна себе ідентифікувати. Це видно на прикладі малих платформ та розвитку іміджу регіону/району загалом. Спікерка дискусії «Актуальні тренди в культурі: як з ними працюють у Львові» Дарина Скринник-Миська вважає, що мистецькі

заходи для будь-якого міста – це «спосіб (пере)відкрити спадщину» певного простору, опрацювати її через особисті історії [8].

Наприклад, минулого року розпочався процес переназивання вулиць, зумовленим зовнішнім чинником деколонізації й дерадянізації. Україна повертає собі себе через імена відомих і поки маловідомих культурних та громадських діячів [3]. Платформою для актуалізації знань про самих себе також слугують незалежні книгарні. Зокрема в Києві це: «Місто», котре своєю назвою стає прив'язкою до власне столиці та особистості Валер'яна Підмогильного як автора однойменного роману; «Сковорода», що актуалізує постать філософа й доповнює образ Подолу, стародавнього культурного району Києва [34].

Отже, культурна ідентичність має два основні виміри: зовнішній (цілісність символічного простору культури) і внутрішній (ідентифікування з цим простором). Це дає людині змогу орієнтуватися й усвідомлювати себе у світі [26, С. 6]. До аспекту ідентифікації з простором та часом Андрій Богачов зараховує пам'ять. У своїй праці «Коллективна пам'ять і культурна ідентичність» він говорить про «місця пам'яті», як історико-культурні площини для розуміння ідентичності. Історія – це також «пам'ять народу, культури, соціальна пам'ять». Саму пам'ять Богачов вважає не складову для відбудовування та відновлення образів минулого, а орієнтиром на майбутнє. «Члени спільноти дістають в історичних місцях власної культури важливу змогу осягнути й переглянути цілі та норми спільноти, матеріально виражені в цих місцях так, щоб яскраво висвітлити принцип формування рідної культури» [1, С. 27].

Тобто якщо за Мет'юзом сучасна ринкова ідентичність хоча й прив'язана до умовного простору, але змінюється, орієнтована на «забування»; то «пам'ять» за працею Богачова прив'язує культурні ідентичності до «місця». У розумінні локальної культурної ідентичності я

візьму за основу на цей аспект, адже говоритиму про реактуалізацію себе у межах конкретного простору. Богачов наголошує на ще одній думці, котра стане провідною у дослідженні – локальність як приклад формування культури загалом. Тобто регіональна культура становить одну з ланок культури й ідентичності країни.

Утіленням цієї гіпотези слугує дослідницька практика 2020 року про район Києва Чоколівка як втілення локальної ідентичності міста [19]. Результати втілили у книжці «(Не)комфортна (Не)околиця: Чоколівка». Дослідження багаторівнене, Дослідження багаторівнене, зокрема розглянули історичний, соціологічний контекст району, здійснили урбан-аналіз. Не оминули культурний аспект: один розділ присвятили Шістдесятникам, котрі мешкали й працювали в цьому районі столиці. Наприклад, це Іван Світличний, Іван Драч, Микола Вінграновський, Аттіла Могильний та інші. Так дослідники «окреслити простір району 1960-х років» крізь призму особистих історій культурних діячів: «Шістдесятницький вимір історії Чоколівки демонструє різноманітність і динамічність цього міського простору, на противагу міфу про цілковиту пролетарськість району в радянські часи» [19, С. 36]. Досвід Чоколівки як району зі своїм простором розширює й доповнює загальне розуміння Києва в культурному контексті та дає підґрунтя для нового осмислення такого типу локальної ідентичності, що стає складовою цілісної.

Висновки до розділу 1

Під час глобалізаційних процесів актуалізується питання ідентичності на багатьох її рівнях, зокрема й у культурно-ціннісному вимірі. У цьому розділі було з'ясовано, що культура слугує підґрунтям для духовних орієнтирів як Європи, так і сучасної України. Це явище важливим чинником міжособистісної комунікації у сучасному світі, згуртовує й надає смислу

людському існуванню. Тому можна говорити про нього як про невід'ємну частину процесу функціонування націй.

Поняття культури пройшло довгий трансформаційний шлях. У різні періоди існування людства для її розуміння аналізувалися й висвітлювалися ті чи ті її аспекти: як комплекс знань і вірувань; сукупність матеріальних і духовних цінностей; спосіб життя певного народу; результати художньої діяльності. Проте актуальною й основною тезою є те, що культура визначає особливе середовище, котре у свою чергу формує культурних ідентичностей та згруповує їх у спільноти.

Це дає привід розглядати саме поняття ідентичності в культурному контексті. Розрізняють індивідуальну та колективну ідентичність, ринкову (глобалізаційну) ідентичність і «самість», етнічну та національну, – проте в основі всіх цих означень лежить культурний аспект. Відповідно за ним поняття ідентичність набуває таких аспектів: «приналежність» до певної спільноти, що здійснюється через «місце», тобто часопростір, та «пам'ять» і зокрема історію, котра пов'язана з цим часопростором й відповідно реактуалізує локації та імена. Можна говорити про регіональну (локальну) культурну ідентичність, яка є частиною загальної національної культури й водночас формує її.

РОЗДІЛ 2. ЛОКАЛЬНА КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЯ СУЧАСНОГО ПОГЛЯДУ НА КУЛЬТУРУ

2.1. Концепція локальної ідентичності на прикладі власного дослідження

Культурна ідентичність продовжує актуалізуватися завдяки різним мистецьким проєктам, і можна спостерігати, що це вже стало необхідністю – одним із способів деколонізуватися та дерадянізуватися, вийти із мовчання [17, С. 12–13]. Тому вивчення й дослідження локальної ідентичності важливе.

Як зазначалося раніше, головні її складові: історія («пам'ять»), часопростір, літературно-мистецьке середовище. Усе це дає змогу визначити й простежити тяглість культурної традиції, що утворилася від національної ідентичності, а згодом і стала її частиною.

Також у попередньому розділі я розглянула реактуалізацію пам'яті локації як повернення до ідентичності через зокрема імена та особистості, тому пропоную свій погляд на цю тенденцію. А саме: реактуалізація пам'яті регіону України – Калущини, – через есеї, де (пере)відкриваю імена відомих і мало відомих культурних персоналій цього простору. Дослідження ґрунтуються на базі результатів науково-виробничої роботи в Долинській центральній публічній бібліотеці у відділі краєзнавства. Відповідно розгляну реалізацію своєї роботи крізь призму взаємопов'язаних аспектів історико-географічного (загальне окреслення часопростору й суспільно-політичного становища, та більше про обґрунтування вибору регіону) та культурного (персоналії й культурне середовище).

Калущина – це район Івано-Франківської області, Захід України. У XVII–XX ст. була частиною історико-географічного регіону Галичина і

протягом цього періоду входила до Австро-Угорської імперії, Польщі, Радянського Союзу [2]. Перебуваючи у складі цих держав, українці зазнавали утисків та репресій на всіх рівнях життя. Тому вираження національної ідентичності стало свого роду маніфестом проти панівного режиму. Локальне культурне середовищем трансформувалося на простір для пропагування цінностей майбутньої незалежної України та її культури. Діячі теж прагнули бути дотичними до маніфестування культурної ідентичності. На створення будь-яких мистецьких «текстів, образів, практик» впливає зв'язок автора з локацією, де він працює, її минулим, тобто пам'яттю [31].

Після «Весни народів» (1848 року) локацією для зокрема культурного відродження на Галичині став Львів, що вважався «столицею» регіону. У цьому місті літературно-мистецький осередок виформовувався навколо часописів (зокрема, «Зоря», «Правда», «Слово»); просвітницьких гуртків і закладів (Львівський університет, «Народний дім», «Просвіта») [28]. Так наприклад, саме у Львівській духовній семінарії свого часу громадський діяч і письменник Антін Могильницький (уродженець Підгірок, тепер це частина міста Калуш) виголосив промову про важливість рідної мови [123].

Окрім позитивного іміджу Львова протягом періоду XVII-XX ст. йому нав'язували й інші конотації, тому він став виразником різних іпостасей міфопростору: від українського і польського «мілітарного» («міста-захисника») до австрійського «інтелігентного» й радянського «радісного та робітничого» [4, С. 8–10, 19].

Якщо зосередитися саме на Івано-Франківщині, то окремою локацією, що реактуалізує пам'ять та культуру регіону, стає сучасний Верховинський район. Села Криворівня і Кривопілля вважаються «Меккою» української інтелігенції, оскільки тут перебували і працювали, наприклад: Гнат Хоткевич, що заснував аматорський театральний колектив «Гуцульський театр» [5]; Михайло Коцюбинський, котрий збирав матеріали для повісті «Тіні забутих

предків» [59]. Тобто локація стала осередком для реактуалізації самої себе, виведення на літературно-мистецьку карту через персоналій (як етноідентичність гуцулів, так і митців, котрі своїми творами зробили внесок до національної культури). У XIX столітті на літературній карті регіону з'явилася також Коломия зі своїм аматорським театром, керівником якого став Іван Озаркевич (дід Наталії Кобринської) [10, С. 4].

З 90-х років до виразника локальної ідентичності зараховують обласний центр Івано-Франківськ. Станіславський (польський варіант топоніму) феномен – це група письменників-постмодерністів (Володимир Єшкілев, Тарас Прохасько, Юрій Іздрик, Марія Микицей та інші), які працювали в цьому місті. Завдяки цьому явищу відбулася умовна децентралізація мистецького напрямку в українській літературі зокрема [29].

Отож, вибір Калущини був зумовлений потребою перевідкрити її на умовній літературно-мистецькій карті, актуалізувати локальну ідентичність, що виражається у постатях культурних діячів та діячок, котрі народилися та/або працювали в цьому регіоні. Це маловідомі постаті, яких на регіональному рівні вже відкрили й дослідили зокрема Іван Ярич [144], [145], Василь Олійник [102], матеріали опублікували Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека [77] та Долинська центральна публічна бібліотека [69], котра надала матеріали зі свого краєзнавчого фонду. Опираючись на ці праці, я вибрала для магістерської роботи 79 культурних діячів із 32 населених пунктів Калущини. Для детальнішого огляду були дібрані 18 персоналій, що формували культуру як на регіональному, так і на національному рівнях. Сюди належать, наприклад, Наталія Кобринська, котра згуртувала навколо свого альманаху «Перший вінок» українських письменниць (зокрема, локальних: Ольгу Дучимінську, Климентину Попович); або музикант Мирослав Антонович, котрий хоча й вийшов за межі локального рівня, але ідеї загальнонаціональної культури та своєї сформованої регіональної ідентичності втілював у творчій діяльності.

2.2 Особливості роботи над дослідженням.

База науково-дослідницької роботи. Матеріали для опрацювання надані Долинською центральною публічною бібліотекою, зокрема фондом краєзнавчої літератури, до якого входять книжки на культурологічну тематику регіону (про мистецтво, традиції, звичаї Прикарпаття), тексти й праці вчених, письменників, діячів мистецтва, які працювали чи відвідували місцевість, архівні документи, газетні вирізки, статті й спогади про них.

Алфавітний покажчик. Для репрезентації літературно-мистецьких діячів та діячок Калущини періоду XVII–XX ст. був вибраний формат покажчика. Персоналії подані за прізвищем відповідно в алфавітному порядку, враховувалися саме ті імена та прізвища, за якими вони були найбільш відомі: тобто якщо осіб знають за псевдонімом, то саме він поданий у переліку, а справжні імена та прізвища вказуються в дужках, та навпаки. У покажчику також подаються роки життя, коротка інформація про рід занять чи творчі досягнення та локація, з якою ці діячі та діячки пов'язані (народилися та/або працювали). Алфавітний покажчик став основою для розробленого проекту літературно-мистецької мапи Калущини.

18 персоналій, що представлені у форматі есе. Для дослідження були підібрані найбільш репрезентативні культурні діячі та діячки, котрі слугують чудовими прикладами основної тези магістерської роботи.

Персоналії добиралися за трьома головними критеріями:

- культурні діячі/діячки, що народилися та/або працювали у вибраному регіоні. Цікаво простежити втілення ідеї локальної ідентичної як складової національної культурної ідентичності через такий аспект життя і творчості митців, оскільки вони стають представниками регіонального середовища та/або роблять свій внесок у розвиток національної культури та ідентичності України;

- представники і представниці різних видів мистецтва. Втілення локальної культурної ідентичності реалізовується на всіх мистецьких видах. Для есеїв добиралися діячі та діячки, що презентують літературу, живопис, архітектуру, музику, декоративно-ужиткове мистецтво, театральне й кіномистецтво, хореографію. Також є представник краєзнавчої діяльності як втілення пам'яті регіону через праці про локації та персоналії

- діячі та діячки локального і загальнонаціонального рівнів. Відкриття представників локального рівня зумовлює перехід їхніх здобутків на національний рівень культури, а вже відомі діячі по-новому реактуалізуються через «місця пам'яті». В есеях представлені 9 діячів та 9 діячок, що жили та/або працювали у таких населених пунктах: Калуш, Долина, Болехів, Старий Мізунь, Лолин, Тяпче, Шевченкове.

Есеї подані за хронологією, тобто за точку відліку рахувався той рік чи період, коли та чи та персоналія народилася/приїхала/працювала на території Калущини. Науково-дослідницької роботи – а саме опрацювання матеріалів із краєзнавчого фонду Долинської центральної публічної бібліотеки: літературно-критичні статті, газетні вирізки, спогади очевидців чи родичів вибраних персоналій, – вплинули на змістове наповнення та форму текстів. Структурно тексти можна умовно поділити на 2-3 частини: 1) фактажна, де йдеться про роки і діяльність; 2) інформація про творчі здобутки, часом відсутня за браком відомостей; 3) напів художні авторські есеї (подані курсивом). Найчастіше частини можуть комбінуватися між собою.

Авторські есеї різняться між за формою і змістом, оскільки може йтися про маловідомі факти вибраних персоналій або навпаки про загальновідоме, проте подане у форматі блогу/екскурсії/інтерв'ю. Деякі стилістичні рішення зумовлені художніми особливостями вибраних культурних діячів та діячок.

Головна думка есеїв: розкрити вибраних персоналій; показати, як у різних час у різний спосіб вони виформовували українську ідентичність, робили свої внески для розвитку локальної та національної культури.

2.3 Результати роботи: алфавітний покажчик, авторські есеї

Алфавітний покажчик

Калущина

Альберті (Шиманська) Казимера (Казимира) (1898–1962)

польська письменниця, культурна діячка, перекладачка. Народилася в Болехові, про це місто періоду Першої світової війни написала роман «Затавроване гетто», книжка зберігається в Болехівському музеї.

Антонович Мирослав (1917–2006)

оперний співак (баритон), хоровий диригент, доктор музикознавства, культурний діяч, що працював для рідної землі поза межами України, засновник Візантійського хору та хору імені Лисенка в Нідерландах. Народився і провів дитинство в Долині.

Бабій Олесь (1897–1975)

письменник, літературознавець, один із організаторів групи поетів-символістів «Митуса», автор «Зродились ми великої години». Народився в селі Середня.

Бабій Ярослав (1942–1997)

режисер, уродженець села Середня.

Бака Володимир (1934–2022)

танцюрист, балетмейстер з міста Калуш.

Баран Романна (1953)

майстриня писанкових розписів, мистецтвознавиця родом із міста Калуш.

Бобикевич Остап (1889–1970)

піаніст, композитор, інженер, громадський діяч. Народився у Слободі-Болехівській.

Боєчко Петро (1935–2010)

художник, працював у сфері монументального й станкового живопису. Його роботи можна побачити у Калуші (темпера «Квітка з полонини», готель «Прикарпаття») та Вигоді (мозаїчне панно «Пісня лісу», Будинок культури).

Борис Михайло (1941–2021)

письменник, краєзнавець, журналіст з села Гошів. Автор розвідок та історію про округи своєї малої батьківщини: «Сяйво Ясної гори», «Долинщина», «Тяпче», «Вигода» та ін.

Валенюк Олег (1964–2012)

художник-графік, член Української Спілки Образотворчих Митців Канади, народився в Долині.

Верховинець Василь (справжнє прізвище: Костів) (1880–1938)

композитор, диригент, хормейстер, актор, хореограф, фольклорист, уродженець села Старий Мізунь.

Витвицька-Бабенчук Любов (1960)

художниця іконопису з села Витвиця.

Гаврилюк Ігор (1941–2021)

письменник-гуморист із Калуша, також автор байок і казок для дітей. Народився в селі Довжка.

Грицей (Винник) Оксана (1915–1988)

українська майстриня художнього різьблення і випалювання на дереві. Народилася в селі Оболоння, у післявоєнний період жила й працювала в місті Долина.

Грицей Степан (1949)

художник декоративно-прикладного мистецтва з міста Долина. Автор екслібрисів, серії портретів діячів історичного минулого і сьогодення (в поєднанні дерева і металу). Син Оксани Грицей.

Губаль (Креховецька) Людмила (1964)

майстриня художньої вишивки, писанкарства і кераміки, заслужена майстриня народної творчості України. Народилася в селі Оболоння.

Гурлуга Ірина (1904–1967)

мистецтвознавиця, авторка статей «Писанки Східної Галичини й Буковини», «Народне мистецтво західних областей України», співавторка й упорядниця видань з історії народного мистецтва, родом з міста Болехів.

Деркачова Ольга (1978)

письменниця, викладачка. Уродженка міста Калуш.

Дерлиця Микола (1866–1934)

письменник, священник, громадський діяч. Працював у селах Гошів, Витвиця, з 1926 р. і до смерті – у Тростянці, де й похований. Автор етнографічного нарису «Селянські діти», де вмістив тексти колискових пісень, зібраних у селах західних областей України.

Дичка Надія (1964)

поетеса, письменниця, журналістка, лауреатка міжнародних конкурсів і літературних премій. Народилася в селі Підмихайля, живе і працює в місті Долина.

Дмитрій, Долинські художники (XVI ст.–?)

маляр-іконописець; чернець-ізограф. Приблизно у 1560-х прибув у місто Долина, де працював з іншими майстрами Долинської школи іконопису.

Дуда Михайло (1897–1962)

концертно-камерний співак («героїчний тенор») і педагог. Народився в селі Верхня. Брат Павлини Криницької (Дуди).

Дучимінська (Решетилевич) Ольга (1883–1988)

поетеса, письменниця, педагог, громадська і культурна діячка; викладала і проживала у Калуському районі в селі Тяпче в періоди 1906–1919, 1925–1930 рр..

Дяченко Михайло (псевдо: Марко Боєслав) (1910–1952)

поет, журналіст, активний учасник визвольних змагань ОУН-УПА, родом з села Боднарів.

Євшан Микола (справжнє прізвище: Федюшка) (1889–1919)

літературознавець, критик-модерніст. Уродженець селища міського типу Войнилів.

Зібаровська Алла (1925–2002)

хореографиня, педагогиня, дослідниця й популяризаторка бойківського, гуцульського, лемківського танців. У 1947 році заснувала свій перший

дитячий хореографічний колектив у місті Калуш; з 1963 переїжджає до міста Долина, де керувала самодіяльним ансамблем танцю «Веселка».

Іздрик Юрій (1962)

письменник, прозаїк, культуролог, автор часопису «Четвер». Народився й працює в Калуші.

Кобринська (Озаркевич) Наталія (1855–1920)

письменниця й організаторка жіночого руху на Заході України. З 1881 року переїхала до Болехова. У цьому місті вже згодом спорудили пам'ятник Кобринській, відкрили музей письменниці та меморіальну дошку.

Кобринський Микола (псевдонім: Микола Гуцул) (1829–1893)

священник, фольклорист, письменник, культурний діяч. Уклав збірник переказів і пісень з околиць Долинщини.

Ковжун Павло (1896–1939)

графік, маляр, мистецтвознавець, учень Георгія Нарбута; учасник Першої світової війни. У 1932 році з художником Михайлом Осінчуком оздоблював стіни церкви Різдва Пресвятої Богородиці у Долині (у старій частині міста).

Когут Микола (1958)

бібліотекар, краєзнавець, громадський діяч із села Підгірки. Автор книжок на краєзнавчу тематику «Калущина в іменах», «Повстанська доля Байрака», «Підгірки: минуле і сучасне»; серія «Герої не вмирають»; літописи населених пунктів Калущини – «Копанки», «Ріп'янка», «Загір'я».

Козаченко Іван (1961–1999)

поет, пісняр; стиль його композицій означають як імпресіоністичний бард-рок. Родом із Калуша.

Козоріз Михайло (1882–1937)

прозаїк, публіцист, редактор газети «Калуський листок». Народився в Калуші.

Коломієць Михайло (1955–2011)

краєзнавець, письменник, публіцист, громадський діяч. Дитинство провів у селі Копанки, згодом переїхав до Калуша. Автор книжок «Історія Калуша і Калущини у датах, цифрах і цікавих фактах», «Просвіта Калущини: далеке і близьке», «Калуш. Обличчя міста» та ін.

Кравців Богдан-Юрій (1904–1975)

поет, перекладач, критик, автор 11 збірок, член редколегії "Енциклопедії українознавства". Народився в селі Лоп'янка.

Красівський Зеновій (1929–1991)

поет, громадський діяч, член-засновник Українського національного фронту й член Української гельсінкської групи. Народився у селі Витвиця.

Криницька (Дуда) Павлина (1922–2004)

опера співачка («драматичне сопрано»), педагогиня, уродженка села Верхня.

Куйбіда-Мандрик Катерина (1927–2004)

поетеса, громадсько-політична діячка, учасниця визвольних змагань. Народилася і виросла в селі Сукіль. З 1964 року проживала в місті Болехів, де у 2005 їй встановили пам'ятник.

Левинський Іван (1851–1919)

архітектор, промисловець, громадський діяч, педагог. Народився в місті Долина.

Лісовська Оксана (1973)

співачка, композиторка, журналістка, музична редакторка ОТБ «Галичина». Народилася в місті Калуш.

Лопатинський Лев (1868–1914)

актор, драматург, перекладач, уродженець міста Долина. Двоюрідний брат Ярослава Лопатинського, який написав музику для комедії Лева «Свекруха».

Лопатинський Ярослав (1871–1936)

композитор, який народився і провів дитинство в Долині (тепер ця частина міста має назву Стара Долина), де згодом, у 1987 році, на фасаді колишньої музичної школи встановили меморіальну дошку на його честь.

Малицька Костянтина (1872–1947)

поетеса, педагог, авторка пісні «Чом, чом, чом, земле моя...», культурна діячка, відома під псевдонімами Чайка Дністрова та Віра Лебедова. Народилася в селі Кропивник.

Михайлів Любомир (1953)

поет, журналіст, краєзнавець, просвітянин, автор краєзнавчих книжок «Долина» (1988), «Село Кропивник з погляду минулого» (1998), «Рожнятів і околиці» (2000, 2012). Уродженець села Кропивник.

Могильницький Антін (1811–1873)

письменник, греко-католицький священник, громадський діяч. Народився в Підгірках, (сучасний район міста Калуш).

Могитич Іван (1933–2006)

народний архітектор України, реставратор, історик. Народився в селі Підліски.

Наум Наталія (1932–2004)

акторка театру й кіно родом з села Старий Мізунь. Згодом повернулася до своєї малої батьківщини, щоби взяти участь у зйомках фільму («Високий перевал»).

Олійник Василь (1948–2016)

поет, журналіст, організатор свят Франкової поезії в селі Лолин. Народився в Сівці-Калуській, згодом переїхав у Долину, де працював у редакціях часописів «Червона Долина», «Громадський голос», «Свіча».

Онишко Анатолій (1940–2006)

перекладач і поет, член Спілки письменників. Народився в місті Надвірна, жив і працював у Калуші.

Охримович Володимир (1870–1931)

етнограф, науковець, громадський діяч (член Наукового товариства імені Т. Шевченка) із села Велдіж (тепер Шевченкове).

Павліха Іван (1938–2015)

поет-гуморист. Народився в Польщі; з 1974 жив у місті Калуш, де працював педагогом й очолив літературну студію «Карпатські акорди» (пізніше «Підгір'я»).

Попович-Боярська Климентина (1863–1945)

письменниця, громадська діячка з села Велдіж (тепер Шевченкове). Дебютувала в жіночому альманасі «Перший вінок».

П'янкова Таня (1985)

письменниця, поетеса народилася у селищі Вигода. Написала роман «Чужі гріхи», дія якого відбувається у Вигоді.

Рубчак Богдан (1935–2018)

поет української діаспори, член Нью-Йоркської групи, небіж Івана Рубчака. Народився в місті Калуш.

Рубчак Іван (1876–1952)

драматичний актор, співак (бас) з Калуша.

Рошкевич Михайлина (1859–1957)

літераторка, фольклористка, мемуаристка, авторка текстів для жіночого альманаху «Перший вінок». Жила і працювала в селі Лолин до 1886 року.

Рошкевич Ольга (1857–1935)

перекладачка, збирачка фольклору. Працювала в Лолині в період 1867-1879 рр. ррррїкплд.

Савчин Ярослав (1961)

письменник, журналіст, художник, фотохудожник. Народився в селі Липовиця, працював головним редактором часопису «Свіча» в Долині, тут же влаштовував персональні фотовиставки.

Серемчук Володимир (1935–2008)

новеліст, парох церкви святої Великомучениці Параскеви в Болехові, автор збірки творів на морально-релігійну тематику «Божий палець».

Скворій Роман (справжнє прізвище та ім'я: Рудий Володимир, (1927–1996))

краєзнавець, бібліотекар, публіцист, дослідник діяльності й творчості Наталії Кобринської, автор краєзнавчих робіт «На болехівських видноколах» про

історію міста; «Розгадка Бубнища?» про Скелі Довбуша, нарису «В Болехові баталія...». Жив і працював у Болехові, де заснував музей історії міста.

Сливоцький Михайло (1944)

співак, педагог, керівник багатьох чоловічих ансамблевих колективів, зокрема «Легінь», «Коло», уродженець міста Калуш.

Смольський Григорій (1893–1985)

художник, краєзнавець з села Підгірки (сьогодні це район міста Калуш).

Соловій Юрій (1932–1982)

диригент, організатор мистецьких колективів, популяризатор української народної пісні, «батько» хорових досягнень Долинщини. Народився в селі Креховичі, згодом переїхав і працював у місті Долина.

Стебельський Богдан (1911–1994)

маляр-графік, мистецтвознавець, громадсько-культурний діяч діаспори. Народився в селі Томашівці.

Стефанишин Антін (1897–1972)

поет, драматург, педагог, громадський і військовий діяч. Народився й працював у місті Долина. Написав «У сумерках віків» про заснування Долини.

Стефурак Степан (1846–1888)

актор-комік, уродженець села Старий Угринів.

Стецик Василь (1942–2021)

музикант, композитор, Заслужений працівник культури (1989). З 1964 року працював у Долині, де акомпонував ансамблю танцю «Веселка», хоровій капелі «Верховина» та створив чоловічий ансамбль «Байрак».

Струтинська Марія (1897–1984)

письменниця, журналістка, громадська діячка з Долини.

Тисяк Василь (1900–1967)

оперний співак з села Велдіж (тепер Шевченкове).

Тулай Василь (1962)

письменник-романтик. Народився в селі Збора.

Фіцалович Христина (1938–2020)

театральна акторка і співачка, перша на Івано-Франківщині народна артистка України (1984), родом із Калуша.

Франко Іван (1856–1916)

письменник, літературний критик, публіцист, фольклорист, перекладач, філософ, громадський і політичний діяч, науковець. У періоди 1874–1879 та 1875–1891 працював у селі Лолин та місті Болехів відповідно.

Цеглинський Григорій (1853–1912)

письменник, редактор, «поводир українських народовців». Народився в місті Калуш.

Ціпановська Ольга (1861–1941)

піаністка, педагогиня, диригентка, громадська діячка, популяризаторка фортепіанної музики М. Лисенка в Галичині. Родом із Старого Мізуня.

Черешньовський Михайло (1911–1994)

скульптор, заснував школу-майстерню різьби по дереву в Болехові.

Чоловський Петро (1944–2021)

співак, педагог-баяніст, керівник багатьох чоловічих ансамблевих колективів («Легінь», «Коло»), диригент, уродженець міста Калуш.

Юсип Дмитро (1942)

письменник, публіцист, літературний критик. Народився в селі Лужки.

Яковина Юліан (1953)

кінооператор, режисер, фотохудожник, громадський діяч, родом із селища міського типу Перегінське.

Ярич Іван (1943)

письменник-гуморист, краєзнавець, автор «1000-ліття в обличчях. Долина, Болехів, околиці». Народився у Великій Тур'ї.

Есе. Вибрані персоналії.

Дмитрій (XVI ст.–?)

маляр-іконописець. Дослідники припускають, що він був ченцем-ізографом (те, що й живописець), який приблизно у 1550-х рр. прибув у місто Долина з молдавського монастиря Хумор. Дмитрій став учасником або навіть керівником ікономалярської майстерні, яка діяла при Долинському монастирі й церкві Воскресіння Господнього. Став одним із найталановитіших та власне найвідомішим серед митців Долинської школи іконопису, оскільки свої твори підписував і ставив на них дату. Імена інших майстрів не збереглися.

Багато Долинських храмів оздоблювалися саме іконами Дмитрія. Його роботи вперше опублікував Іларіон Свенціцький у 1928 і 1929 роках, але найґрунтовнішою вважається праця Олега Сидора, котрий у 2000 році уклав каталог ікон Дмитрія. Більшість робіт – як і самого маляра, так і представників

школи – перевезли з Долини до Львова, де у Національному музеї імені Андрея Шептицького виділили окрему залу для експонатів. Зараз там зберігається понад 130 ікон так званої Долинської школи. У музеї «Бойківщина» Тетяни й Омеляна Антоновичів у місті Долина у відділі сакральних пам'яток можна побачити копії: Христос-Пантократор з Апостолами, Спас Нерукотворний, Юрій Змієборець та Собор Архангела Михаїла.

Із дослідницьких з(а)гадок

- *Узагалі це мало ймовірно, що Дмитрій, як реальна людина, таки існував. Підпис вже потім могли зробити на замовлення, коли котромусь із колекціонерів таке забагнулось. А в Долинську школу іконопису теж не віриться.*

- *Можливо, але ви ж не будете заперечувати, що роботи цих митців вплинули й на мистецтво іконопису в околицях. Адже схожі ікони й техніка вже згодом з'явилися у Закарпатті чи на Волині...*

- *Але те, що вони почали з якогось незрозумілого міста десь у горах? Не смішіть мене!*

У залі музею Шептицького людно, науковці й дослідники гуртуються навколо експонатів, перешіптуються поміж собою, кивають. Одразу ж після конференції, де відбулася палка дискусія щодо мистецтва іконопису на Прикарпатті, нас привезли сюди. Мій керівник приїхав, аби поглянути на колекцію хрестів, привезених сюди з різних церков західних областей. А мені залишалось хіба що дивитися на ікони, бо «це ж має бути цікаво, якщо я з мистецького». Зітхаю – десь там в інституті вирішили, що, коли вже моє прізвище містить словосполучення «бог», то я обов'язково зацікавлюся мистецтвом Бога. Хоча... у чомусь вони таки мали рацію, мабуть.

- *О, а на неї я ніколи не втомлюся дивитися, скільки вже тут працюю.*

Озираюся на голос і бачу пана, який ще недавно, на конференції, відстоював думку про існування іконописців у місті Долина. Поруч із ним жінка, можливо, завідувачка цього відділу музею. Вони дивляться на мене.

- Дозволите? – запитують.

- Звичайно, – відходжу набік і спостерігаю за ними – вони мовчки розглядають ікону, на обличчі захват. Трохи постоявши, наважуюся перервати мовчанку. – Вибачте, а ви щось раніше говорили за цю ікону?..

- А, так, насправді це дуже цікавий іконописний сюжет, за яким не втомлюєшся спостерігати щоразу, як бачиш, – відповідає чоловік, чухаючи кінцем кулькової ручки підборіддя.

Обертаюся до них, очікуючи на продовження. Заінтригували. Чоловік прочищає горло.

- Отож, «Страшний суд» – це поширений й «багатолюдна» композиція, – продовжує він. – За ним можна вивчити безліч побутових цікавинок того часу, наприклад, особливості архітектури, одягу. Ось придивіться, зазвичай цю звивисту стежку традиційно зображують у вигляді вужса. Це «дорога страждань» – шлях, який треба пройти після смерті. Але тут автор вирішив нетипово підійти до візуального рішення. Цю «дорогу» ми бачимо у зовсім іншій перспективі, історію можемо прочитувати ніби горизонтально, рівними рядами. Шлях тут зигзагоподібний, і в кожному куті помічаємо вежі.

- Справді незвично, – кажу. – То ці ікони...

- ...Долинської школи. Зокрема цю іноді приписують іконописцеві Дмитрію.

- Але не завжди, – говорить уже жінка, підходячи ближче. – Наприклад її атрибував Олег Сидорів, але аж у 2000-х, коли укладав свій каталог. З-

поміж інших робіт Дмитрія її відрізняє передусім кольорова гама, якою зазвичай послуговувався автор. Наприклад тут лише коричнево-блакитно-сірі відтінки, а решта його ікон зазвичай у насичених і багатших тонах. Дмитрій ще цікаво зображує лики – тобто він виразно окреслює очі й носи та підводить яскраво-червоним губи. Все це втілює зокрема його «Спас Пантократор» 1565 року. Якщо цікаво, прошу за мною, покажу.

Я киваю й ми всі разом перетинаємо залу.

- Скажіть, – запитую на ходу, – та дискусія сьогодні на конференції...

- О, я розумію пана, який відмовляється визнавати, що в такому малознаному місті можуть згуртуватися іконописці. І справді, в архівних документах про них інформації немає. Якщо де працювали маляри, то певне при монастирях і церквах, а в Долині перша згадка про такий монастир датується ще 1112 роком. Про це ще писав дослідник сакрального мистецтва Святослав Гординський. Він же вклав свій діаспорний альбом із іконами, зокрема й долинськими, який на сьогодні перекладений багатьма мовами. Про вплив малярів умовної Долинської школи можна говорити довго. Наприклад, цікавий сюжет Богородиці з Ісусом саме в українській іконописній інтерпретації. У правій руці Марія тримає китичку чотирипелюсткових квітів, схожих на бузок. Схожою до цієї Долинської ікони є «Богоматір» із Закарпаття, й обидві виконані в ті ж роки, тому невідомо, який маляр у котрого запозичив...

- Вау... – тільки й мовила я після паузи, не зрозумівши одразу, що чоловік уже закінчив свою оповідь. – А що самі долиняни думають про це?

- На жаль, мало хто відвідує наш краєзнавчий музей, де ми активно поширюємо інформацію й розповідаємо за історію околиць. Та хто зна, може, колись люди припинять втікати в інші міста в пошуках кращої долі й слави і звернуться до свого? Колись...

Написано за мотивами статей Івана Ярича про Дмитрія [144, С. 93–94], [145, С. 35], «Долинські ікони» [91, С. 47–51] та «Дослідження та вивчення археологічних та сакральних сторінок Долинщини проблеми та можливості їх вирішення» Івана Матієва [92, С. 89–93], «Ікони з Долини – цінні пам'ятки українського мистецтва» Марії Гелитович [60, С. 47–53], «Ікони XVII – початку XVIII ст. з церков міста Долини у контексті візитаційних описів XVIII ст. та атрибуції» Роксолани Косів [86, С. 1218–1220] та матеріалу про відділ сакральних пам'яток Долинського краєзнавчого музею «Бойківщина» [56].

Ознайомитися з репродукціями ікон Дмитрія можна за посиланням у *Додатку А* (див. *Дмитрій*).

Могильницький Антін (1811–1873)

письменник, греко-католицький священник, громадський діяч. Народився в Підгірках (тепер це район міста Калуш). Після смерті батька (1813) родина переїхала до Солотвино. Антін пішов до гімназії аж у 1828 році в Бучачі, але через енергійну й нестримну вдачу мусив часто міняти навчальні заклади. У 1837 році вступив до Львівської духовної семінарії. Закінчивши навчання, став священником, часто переїжджав. Паралельно працював приватним учителем. У 1840 році одружується з Ганною Соболевською. Писати почав ще в роки навчання в семінарії, потім полишив. Знову повернувся до творчості у 1848–1849 роках під впливом революційних настроїв. У цей період Могильницький написав пісню-заклик «Пробудися, соловію» й починає роботу над своїм найкращим, як тепер вважають дослідники, твором – поемою «Скит Манявський». З 1859 року оселяється в селі Бабче (Івано-Франківщина). У 1861-му його обрали послом крайового сейму і делегатом державної ради у Відні, де згодом Могильницький виступив із промовою про необхідність викладання народної освіти рідною мовою. Помер раптово в дорозі з Бабчого

до села Порогів через необережність свого візника, як зазначають дослідники його біографії й творчості.

У хранилищі персоналій

Сергій зняв окуляри й затис пальцями перенісся.

- Що таке? – відволікся від книжки Мирослав. За вікном бібліотеки вже вечоріло, тож він увімкнув лампу. Сергій примружився.

- Та про ще одну персоналію потрібно підготувати, а в мене вже очі не витримують.

- А хто в тебе?

Сергій, не підводячи погляду, вказав на екран свого ноутбука. Мирослав усміхнувся.

- Ти звернувся до кого треба, друже. Я десь рік тому готував статтю про Могильницького. Деякі факти, звісно, можу й не згадати. Тобі біографію?

- Та це я й сам умію пошукати, – Сергій усе ще потирав очі. – Просто хочеться щось таке адекватне або цікаве. Бо занудні лекції – то не для мене і не про мене.

- Ну так, сказала людина, яка влаштувала презентацію про Шевченка без самого Шевченка.

- Та ну! Усі ж про нього ледь чи не все знають. Навіть тему відвертих автопортретів...

- Добре, добре. Отже, Могильницький. До речі, ми оце згадали про Шевченка і, виходить, не дарма. Антін Могильницький теж народився в березні, тільки десь на тиждень швидше. А вже потім, коли він вступив до семінарії й почав писати свої перші твори, то дуже надихався Кобзарем.

Тексти Могильницького, можна сказати, просякнуті шевченківським духом. Це й «Згадка старини», й «Рідна мова».

- О, щось таке пригадую. Він же наче за мову дуже топив.

- Саме так. У студентські роки, коли Могильницький навчався в семінарії, він починав писати панегірики й шаржі, бо сам був непосидючим і пустотливим. Але потім почав більше задумуватися про свою громадську позицію. Наприклад, 9 листопада 1839 року Антін виголосив промову «Слово о повинностях підданих». Могильницький говорив про те, як важливо цінувати все українське – звичаї, традиції, історію, й особливо мову. Він казав тоді «отцівський язик». Антін неодноразово наголошував на тому, аби писати літературу народною мовою. Це стало основою і його поглядів, яких він притримувався майже до кінця свого життя, й ґрунтом для наступних доповідей. Уже згодом, на засіданні державної Думи у Відні Могильницький говорив про рівноправ'я і про освіту для свого народу.

- Клас, і за це його називали «будителем Галичини» чи щось таке? Устиг підглянути...

- Так, а ще казали: «боян галицької раті». «Будителем» його нарік Франко, який до цього називав так тільки членів «Руської Трійці». До речі сам Могильницький пішов стопами Шашкевича й розвивав його передові ідеї. А ще Антін часто листувався з Вагилевичем.

- Окей, це цікаво. А ти ще чув за «Скит Манявський»? Так розумію, в ньому Могильницький творчо втілював свої погляди, які оголошував у промовах. Бо й у самій поемі є щось про слов'янську міфологію. Або ще сам Антін возвеличує місто Галич як центр народного духу.

- погоджуюсь. Дослідники також вважали, що Могильницький звернувся до історії саме цього монастиря, бо Скит вважався ідеалом стійкості й волелюбності. Там не могли стерпіти одну лиш думку про колонізаторство...

- *Що ж... я вже морально підготувався до роботи в архіві, аби відкопати ще цікавинок про Могильницького.*

- *Ну так, тут є непогані газетні замітки про нього і критичні огляди... А ще мене можеш вказати, як автора.*

- *Слухаюсь, бібліотечний бояне! До речі, а де тут твоя стаття про Могильницького?..*

За мотивами статей «Поет із зламанним крилом» Осипа Петраша [111], «Пресвітлий боян галицької раті» Івана Скрипника [123], «Поет нагадував: гине мова – щезає народ» Михайла Шалати [137] та біографічної статті про письменника за Іваном Пільгуком [115, С. 421-474.]

Левинський Іван (1851–1919)

архітектор, промисловець, громадський діяч, педагог. Народився в місті Долина в сім'ї директора народної школи Івана Левинського та його дружини, німкені Йозефи Гаузер. У 1875 році закінчив інженерний відділ Технічної академії (тепер Львівська політехніка), згодом відкрив власне архітектурне бюро, фірму будівничих матеріалів і керамічну студію. З 1909 року став професором Політехніки. Після депортації у 1914 році до Києва заснував у столиці агрономічно-технічне товариство «Праця», спроектував греко-католицький храм у гуцульському стилі. У 1918 році повернувся у Львів.

Левинський – автор проєктів громадських споруд Львова й Івано-Франківська. Творив у стилі українського модерну, збагачуючи його рисами закопанського стилю й елементами гуцульських архітектурних традицій. Його роботи ще визначають як сецесію віденського зразка і мотивів народної архітектури Карпат. Він також проєктував і будував лікарні та санаторії у Львові, Городенці, Коломиї, Тернополі, Ворохті, Заліщиках і Золочеві.

Нове Відродження

Ну й гамір! Знайшовши найменш людне місце в залі, Юрій Михайлович зупинився перепочити. Спершись на ціпок, він витягнув хустинку з нагрудної кишені, втер чоло і роззирнувся. А дійство таки варте цього напливу народу – приємного товариства науковців і дослідників. Чоловік усміхнувся. Перша хліборобська виставка в Народному домі стане поштовхом до чогось іще грандіознішого, передчував це. Юрій Михайлович роззирався по залі, вловлював краєм вуха уривки діалогів (здебільшого пояснень щодо експонатів), поглядом зачіпався за деталі. Он, наприклад, предмети для бджільництва представляє Іван Марцинків із Мізуня, фахівець у своїй справі. А тут...

Поруч із скляними чарочками для меду Юрій Михайлович запримітив чудові кафлярські вироби. Як підприємець, він багато читав праць про сировинний потенціал різних регіонів, зокрема Львівщини. Через чисельні поклади глини керамічні вироби сьогодні були на піку слави. Але чи не вперше Юрій Михайлович зустрів таку красу.

Стукотіння деревини отямило чоловіка. Виявляється Юрій Михайлович уже встиг вийти зі свого тимчасового сховку й опинився поруч із ткацьким верстатом, навколо якого метушився високий молодий чоловік. Юрій Михайлович придивився.

- Яську? Ти чи не ти?

Молодий чоловік обернувся, на його обличчі заграла усмішка. Два кроки – і він уже опинився перед Юрієм Михайловичем, енергійно трясучи його за руку.

- Здоровенькі були! З візитом до нас із самої Наддніпряниці. Юрію Михайловичу, приємно зустрітися! Вибачте, так захопився, що й не помітив був вас. Як ви?

- *Я як завжди, але ця виставка наче ковток повітря – настільки свіжий, що ледь не звалив мене, старого, з ніг. І, до слова, – тут у тебе чудова модель ткацького верстата.*
- *Так, дякую, – молодий чоловік і собі глянув на експонат, впершись руками в боки. – Думаю, це непоганий для нас початок.*
- *Початок? Невже щось плануєте таке організувати і в Долин...*
- *Тсс, спокійніше, Юрію Михайловичу. Ще встигнете й до нас на відвідини, та поки це лише ідея.*
- *Та годі тобі, отамане Грабовенський. З тобою під боком та і світ перевертати, – Юрій Михайлович поплескав свого співрозмовника по ліктію й роззирнувся по залі. – Ти мені ще скажи, Яську, чиї оно вироби?*
- *А, та це Левинського. Ось він сам стоїть розмовляє з Пачовським. Бачите, коренастий такий.*
- *Яську, не показуй вже так знагла пальцем...*
- *Кажуть, за сприяння Юліана Захаревича, теж архітектора, він свого часу зміг заснувати власне виробництво будівельних матеріалів.*
- *То це той Левинський, який ще приклався до цього Народного дому? – Видихнув Юрій Михайлович. – Читав, що його фабрика спеціалізується наче на цеглі, будівельній і художній майоліці...*
- *О, то ви таки про нього чули, а самі кажете. – Грабовенський з усмішкою повернувся до співрозмовника.*
- *Я просто не знав, який він із себе.*
- *От і чудово, ходімо, познайомлю.*

- *Та я... – Юрій Михайлович відчув, як Іван Грабовецький м'яко підхопив його за лікоть і вже повів прямо до столика Левинського.*

- *Давайте, давайте. Ви ж, певне, оце в готелі «Жорж» зупинилися, як сюди їхали? Так угадайте, хто його спроектував?..*

Фундамент для текстів заклали статті-біографії про Левинського на платформах Бібліотеки українського мистецтва [73], Українського інституту національної пам'яті [75], проєкту «Інтерактивний Львів» [74]; матеріали Івана Ярича про архітектора [145, С. 58] та стаття про Першу хліборобську виставку за Іваном Матіївим [93, С. 21–24].

Попович-Боярська Кліментина (1863–1945)

письменниця, вчителька, громадська діячка. Народилася в селі Велдіж (тепер Шевченкове, Калуський район). Удома розмовляла польською та німецькою мовами, оскільки батьки вважали, що бути українкою на той час «непрестижно», тому відповідно виховували свою доньку. Рідну мову Кліментина освоїла під час навчання у Львівській учительській семінарії. У цей період свого життя почала писати перші твори: так у 1884 році в часописі «Зоря» надрукували її вірші «Чого я бажаю?» й «Мушиш любити». Згодом з'явилося оповідання «Не судилось». Після закінчення семінарії вчителювала в селі Жовтанці, згодом переїхала в Честинці (Львівщина). З 1887-го почала свою активну діяльність у жіночому русі. В альманасі «Перший вінок» надрукували її поему «Звичайна історія» та поезію «Де Бог мій?». Для віршів Кліментини притаманна лірико-філософська тематика.

У 1890 році одружилася з греко-католицьким священником Омеляном Боярським, подружжя переїхало на Буковину. Чоловік забороняв їй займатися письменством, палив твори, оскільки вважав це непристойним заняттям. Ще одна причина: він ревнував Кліментину до Івана Франка, з яким жінка

листувалася ще з часів свого дебюту в «Зорі». У 1895 й 1896 роках помирають обидві її доньки – свої почуття й горе поетка виразила у збірці «Надгробник дорогим діточкам Лідії і Нусі від родичів...». Усі ці події надломили її психологічно, через що Попович захворіла й могла писати тільки в «моменти просвітління». У 1900 році Климентина з родиною переїхала до села Новосілка-Костюкова (зараз Новосілка, Тернопільщина), де намагається налагодити зв'язки з культурним середовищем. З 1940-х (після смерті чоловіка) оселилася в селі Бабинці. Доробок Климентини Попович-Боярської налічує 32 вірші, одну поему, шість оповідань та мемуарні тексти – спогади про Івана Франка й Наталію Кобринську. Її ліричні тексти вміщені в антологіях «Акорди» (1903) й «Українська муза» (1908).

З уривків пошматованого щоденника

...28 квітня 1911

Моя п'ята спроба щоденника. Спалені крихти попереднього так хороше забарвили цей зшиток. Перечитую їх, відновлюю в пам'яті. Часом чую, що болить голова. Може, то болить серце за спогадами. Тоді добре, що все вже спалено...

14 жовтня 1911

Сьогодні приходило сімейство Ковбінських. До оселі вони вчащали – то які справи залагодити, то на гостину. На життя не жаліються, та я ж по собі за теє знаю, тому чим можу, тим пригощаю. Та й на душі веселіше від сього візиту. Не так самотньо в хаті. Напевне, тільки й задля них усе в кімнатах заквітчаю, готую смаколики для їхніх дітей... Живу.

13 січ... 1913

Уже десь три роки, як я знову сіла до письма після того всього. Та досі ні слухом ні духом про тепер таке вже далеке літературне життя. Я писала

раніше про вогонь, що відбирає спогади, але є речі, які забути не можна і не треба. Духовне повертається до мене листом Осипа Маковея. Це вже стільки часу минуло, а він усе ніяк відповіді від мене не отримає – то я свого листа забуваю сховати й на ранок він уже у вогні, то думка все вилітає. Болить голова...

15 січня

...та кожного дня все пробує щось знайти для нього про «буковинського солов'я» Юрія Федьковича, як і просив. Якось почула від гостей таку okazію – Семен Нарівняк, його колишній побратим по службі, надумав собі одружитися. Одне діло чого було варте те весілля зріхтувати, морока страшенна. Федькович допоміг Нарівнякові й був на святі за батька. Він дуже переймався за щастя свого побратима, але навіть рознайомившись із людьми навколо, не переконався, що Семен житиме в гаразді...

Щось я геть засумувала з цією історією. Мо, вийде післати Осипові ще й фото Федьковича й Нарівняка, які найшла.

4 червня 1917

Люблю ходити до берестів. Тут тихо й спокійно. Я би й оселилася коло них, якби не зливи й сніги – але від дрібного дощучку мої берести оберігають надійно.

Ось так стоячи колись, притулившись спиною до кори, вдихаючи осінній вітерець, написала своє «Про що розповідало море». У нас недалечко тут є річка, з якою мешканці часто пов'язують свої історії – хто познайомився з ким, хто загубив що, хто – і так далі. А я й подумала: якби ж то розповісти про минувшину від імені води. Море багато бачило з-за берегів – ще ж розливалось за давню Україну! І хтось би тако прийшов і в напів маренні почув, про що ж воно казало...

31 березн... 1921

Моя шоста спроба – воліла би нічого вже не писати, але мовчати теж не можу. Почала збирати спогади, порядкувати. Пишу скрізь, де можу, де встигаю, навпомацки, стоячи, мріючи. Так і назву ті уривки думок: «Спомини із кращих днів».

А ти пали цей зшиток – підказок до моїх зшитків не знайдеш!

10 грудня 1927

Сьогодні згадувала свої гімназійні роки й вірша, з котрого все почалося. Любити мусиш... «Мусиш» – таке сильне слово, тепер же уповні пізнала його суть, живучи з... Та все ж, повернуся до вірша, а не життя сімейного. «За мою пісню й очі мусиш любити». Не знаю, для кого то писала, що лиш за зовнішнє мав кохати. Тепер же розумію свої помилки не стільки з досвіду літературного: мовляв, заслабка мета, занадто разючі слова...

І все ж як воно поєдналися з життям моїм ті слова ще юнки. А хто ж знав – бо якби я тоді не вагалась... «Зі мною Ти не найдеш сего щастя» написала йому – ха!... Переживала за чуже й не думала взагалі про своє. Я занадто багато поставила на життя своє земне...

1938–...93...

Письмо дається тяжко, постійно болить голова, трусяться руки. Хочу тікати – так, на слабких ногах, при затуманеному зорі. Вже й не бачу аркуша, так усе ломить... тому треба треба

тікати, тікат...и, тікати, тік-ати, тікати, тікати, тІкати, тікати, втікати, тікати, тік. а...ти? тікати, тікКати, тікат-ии, тікати, лякати, ТІкатИ, тікати, тікати, літати, тікати, тікАти, тікати...

27 вер...ня 1944

Моя сьома спроба.

Пишу! Нарешті пишу – живу по чужих людях, домівки своєю не назву. Та я вільна. І нарешті пишу.

Хоча мої твори – то ніби крик душі. Уже так дивлюся на них й одразу прочитую теми знедолених, ніби не хотячи, а викриваю нікчемности, що їх досі чинять служителі церкви... Звук того пострілу досі дзвенить у мене в вухах. Це ти так нагадуєш про себе, Омеляне? А я беруся за письмо – не тобі на зло, а щоби сказати і про тебе, і про себе. Тепера хочу передати ці згортки комусь у щасливії руки... хай би ніс далі те, що так довго не злизував вогонь з моєї душі.

За мотивами статей «Виджу, що зі мною Ти не найдеш сего щастя» Миколи Шота [141], «Її воскресна пісня» Івана Ярича [143], «Весняна квітка Івана Франка, або нещасливе кохання Климентії Попович» Ганни Черкаської [135], тексту «Про що розповідало море» Климентини Попович-Боярської [117] та роману «Сторонець» Романа Андріяшика [48, С. 19], приміток до вірша Івана Франка «К.П.» на інтернет-платформі про Каменяра [131], матеріалів Володимира Погребника [116, С. 248] та Долинської центральної публічної бібліотеки про письменницю [112].

Рошкевич Михайлина (1859–1957)

літераторка, фольклористка, мемуаристка – авторка спогадів про перебування Івана Франка в Лолині. Завдяки цим відомостям у самому селі вже згодом, з 1993 року, почали організувати щорічне свято Франкової ліричної поезії.

Народилася Михайлина в селі Угорники. Згодом сім'я Рошкевичів переїхала до села Лолин, де майбутня літераторка провела більшу частину свого життя. При народженні отримала подвійне ім'я – Михайлина-Марія. Змалечку

любила спостерігати за людьми навколо, згодом ця навичка знадобиться їй при написанні як спогадів, так і власних творів. Згодом ці тексти публіцист Михайло Павлик називав «картинками, схопленими з життя з фотографічною вірністю», а Іван Франко – «шкіцями». Уперше надрукувалася в «Молоті» з оповіданням «Кума з кумою», що відразу обернулося своєрідним «скандалом». Уже згодом дослідники виявили, наче для цього були такі причини: по-перше, це був журнал Михайла Павлика й Івана Франка, від яких на той час відвернулося «порядне» суспільство, й, по-друге, авторкою викривального твору була донька священника. Михайлина надовго перестала писати і все ж у 1887 році в жіночому альманасі «Перший вінок» вийшли її оповідання «Теща» й «Таку вже долю Бог судив». Тогочасні літератори й критики високо оцінили ці твори. У 1880 написала й видала останній за своє життя твір «При звуках музики».

У 1886 році помер її батько, отець Михайло, тому була вимушена покинути Лолин. Деякий час жила в Наталії Кобринської в Болехові, аж поки у 1890 році не вийшла заміж за священника Йосипа Іванця. Переїхала до Чехословаччини, де й залишилася.

Коліжанка з коліжанкою

- *...Знаєш, колись я любила цей фільм...*
- *А тепер розумієш, наскільки то лютий крінж був?*
- *Так отож! Але просто згадую, коли там у неї стосунки з упирем почалися – все, очі на мокрому місці. Хоча насправді там отакенний букет проблем на бідолашну чекав...*
- *Не ну токсичність, нездорова нав'язливість, ще й другий чувак а-ля герой нічим не кращий. Ось тобі й драматичний трикутник Карпмана.*
- *Той, де «переслідувач-жертва-рятівник»?*

- Ага. Таке враження, що люди тацатся від історій про кохання, де жінці не дозволяють і дихнути.
- О, а як тобі така історія? Він – ледащо й пияка, жандарм. А ще закоханий в одну жінку...
- Починається. І врешті цей «герой» отримає все?
- Слухай далі: ця жінка користується ним. Таким робом вона кидає виклик системі, бо сама же заміжня, але чоловіка не любить. А кохання справжнє спізнати хочеться.
- Дай вгадаю, а в кінці всі підуть з вилами на цю жінку?
- Що, все розповісти? Тобі потім не буде цікаво дізнатися, що далі.
- Окей-окей, продовжуй. Я слухаю.
- Отож в історії є ще чоловік цієї жінки. І він замість того, аби проговорити словами через рот всю ту ситуацію, коїть непоправне...
- ...
- ...
- Не мовчи – а далі що?
- Що-що, а далі читай. На диво, ніхто в цій історії не винен, але під кінець кожен отримає своє.
- Яй, що це ти мені за інтриги-пльотки-шкандалі розповідаєш?
- «Пісню про шандаря». Узагалі існують три версії й одну з них записала фольклористка Михайлина Рошкевич з уст жительки села Лолина на Прикарпатті. До речі, саме цей варіант став основою для драми «Украдене щастя».

- Вау, непогано.

- Ще народні пісні, які зібрала Михайлина, використані в праці «Жіноча недоля в руських піснях народних».

- Що, і тут не без Франка?

- Ну це вже зовсім інша історія. Гайда обговорювати й ці «шкандалі»...

«Коліжанський діалог» та біографія Михайлини Рошкевич написані на основі полілогу праці «Тричі мені являлась любов» [64, С. 2, 7], статті «Змарнований талант» Романа Горака [62], матеріалу до «Пісні про шандаря» за Іваном Франком [132] та статті «Жінки «Першого вінка» Володимира Морозюка [96].

Рошкевич Ольга (1857–1935)

перекладачка, збирачка фольклору. Народилася в Угорниках у сім'ї греко-католицького священника. У 1867 році отця Михайла Рошкевича скерували на парафію в Лолин. У 1874 році познайомила з Іваном Франком, але офіційні заручини з ним не відбулися, оскільки поета заарештували й ув'язнили, а в її домі провели обшук. У 1879 році одружилася з братом Наталії Кобринської, Володимиром Озаркевичем, і назавжди покинула Лолин. Після смерті чоловіка в 1912 році жила в родині доньки разом зі своєю сестрою Михайлиною. У 1932 році переїхала до села Миклашева (Львівська область), де й залишилася.

З перекладацької кухні

«Розшифрувати всі коди та передати зміст сказаного» – напевне, звучить не менш зашифровано. Та блюдо з такою назвою чудово би описало життя Ольги Рошкевич. Адже ледь чи не все своє життя вона перекладала: чи то інтерпретувала зміст тексту з іноземної, чи то трактувала «закодовані»

любовні листи й не менш віртуозно писала у відповідь. Перейдемо ж до інгредієнтів.

...А ось «Німецька бесіда – то для мене модний фрак...»

– так написав в одному з листів до неї Іван Франко. Ольга Рошкевич навчалася вдома й була дуже освіченою. Вона знала німецьку і французьку мови, уміла грати на фортепіано, та на цьому не зупинялася. Власне, щоби практикуватися, з 1894 року листувалася з Франком саме німецькою.

«Дністрянка»

– виданий у 1876 році альманах, де читачів знайомили як із текстами про життя українського народу, так і з творчими здобутками перекладних авторів. Тут публікувалися Марко Вовчок зі своєю «Інституткою» та Іван Франко з перекладом повісті Еміля Золя «Повінь». 1876-й став роком дебюту для Ольги. На сторінках альманаху вона опублікувала свої переклади зі шведської – «Сімнадцяті і двадцять перші уродини» Марії-Софії Шварц (Рошкевич підписалася псевдонімом «Надежда»), – та з французької – «Довбня» Еміля Золя (уже під своїм іменем). Цікаво, що це можна вважати першим український перекладом уривку з роману «L'Assommoir» – альманах видав 3 розділи. Зараз ми знаємо твір Золя за назвою «Пастка».

Обидва оригінальні твори, які в перекладі Рошкевич представила на сторінках «Дністрянки», вважалися «неморальними», оскільки оповідали про нижчі верстви суспільства. Через це тексти стали несподіванкою для галицької інтелігенції, котра, все ж, високо оцінила працю Ольги.

(Роз)Шифрувальне

Уже після того, як Франка звільнили з-під арешту, Михайло Рошкевич заборонив йому з'являтися у своєму домі, а Ользі – бачитися чи навіть листуватися з Іваном (а знаємо, що молоді люди були заручені, хоча й

неофіційно). Попри це вони все ж знаходили різні способи перемовлятися між собою. Наприклад, Франко передавав Ярославові Рошкевичу книжки, де виділяв певні літери. Уже вдома в Лоліні Ольга, отримавши послання через брата, могла днями вичитувати й складати букви у слова та фрази. Цікавіше було, коли їй передавали чисті аркуші – тоді дівчина нагрівала їх або кропила соком від цибулі, щоби проявити текст.

Фольклористика

Лолінський фольклор, який збирала Ольга Рошкевич, видали у Кракові – це були збірка ладкалок «Обряди і пісні весільні люду руського в селі Лолін» та пісня «Цісаревич Рудольф» (1886); а записані нею прислів'я і приказки Іван Франко опублікував у «Галицько-руських приповідках» (1901–1905). Для передових на той час журналів Ольга Рошкевич готувала наукову розвідку про трагедію Софокла «Антігона».

Приготування – бо далі все ж буде

Багато хто вважає, що саме Франко сформував світогляд лолінської перекладачки та спонукав її до творчості. Звичайно, цього факту не заперечуємо. Та попри це: навіть після одруження з Озаркевичем, переїздом до Белелуї, ведучи господарство й виховуючи дітей, Ольга Рошкевич знаходила час і для культурного життя. Вона цікавилася літературними виданнями, зокрема львівськими та віденськими, брала активну участь в роботі «Товариства руських жінок». Тобто Ольга й надалі продовжувала розшифровувати мистецькі коди культурного світу й передавати далі, для людей.

Словниковий рецепт впорядкований за статтею «Ольга Рошкевич – несміла біла лілея Івана Франка» Мар'яни Шевелевої [139] та матеріалами дописів «Він був мужицький син з Нагуєвич, а вона аристократка з ніжними руками», або перше кохання Івана Франка» [57]; «Стежина зболеного серця» від

Долинської центральної публічної бібліотеки [125] та критичним оглядом «Українська альманахова література» Івана Франка [133].

Франко Іван (1856–1916)

письменник, літературний критик, публіцист, фольклорист, перекладач, громадський і політичний діяч, науковець. Народився в селі Нагуєвичі, більшу частину свого життя провів у містах Дрогобичі та Львові. Навчався в університетах Львова, Чернівців, Відня (тут здобув науковий ступінь доктора філософії за дисертацію «Варлаам і Йоасаф, старохристиянський духовний роман і його літературна історія»). У 1870-х займався публіцистикою: видавав журнали «Громадський друг», «Світ», «Товариш», альманахи «Дзвін», «Молот», працював у часописах і газетах «Зоря», «Правда», «Діло». Його перша поетична збірка «Баляди і розкази» вийшла у 1876 році. Іван Франко – автор відомих тепер творів: поеми «Мойсей», «Іван Вишенський», драма «Украдене щастя», повісті «Перехресні стежки», «Сойчине крило», «Борислав сміється», «Захар Беркут» та ін. У 1890 році став співзасновником Русько-Української радикальної партії, яка вважається першою українською політичною партією. Займався перекладом: досі його інтерпретація «Книги буття» вважається найбільш точним перекладом українською мовою.

Претензійні публікації для новомодних журналів – на Пролог, Не в Епілог

...Філологія – дуже цікава спеціальність. Як тільки починаєш учитися, копати з вершин до низин значення слова, інтерпретувати, тобі відкривається новий і незнаний світ тексту. Та чим довше ти вчишся на філології, тим скоріше вона відсікає усі твої трепетні емоції до будь-якого слова. Бо текст – це вже робота, добре завчена і зрозуміла схема. Тож коли в роки бурної молодості (а це був другий курс навчання в університеті) у приватні повідомлення я отримала вірша від знайомого хлопця, то не одразу

зрозуміла, що це означало. Я бачила перед собою текст, який можна шліфувати, зі словами й метафорами котрого можна гратися, надінтерпретувати. Автор вірша – а від нього ще віяло Франко-вайбом, мабуть, через його вже глобальні плани й готові напрацювання в такому юному віці! – просто хотів зробити приємне. Ну й розкрити свої почуття (мабуть). Ох ці філологи й філологині...

Ось хто справді професійно інтерпретує будь-які тексти із підтекстами, то це жінка, котрій Каменяр присвятив свій перший ніжний «жмуток» «Зів'ялого листя». Про Ольгу Рошкевич знаємо, що вона була перекладачкою й етнографинею, а ще найстаршою дитиною в сім'ї греко-католицького священика Михайла. Її молодшого брата, Ярослава, відправили до Дрогобицької гімназії. Й, оскільки навчання йому давалося нелегко, викладачі порадили отцеві Рошкевичу найняти репетитором Івана Франка, який навчався в тому ж закладі. Так Ярослав почав розбиратися краще в математиці й грецькій мові, а ще віднайшов найкращого друга. Іван не брав грошей за свої уроки, то ж Михайло Рошкевич вирішив запросити його до себе в гості. Й ось у 1874 році Франко вперше відвідав Лолин, де й познайомився з 17-річною Ольгою. Кохання було взаємним.

Іван відвідував Рошкевичів кожного літа, розмовляв з Ольгою не лише про любов: він розповідав про свої думки щодо різних ситуацій, обговорював тогочасні тенденції в культурному і в громадському житті, привозив для неї книжки й прогресивні видання. Через 2 роки після першої зустрічі пара оголосила про бажання одружитися. Михайло Рошкевич дав свою згоду, та з умовою, що молодий письменник спочатку закінчить навчання.

Отож, улітку Франко проводив свої канікули в Лолині й зустрічався з коханою, а з осені продовжував вести активну публіцистичну діяльність у Львові. Одного разу до редакції журналу «Друг», де молодий письменник видавався, надійшли листи Михайла Драгоманова. Його слова кардинально

вплинули на світогляд Івана. Через зв'язок із Драгомановим, а також через позицію самого молодого публіциста, Франка вперше заарештували в липні 1877, а після семи місяців судового процесу ще й ув'язнили на 6 тижнів. І ця подія, хоча й короткотривала, поставила крапку на щасливому майбутньому поета з Ольгою. У домі Рошкевичів також здійснили обшук. Отець Михайло відмовив Франкові в заручинах, а дочці заборонив бачитися й листуватися з ним. Закохані могли зустрічатися лише таємно. Іван приїжджав в Лолин до 1879 року, тут написав оповідання «Вугляр», «Лесишина челядь», «Два приятелі», вірш «Галан» та інші. Почуття поета вилилися в рядки ліричного циклу «Картка любови», повість «На дні».

Урешиті шляхи Ольги Рошкевич й Івана Франка розійшлися, та об'єднували їх світлі спогади. І слово. Вона часто переїжджала, та не полишала своїх літературних напрацювань. Він неодноразово бував ще в тих краях, зокрема в Болехові, де працював його друг та жила колега по перу Наталія Кобринська. Повість «Петрії і Довбушки» Франко написав на основі почутих оповідань і легенд про опришків, вмістив свої враження від Гошівської гори, монастирської бібліотеки та Болехівської рівнини.

Почуття минають, а тексти залишаються. Хоча у цифрову епоху багато що може розтанути від одного необережного натиску на клавішу «Delete». Поезією Франка зачитуємося й сьогодні, творчість Ольги Рошкевич відкриваємо для себе досі. Ну а той вірш із мого другого курсу... Прийшов час знайти його у соцмережному вирі тисячі слів і повідомлень...

Віртуальне плетиво за мотивами матеріалів «Встане слава Україна від Кубані до Сяну» – Іван Франко» Галини Терещук [126], інформації про письменника на платформах Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки [134], Долинської центральної публічної бібліотеки [125] й Українського інституту національної пам'яті [76].

Кобринська (Озаркевич) Наталія (1855–1920)

письменниця, видавчиня, громадська діячка, організаторка жіночого руху на Заході України. Народилася в селі Белелуя Івано-Франківської області, згодом проживала у Снятині, а пізніше – в Болехові. З 1882 року починається її літературна і громадська діяльність. Перше оповідання Кобринської, «Пані Шумська», надрукували у 1883-му. Активно займалася просвітницькою й видавничою справою: у 1887 році з Оленою Пчілкою видала «Перший вінок»; організувала видавництво «Жіноча бібліотека»; у 1912 році з Ольгою Дучимінською та Вірою Лебедовою (Костянтиною Малицькою) відновила діяльність «Жіночої бібліотеки». Наталія Кобринська – авторка збірок «Дух часу» (1898), «Ядзя і Картруся» (1904), «Казки» (1904). До останньої увійшли оповідання, для котрих за основу письменниця взяла народну демонологію – це «Відьма», «Простибіг» та інші. У 1918 році видала «Воєнні новели», котра вмістила тексти «Свічка горить», «На цвинтарі», не знайдені досі «Лист», «Чи случай», «Тіні».

Наталія Кобринська відома як засновниця українського фемінізму. Вона полемізувала з Кларою Цеткін, засновницею «інтернаціонального жіночого свята». Наприклад, Кобринська вважала, що саме рівень освіченості й самоусвідомлення може посприяти покращенню становища жінки у суспільстві, а не зміна політичного режиму (з капіталізму до комунізму), як писала Цеткін.

8 грудня 1884 року в Івано-Франківську відбулися перші збори організації «Товариство руських жінок», котру і створила Наталія. Основним завданням, яке вони ставили перед собою, була популяризація літератури серед жінок. Це один із найкращих способів посприяти їх розвитку й освіченості. Адже Кобринська вважала, що «вільна жінка – це свідомо жінка».

День проведення перших зборів «Товариства», 8 грудня, почав вважатися офіційною датою початку українського феміністичного руху.

Чорна пані сьогодні святкує

- *Добривдень! Знову такі радісні на роботу?*
- *Добривдень! Звичайно, як і кожного разу!*
- *Добривдень, пані Кобринська! Читала ваш нещодавній випуск – це щось із чимось!*
- *Так офіційно, пані Бодлаківна, добривдень! Я би хотіла почути ваш відгук – чекатиму за вечерею, коли ми й домовилися зустрітися.*
- *Звичайно!..*
- *Пані Наталіє, добривдень! Чув про ваш виступ у Львові – як там та гонорова публіка?*
- *Добривдень, пане Олексію. Що вам сказати – люди в нас набагато прогресивніші, я очікувала більшого від тієї конференції.*
- *Тоді чекатимемо, аби ви влаштували щось таке і тут...*

Наталія крокувала вулицями міста й тільки встигала вітатися з родинами Соболів, Глинських, Кмицикевичів. Із ними підтримувала дружні стосунки, часто запрошувала в гості. Карантин, щоправда, вніс свої корективи, та все ж і він не став на заваді їхньому спілкуванню...

Наталія ввійшла до кабінету офісу й відчинила вікно – хай сюди теж лине запах аличевого цвіту, яким вона насолоджувалася шляхом сюди. Скинувши й повісивши чорний піджак на спинку крісла, сіла за ноутбук. Що ж, до роботи! Спершу перевірила пошту й робочі чати. Ось і відповідь від Василя Левицького щодо видання, повідомлення від Олени, а ще правки від Івана. Швиденько проскролила, покивала, переслала редакторські пропозиції Франка одній із авторок, про чю статтю йшлося, аби вона затвердила...

Як-не-як, а робота з «Вінком», антологією жіночої творчості, подарувала безліч знайомств, котрими Наталія дорожила. Це були односторонні, що підтримували Кобринську, коли вона тільки починала свою справу. Завдяки їм «Вінок» продовжував розвиватися, імена невідомих раніше тепер поповнювали лави одних із провідних митців десятиліття...

Думки перервав рингтон виклику у скайпі. Усміхнулася й прийняла дзвінок.

- Привіт, Олю, ще раз дуже тобі дякую, що знайшла час так рано зустрітися. Просто сьогодні після обіду буду не в офісі, то ж переживала, чи встигнемо...

На екрані ноута Кобилянська – видно, ще сонна, і все ж – усміхнулася та кивнула.

- Hallo! Тало, не переймайтеся. Якщо йдеться про текст для «Вінка» – я готова на орлиних крилах полунути з самого раночку до компа. А ще краще – прямо до видавництва, та й до вас...

- Ловлю тебе на слові, – Наталя помахала перед камерою ноута свої записником. – Якраз планувала, на коли ж то виокремити цілий день для твоєї екскурсії Болеховом. А, і звісно ж ти можеш ще встигнути на мій вечір, який я влаштовую для друзів через тиждень...

- Залюбки, але на жаль, не встигаю. А от щодо персональної екскурсії я дуже навіть за! На коли можна записатися?

- Зараз поглянемо... – Наталя прогортала сторінки, звіряючись із графіком. Погляд зачепився за дату, точніше рік. «2023?» – подумки здивувалася Кобринська. Стривайте-но, це ж...

Вона роззирнулася по кабінеті: стіни, екран ноутбука, речі на столі – все почало плисти перед очима. Потім різко все проковтнула темрява, й урешті – Наталія прокинулася.

Підвелася на лікті й поглянула на стіну, де висів її календар. 1894. Кімнату заливає ранкове світло. На тумбі поруч із ліжком лежить примірник повісті «Людина», котрий Ольга дбайливо переписала і надіслала їй. Наталія згадала сон. Так цікаво, адже йшлося про «Вінок», а це так нагадує її альманах, котрий вона видала вже як... сім років тому! Кобилянська теж надіслала свій твір, «Видиво». Це була її перша літературна спроба, ще німецькою. Але Наталя не взяла оповідання, бо текст відверто критикував уряд і релігію, а через це сам альманах могли навіть конфіскувати...

Стільки часу пройшло й, можливо, Кобринська багато би чого змінила чи зробила. Або ж ні. Адже всі ті події й знайомства подарували їй стільки друзів, котрі зберуться сьогодні... Стривайте, уже сьогодні? Справді, крім Кобилянської до неї пообіцяли приїхати брат Євген та Ольга з Марією Устиновичі. Наталя усміхнулася.

Потягнулася й підвелася з ліжка. Підійшла до шафи, щоби підготуватися. Зазвичай носила чорний одяг, але в неї свято. Сьогодні Наталія матиме на собі народне вбрання...

Основу для есеїв пані-редакторка залишила на столі офісу, а тут бачимо статтю-спогади «Як то було давно...» Олени Кисілевської, опубліковану Андрієм Павленком [80], матеріали «Чорна пані» Наталія Кобринська: перша українська феміністка» Вікторії Шапаренко [138], «Наталія Кобринська: українська Аріадна і будителька жіночих душ» Марії Микицей [94], «Наталія Кобринська: наша мета – розвій жіночого руху» Сергія Осоки [104], «Буковинська орлиця любила Прикарпаття» Петра Арсенича [51] та матеріалів із платформи Хати-читальні Прикарпаття про письменницю [81].

Альберті (Шиманська) Казимера (Казимира) (1898–1962)

польська письменниця українського походження, культурна діячка, перекладачка з чеської, англійської, італійської та болгарської мов. Народилася в Болехові, згодом переїхала до Польщі. Як літераторка дебютувала збіркою віршів «із тонким еротизмом» «Бунт лавин» (1927, Варшава). Тоді ж видала ще одну книжку поезії «Мої знімки». Наступного року світ побачив її роман «Tatry, party, miłość». У 1945 році виїхала до Італії, де продовжувала там свою письменницьку діяльність.

У романі «Ghetto potępione: powieść o duszy żydowskiej» («Затавроване гетто») (1931) авторка розповідає про край, де народилася, – місто Болехів і його тогочасних жителів. Одна з провідних тем твору: євреї в часи Першої світової війни. Крім цього письменниця дає багато інформації про розвиток промисловості й торгівлі міста, засновників тодішніх заводів, торгових закладів, гарбарень. Книга зберігається в Болехівському музеї історії імені Романа Скворія.

«Бачу, вас цікавить...»

...репортажистика?

Вибачте, вперше зустрічаю журналістів, котрі цікавляться чимось приємнішим, аніж вишпортати із купи чужої брудної білизни чергову «знахідку» і засвітити нею на світ Божий. Звісно, зібрати всі можливі факти важливо. Але ж тільки не так, як ваші колеги це вмюють і, щонайгірше, роблять. Репортажистика теж про фактаж, проте ви забуваєте про основу – оповідь.

Підходьте ближче до полицок, не соромтеся. Ось тут мої три томики репортажів, якщо хочете глянути. До речі, не бажаете чаю чи води? Я так не звикла до гостей, а тим паче до клімату Барі. Містечко то гарне, але цього року літо видалося і справді спекотним...

Питаєте, що це за книжка? О, то я таки помилилася – ви, журналісти, все ще смакуєте скандалами. Перед нашим інтерв'ю думала, це буде стаття суто про літературну творчість, поради щодо перекладу і все таке. А ви бач який хитрий!

Не дивуйтеся, присідайте. Я насправді хотіла давно розповісти, що відчувала і досі відчуваю до цього томика. Пригадую, початок своєї... як ви це назвали – літературної кар'єри? Оце мода пішла. Хоча я сама ганялася за модою – мій перший роман «Татри, лижі, кохання» назвали навіть дуже модним.

Тож починала я у середовищі Związku Literatów Polskich, тобто це, можна сказати, Асоціація польських письменників. То були люди, закохані в літературу, поруч із такими хотілося жити і творити. Я багато чого почерпнула від своїх перших колег. Наприклад, уже згодом я організувала власне мистецьке кабаре, до якого писала тексти і пісні, це було в Бялі. А ще проводила зустрічі, з Яном Касповичем, пригадую, – чудовий поет, ми зналися з університетських часів...

Власне, спогад про минуле наштовхнув мене на ідею створити цю книжку. Так-так, можете брати погортати. Я виїжджала похапцем із Польщі й у першу чергу прихопила її, – моє «Гетто». Що мені тільки не закидали: і сюжетні лінії «на поверхні», і все занадто відверте. А я не могла інакше. Мені не йшлося про те, аби замудрувати з персонажами або спростити чи скоротити текст на моментах, де цього якраз і не варто робити. Я би назвала «Затавроване Гетто» своєю першою спробою репортажистики. На прикладі однієї з героїнь, Рози Грюншпанн, я показала історію не лише однієї єврейської дівчинки. То історія загалом єврейського народу з виром емоцій, з болем, відчаєм і боротьбою... Й усе це мало відбуватися у певний час та в певному місті. Може, хтось хотів драми, але я не схильна зафантазувати такі теми, аби догодити критикам.

Ви можете не вірити, але я добре знала, про що пишу: Болахів, – місто, де я народилася, – хоч і маленький, але мультикультурний. Ось де встигла набачилася всього і про всіх. Життя євреїв, їхні звичаї – я почерпнула це з власного досвіду, зі спостережень. Тому не назву свої описи відвертими чи жорстокими. Вони правдиві, реалістичні, бо таким було життя цих людей. Я хотіла це показати і, думаю, досягла своєї мети.

...Уже глянули? – покладіть он туди, будь ласка... яй, паде!.. О! Як ви хвацько її спіймали. Так, це теж книжечка з минулого. Її тільки сьогодні надіслали, а я й не встигла розкласти. І, знаєте, то ще один скандал – ох насичений і нервовий мій 34-й рік. Вам сьогодні щастить таки, бо за «Тих, хто прийде» мені закинули – ану не вгадаєте? – відверту порнографічність. Хоча я просто описала романтичні стосунки між учителькою та її учнем. Що ж, не тільки ви, журналісти, таке вмієте...»

Спогади з часткою нафантазованої оповіді, де основу склали: статті «Польська поетка українського походження Казимера Альберті» Галини Мирослави [95] та Івана Ярича про письменницю [144, С. 7], [145, С. 5]; критична стаття про «Затавроване гетто» Галини Магієри [147, с. 98–99].

Дучимінська (Решетилович) Ольга (1883–1988)

письменниця, поетеса, літературознавиця й критикиня, фольклористка й дослідниця культури Гуцульщини й Бойківщини, народна вчителька й культуро-освітня діячка, перекладачка, авторка спогадів про Наталію Кобринську, Ольгу Кобилянську, художника Олекси Новаківського. Народилася в селі Миколаїв (Львівщина), початкову освіту отримала вдома. У 1902 році в Перемишлі здобула фах народної вчительки. У період 1906–1919, 1925–1930 рр. проживала й учителювала разом із чоловіком у селі Тяпче (Івано-Франківщина). Тут вона організувала осередки «Просвіта» та «Рідна

школа», філіал «Союз українок» та кооператив «Селянський союз»; паралельно пробувалася в літературі. У 1911 році під псевдо Ірма Остапівна видала поетичну збірку «Китиця незабудьків».

З 1930-го почала працювати в редакції журналу «Жіноча доля», де вела сторінку з рецензіями й літературною критикою. Після 1939 року Ольга стала однією з організаторок музею етнографії та художнього промислу у Львові. Продовжувала активно друкуватися під різними іменами в альманахах й газетах: це, наприклад «Літературно-науковий вісник», «Діло» та інші. Дучимінська також знала кілька мов і переклала уривок драми «Єретик зі Соани» Гергарта Гауптмана.

У 1945 році вийшов її твір «Еті» (названий за іменем головної героїні, молодої єврейки). Цю повість можна вважати першим в українській літературі твором про Голокост. Нова влада не вподобала книжку й запропонувала написати текст про «українських націоналістів, що приклали руку до бідності народу та нищення євреїв». Дучимінська відмовилася. У 1949 році її арештували, звинувативши у фіктивному злочині, й засудили до 25 років таборів. Ольга продовжувала таємно писати, хоча за вірші могли покарати карцером. Урешті рукописні варіанти творів збереглися завдяки її побратимам та посестрам по неволі, які завчали тексти напам'ять і перенесли потім на папір. У 1959 році (коли справу Ольги переглянули) повернулася в Україну й переїхала до Львова. Напередодні свого сторіччя планувала зібрати власні твори та видати окремою книжкою, але напередодні ювілею в помешканні Дучимінської провели обшук. Дотепер нічого не відомо про тексти, які тоді в неї вилучили. Останні роки письменниця прожила в Івано-Франківську. Реабілітована посмертно у 1992 році.

Рік із Ольгою Дучимінською

Літо.

«...Гей, там мої пісні

Зносяться в блакити,

А сонце з їх творить

То сльози, то квіти...» (з вірша «Я з такого краю» О. Дучимінської)

Де-не-де поміж шпичастої смарагдової трави синіють незабудки – у цій порі вони якраз наливаються небесною барвою. Мабуть, недарма Ольга Дучимінська назвала свій дебют «Китицею незабудків». Адже влітку народилася й вона сама. Літературою захоплювалася ще зі школи, а перша спроба вилилася у вірш «Послідні звуки», котрий у 1905 році опублікували в газеті «Діло». Сама авторка зазначила, що написала переспів поезії Богдана Лепкого «Як сонце згасне». Дослідники також простежують зв'язок цих двох персоналій не лише в першому творі Дучимінської: митці брали натхнення й ідеї для своїх текстів із життя та реальних людей, а не самотійно вигадували.

А все ж з-поміж інших письменників і поетів того часу Ольгу вирізняє настроєвість її поезій: вони життєствердні та світлі. Як тендітні квітки незабудок, що пробиваються крізь траву до сонця. Дебютну збірку високо оцінили зокрема Микола Венгжин (він же автор передмови до збірки), Наталія Кобринська, Іван Нечуй-Левицький, Ганна Барвінок, Ольга Кобилянська.

Осінь.

«Сама прибралась в тужні хризантеми,

Кучеряві айстри, сумне синє зілля...

В злоту кирею себе одягає -

Усе прибирає, немов на весілля!..» (з вірша «Осінь» О. Дучимінської)

У сонячно-полум'яне мереживо вбираються дерева, поки осінь тільки-тільки тепліє на листочках, – тільки й поспішай усім намілуватися. Та ця пора року – то не лише про майстерність природи-художниці. Осінь приходить із ностальгічною згадкою про шкільні роки...

Спершу, з 1902 року, Ольга Дучимінська вчителювала у селах Львівщини, про що вона залишила яскраві спогади. Ми читаємо і про пригоди та враження від її «кляси» з різними казусами й успіхами, і про сусідку-вчительку Целю. Сам текст так і проситься на екрани... Уже з 1906 Ольгу переводять до села Тяпче Калуського району, де окрім викладання вона займається культуро-освітньою діяльністю. Люди та їхні історії надихають Дучимінську на творчість. Наприклад, у її поезії можна почути фольклорні нотки, відчитати народні образи – ось як ластівка, що несе весну, чи антонімічні у цьому випадку захід сонця як символ загибелі і спів солов'я як повернення, відродження. Цікавим також є возвеличення вершини Говерли, українського мистецького Парнасу...

Ольга Дучимінська встигла стати невід'ємною частинкою життя села Тяпче – тут вона спостерігала, а згодом описала звичаї і традиції, свята й обряди околиць. Деякі з її етнографічних монографій залишилися незавершеними або ж досі вивчаються.

Зима.

«...обтули срібною долонею

Ці скарби, які ношу в душі...» (з вірша «Зима» О. Дучимінської)

Білим пухом вкривається земля і чітко-чітко проступають вервиці слідів, що в той чи той час перетиналися з життєвими стежками Ольги Дучимінської. Так у грудні 1927 року вона вперше зустрілася з Ольгою Кобилянською, творчістю якої захоплювалася давно. «Вона виводила жінку – людину, яка вже мала в душі свій світ, а не тільки відбитку «його» [чоловіка]

...Це було цікаво!», – так описала Дучимінська свої враження від «Царівни». З Кобилянською часто зустрічалася у Чернівцях, листувалася про мистецтво, літературу, ділилася думками щодо становища жінки в суспільстві. «Буковинській орлиці» Дучимінська присвятила 9 новел, зокрема «Дзвони», «Співачка», а ще спогад «Мої розмови з Кобилянською».

Близькою Ольга була і з Наталією Кобринською, чийми ідеями прониклася. Письменниці познайомилися у 1906 році й з того часу підтримували одна одну. У 1912 році вони з Костянтиною Малицькою відновили в Коломиї видання «Жіноча бібліотека», що мало на меті ознайомити аудиторію із творами зарубіжного письменства про жінок і для жінок. Саме Дучимінська переклала з чеської твір «З наших боїв і змагань» Кароліни Светли для першого випуску. А вже згодом, учителюючи в селі Тяпче на Калущині, Ольга влаштувала так звані жіночі курси, де навчала жінок читати, писати й економно вести господарство. Про Наталю Кобринську Ольга написала літературознавчі статті «Борець за долю жінок», «Гернистим шляхом», а ще присвятила їй свою новелу «Сніг».

Весна.

«З яблуньками, обсипаними квіттям, я мала тайни. Вони схилилися до мене, пахли і шептали дивні казки» (з автобіографічної новели «Весняні дні» О. Дучимінської)

Пора, що своїми сонячно-ніжними трав'яними барвами асоціюється в нас із відродженням, молодістю та вічністю, наповнювала світлими емоціями й Дучимінську. Ольга продовжувала досліджувати та працювати задля жіночого руху. Якось вона побувала в Чехії, де в Празі потрапила на святкування Дня матері. До жінки в цій іпостасі, на думку Ольги, проявляється найбільша повага. Згодом свої думки Дучимінська втілила у статті «Мати» для альманаху «Жіноча доля». «...Всі любові цвітнуть і перецвітають... [але любов матері]...вічно гріє і нестить...». Ольга писала,

що саме запровадження свята стане поштовхом до «піднесення ваги й пошани матері-людини». Також це «символ нашого відродження, предтеча великої будуччини». Так Дучимінську можна вважати першою впровадницею дня Матері, яке відсвяткували уперше на Галичині 22 травня 1929 року.

Плоди чотирьох пір року виплекані на основі: творчості Ольги Дучимінської [70, С. 12, 29, 77, 216, 222], статті «Скромна трудівниця культури» Романа Горака [63], матеріалів про творчий [110, С. 25–34] і публіцистичний доробок письменниці за Володимиром Пахомовим [109], дослідження Івана Ярича про поетесу [144, С. 99–101], «Архів Ольги Олександрівни Дучимінської...» Марії Кольбух [84, С. 283–288], «Життя сповнене мужності та патріотизму: львівська поетеса Ольга Дучимінська» [72] та матеріалів Долинської центральної публічної бібліотеки [71].

Грицей (Винник) Оксана (1915–1988)

майстриня художнього різьблення й випалювання на дереві. Народилася в Оболонні (на той час це була частина міста Долина). Під час навчання в Долинській початковій школі пробувала малювати портрети вчителів та однокласників. За це її називали «матейком» (на честь Яна Матейка, польського художника), а в 1932 році навіть отримала кілька уроків рисунка від Павла Ковжуна, учня Георгія Нарбута, котрого разом із Михайлом Осійчуком запросили для розпису церкви в Долині. У 1938 році Оксану без вступних іспитів прийняли до Львівського інституту штук пластичних (тепер Львівська академія мистецтв). Під час навчання стала учасницею підпільних організацій. Намагаючись уникнути арешту, у 1939 році виїхала до Кракова, де познайомилася, а згодом одружилася зі художником Михайлом Черешньовським. Подружжя відоме також тим, що після повернення в Україну вони, проживаючи в місті Болехів, заснували там мистецьку майстерню різьблення.

Переживши скрутні воєнні роки (смерть чоловіка, хвороба доньки та матері, вимушені переїзди, виклики й допити НКВД), Оксана оселяється в Долині. Тут вона провадила активну творчу діяльність і для початку взялася за вдосконалення техніки випалювання. Оксана першою на Прикарпатті використала для цього електрописакі. У творчості її підтримував Юліан Грицей, столяр, з яким мисткиня одружилася у 1948-му. Вони часто працювали в дуєті: він за проєктами художниці виготовляв шкатулки й тарілки, а вона декорувала їх. У 1953 році Оксана вступила до Станіславського кооперативного товариства художників. У тому ж році створила свої найвідоміші тепер роботи – портрети відомих українських діячів, серед яких Леся Українка, Ольга Кобилянська, Іван Франко, Богдан Хмельницький. Виконані вони технікою випалювання. Роботи майстрині починають експонуватися на виставках у Львові, Києві, Торонто. Значне місце в її творчості займали декоративні тарілки, шкатулки, альбоми, писанки, українські шахи. Про мисткиню починають писати багато статей, відгукуватися про її доробки. У 1970 році Оксана Грицей стала членкинею Спілки художників України. Через десять років їй присвоїли звання Заслуженої майстрині народної творчості України. У Долині на честь Оксани Грицей назвали вулицю, а в старій частині міста в будинку, де вона працювала, організували в одній із кімнат сімейну колекцію творів мисткині.

Різьбярка своєї долі

- *Шах.*
- *Гаразд, а як тобі ось це?..*
- *Непогано, але шах.*
- *Що ж, я не бачу більше ходів, окрім як...*
- *Так.*

Постаті, що перед цим схилилися над гральною дошкою, різко відкинулися на спинки своїх стільців.

- *Знаєш, хоча я й програла, але це було весело.*
- *Справді? Колись і мені подобалося, а тепер наче щось не те.*
- *Утомила сама гра в шахи? Чи перестало подобатися боротися за свої фігури?*
- *Боротись..?*
- *Так, тобі просто треба створити шахові фігури, за які тобі би справді хотілося грати. Бо ці вже такі зацофані... як довго ти граєш?*
- ...

Постать, що програла партію, підвелася. Переможниця засовалася на стільці й урешті мовила:

- *То подумати за фігури? Якими би я хотіла їх побачити чи відкрити для себе?*
- *Саме так, – друга постать обернулася назад до дошки. – Колись, пригадую, я створила шахи. Це було так цікаво: продумувати кожну деталь, як вони виглядатимуть, як відчуватимуться в руці. Хоча вони скоріше колекційні, та все ж...*
- *Розкажи мені.*
- *Чомусь я собі уявила... словом, мальовнича картина: полонина, вільні люди... Це і є мої українські шахи: пішаки у формі смерек, а король із королевою – це гуцул та гуцулка у народному строю. Ох, пригадую саме як робила їх – неймовірні відчуття. Різьба й випалювання по дереву подарували мені друге дихання в ті часи!*

Постаті завмерли, думаючи кожна про своє.

- *Ти кажеш про ті часи... Чи не тримаєш ти на мене зла, що стільки відібрала в тебе саме тоді?*

- *Я... я багато чого хотіла тобі сказати: у той божевільний 1937-й, коли, втративши одночасно батька й брата, я навіть не змогла прийти попрощатися з ними. Чи тоді, як не була поруч із моїм Михайлом, коли трапилася війна і його мобілізували. Хто ж знав, що ти прийдеш за стількома дорогими мені людьми.*

Якими лише словами не кляла тебе... І коли захворіли моя мати й донька... Що ж, я багато чого хотіла сказати, і zarazом воліла не бачити тебе ніколи. Бо де боротьба, там постійно і ти.

Та, знаєш, потім я зрозуміла: щоб сталося, мало статися. А я продовжувала боротися – тому, аби захистити від тебе всіх і все важливе для мене. І нарешті сталося. Те, що визнали мій талант, побачили українські шахи, стало тріумфом не тільки для творчості, добробуту родини. Це тріумф усього людства. Бо кожна фігура важлива. От побачиш, здійсниться моя мальовнича мрія – країна стане землею вільних людей. І воно варте того, аби боротися.

Постаті ще певний час дивилися одна на одну, а потім одна з них вирушила власним новим шляхом. Та, що перемогла у грі, дивилася услід тій, що перемогла у боротьбі життя.

Партія зіграна за мотивами статей «Диво Оксани Грицей» від Долинської центральної публічної бібліотеки [68], «Народне – досконалість і краса» Мар'яни Стахмич-Грицей [124], «Відомій долинській мисткині – 100!» Тетяни Гнатковської [61, С.7], матеріалів Івана Ярича про мисткиню [144, С.71–74] та допису про Музей Оксани Грицей [98].

За посиланням у *Додатку А* (див. *Грицей Оксана*) можна ознайомитися з її творчістю, представленою у меморіальному музеї-кімнаті.

Антонович Мирослав (1917–2006)

оперний співак (баритон), хоровий диригент, доктор музикознавства, культурний діяч, що працював для рідної землі поза межами України, організатор Візантійського хору та хору імені Лисенка в Нідерландах. Народився і провів дитинство в місті Долина. З 1936 року почав вивчати музикознавство у Львівському університеті (тепер Львівський університет імені Івана Франка) і паралельно вокал у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка (Львівській національній академії). Під час навчання керував хором Малої духовної семінарії, співав у хорі «Боян» й ансамблях Миколи Колесси і Євгена Козака. У період 1942–1943 років виїхав до Відня, де вступив до Музичної академії. Після Другої світової війни опинився в таборі для переміщених осіб. Згодом переїхав до міста Утрехта (Нідерланди), де й залишився. Заснував Візантійський хор. Його праці присвячені теорії та практиці музикознавства, насамперед хоровому мистецтву, а також східно- і західноєвропейській музиці. Антонович відомий ще як мемуарист, написав дві частини спогадів про своє життя.

Замітки на полях музикології

Наче тільки вчора дописав останню сторінку «На рідних землях», а тут уже майже завершую і другу частину. На душі стає легко, спокійно, ніби відпускаю таке, за що довго тримався. Думаю, не на марне. Коли лиш заплющую очі, одразу поринаю в далекі вже часи – як бігав вулицями сонячного міста, як ми переїхали і я пішов до школи, як тільки почав учитися в музичному інституті, а вже вирішив співати в «Бояні». Багато чого

відбулося. Львів тоді подарував мені згадки про Людкевича, Кудрика, Сосюру... Наче справді тільки вчора з ними й розмовляв, про них писав...

Ну, відпочив, а тепер час працювати. Що у нас? На черзі «На чужині» – спогади з Відня, Австрії, Польщі. Ох, ці партії Ренато із «Балу-маскараду» і Малатеста Доніцетті. Але сьогодні зосереджуся на моєму голландському періоді – і, звісно ж, на співі. Чи розповідав я, як створив хор?

Із самого початку мені хотілося, аби це був колектив, до складу якого входили б виключно голландці, але на Богослужіннях співали б вони українською мовою у візантійському обряді. Це була навіть не забаганка, а скоріше... палке бажання – так, саме так. Хотілося донести і показати, яка ж українська мова й культура прекрасна, що їх не можна не любити.

Пригадую, коли подавав оголошення в газету – у редакції на це все подивилися скептично, хоча, здалося мені, і зацікавлено теж. Я ж не сумнівався у своєму задумі з самого початку. Але яким же враженням тоді стояв – не просто стояв, а завмер на місці, їй-бо, посеред тої кімнатки для репетицій, – поки двері все відчинялися й відчинялися, люди приходили й приходили. Вони були різними: хтось закінчував музичну школу чи училище, інші просто любили співати. Та всі як один хотіли одного: пізнати нову для них, українську, культуру через музику. Моїй радості тоді не було меж!

У 1951-му році відбулася наша перша репетиція. У репертуарі мали «Тебе Бога хвалим», «Козак коня», «З нами Бог», «Закувала» та ще багато чого цікавого. «Голландські козаки» – недаремне нас так називали. А починали ж ми свої виступи як! Щоразу, як співали закордоном, то обов'язково виконували спочатку три гімни: Голландії, країни, де виступали, і «Ще не вмерла України».

Так, були й в Україні. Тоді мені орден присвоїли, а я ще один хор на Батьківщину повіз...

Із змішаним хором імені Лисенка теж цікава історія. Спершу у 1996-му я задумував цей колектив як тимчасовий, бо треба було виступити у Києві до святкування річниці композитора Лисенка. Та як же я встиг зачаруватися цими талановитими співаками, поки ми давали концерт наступного року в Утрехті в церкві Святого Якоба!.. Що ж, і я вирішив – хорові імені Лисенка бути!

Бо ж хіба не прекрасно об'єднати навколо себе людей, яким не чуже українське. Виконавців, що змогли виплекати любов до прекрасного через музику. Через спів, котрий, хто б що не казав, а я як музикознавець заявляю: спів, який лине від душі.

Партитуру скомпановано за мотивами статей «Козак і модерніст» Лідії Корсун [85], «Життєвий та творчий подвиг Мирослава Антоновича» Марії Юсип [142], «Голландці – «звеличники України» Степана Бойка й Тетяни Голяк [55], «Мирослав Антонович» у Великій Українській Енциклопедії [66] та матеріалів із нідерландської сторінки про історію Візантійського хору [146].

Побачити й послухати виступ хору можна за посиланням у *Додатку А* (див. *Антонович Мирослав*).

Наум Наталія (1932–2004)

акторка театру та кіно, родом із села Старий Мізунь. У сім'ї була тринадцятою й наймолодшою серед братів і сестер. Під час Другої світової війни батьки померли, й Наталію віддали в Долинський дитячий будинок. Після навчання в Калуському інтернаті вступила до ремісничого училища, паралельно брала участь у художній самодіяльності. У 1950-1953 роках працювала в Чернівецькому театрі імені О. Кобилянської, у 1958 році закінчила КДТІМ імені Карпенка-Карого і стала акторкою у штаті Київської кіноіндустрії імені Олександра Довженка. До цього вже мала одну роль у фільмі режисерів Олексія Швачка й Амросія Бучми «Земля», де зіграла Парасину. За життя

знялася в більш ніж 50 кінострічках, серед яких: «Камінний хрест», «Олекса Довбуш», «Поема про море», «За двома зайцями» (за що вже після 1991 року Наталію вшанували Державною премією України імені Олександра Довженка), «Білий птах із чорною ознакою» та ін. У 2003 році її нагородили Орденом княгині Ольги.

Поміж реплік (сценарій для дійових осіб, що лишилися в тіні)

Ніч. Сцена. Мовчазні дошки, софіт освічує одну з них, Дошку, Що Скрипить. Вона неспокійно ходить туди-сюди.

Дошка: Так цікаво, так цікаво!.. Тю, та де ж усі, ну скільки можна! Агов, Целю!.. Але ж буде так цікаво, так цікаво!

Різка зупиняється, розвертається, іде ліворуч до завіси й витягає на сцену Надщерблену Цеглинку. З протилежного боку виходить Дух Старого села Мізиня. Його не помічають, тому він мовчки за всім цим спостерігає.

Дошка (до Цеглинки): Чого ж ти там вовтузишся, Целю? Наче й вже не цеглинка, тільки уламочок, що закотився під сцену, а телишся, наче паня якась.

Цеглинка (відмахуючись ципком): Годі вже скрипіти, дай перепочити трохи. Я ж не очікувала, що вже стільки часу мине, а вже завтра...

Старий (прочищає горло): Так, а завтра вдень дивовижна вистава на честь ювілейної дати Наталії Наум. Дощечко, ти дивовижна. Я такий радий, що ти нас зібрала сьогодні в театрі імені Ольги Кобилянської – місці, звідки почалося сходження Наталії як дивовижної акторки.

Цеглинка: Скільки «дивовижностей». І все ж не згідна з тобою. Наталя ще з дитинства була обдарованою. Маленька, а вже така артистична, а як чудово декламувала вірші! Я ж прибула від цеглинок у домі, в якому вона зростала, і знаю, про що говорю.

Дошка: *Гаразд, я планувала, аби наша компанія присвятила цей вечір Наталі і її творчим злетам, тому підготувала промову. Але, бачу, що справді треба почати з Цеглинки. Давайте, присідайте всі й послухаємо. Бо ж так цікаво, так цікаво!*

Цеглинка: *Знаєте, Наталя була дуже допитливою і винахідливою. Вона так хотіла вчитися, що, ще не відвідуючи школу, вже вбиралася в найкращу сукенку, яку мала, показувала всім подружкам: ось я, іде на уроки. А потім відсиджувалася в куцах і з поважним виглядом верталася додому!*

Старий: *Оце дивовижна дівчина! Цеглинко! Ця історія – справді диво. Дощечко, дивовижна наша, а що ти пам'ятаєш?*

Дошка: *Ой, не хочу хвалитися, друзі мої, та, здається, якби не я, то Наталія і не грала б у театрі...*

Цеглинка: *Та що ти оце наскрипіла...*

Дошка: *Я серйозно! Адже Наталя, вивчившись на швею, приїхала в цей театр, аби підшивати штору. Працювала тихенько, поки актори збиралися й між собою там шу-шу, ля-ля. А я ж її відразу помітила і як тільки вона на сцені наступила на мене, я ж така – скришиш! Усі як пооберталися на сцену! Я подумала – так, дивіться, ось вона де, справжня акторка...*

Цеглинка: *Це ти зараз про кого конкретно?*

Дошка: *...а тоді озирнувся режисер на Наталю і запропонував їй спробувати себе на сцені.*

Старого: *Дощечко, це дивовижно!*

Цеглинка: *Що ж, цікаво, справді... А ти що скажеш, Старий?*

Старий: *За Наталею я пройшов дивовижний шлях сюди, бо ж вона пам'ятала свою домівку. Й от 1980-х вона з чоловіком і синами приїхала у Старий*

Мізунь, аби знятися у фільмі. Проте... сама кінострічка, як на мене, була ідеологічно заангажованою. У центрі сюжету – палка комуністка, чия родина вирішила боротися на стороні ОУН-УПА. Фільм спершу мав назву «Партії рядова», тепер його знають як «Високий перевал»... Проте що це пригадую – знімальна група була ще у Вигоді, збирали дивовижні говірки...

Усі раптом стрепенулися, наче їх раптом водою облили, й почали задирати голови догори. Підводяться. Виходить Окріп, Що Ллється Зі Стелі.

Цеглинка: Ой-ой-ой, це що, в театрі трубу прорвало? Гаряче!

Окріп (ніби непевно ступаючи): Я теж вирішив присьоднатис-с-ся до вашої маленької компанії...

Старий: Він може пошкодити цю дивовижну сцену, а вдень же вистава!

Дошка, Цеглинка й Старий метушаться по сцені, час від часу спиняючись, аби роззирнутися. Окріп стає в центрі. Все вкривається туманом від його пари.

Окріп (дивлячись у зал): Будь ласка, не хвилюйтеся, з театром усе буде гаразд.

Старий (зупиняється, стає поруч): А-а! То це ти! Винуватець нещасного випадку в її квартирі! І що ж тепер, хочеш знову все зіпсувати, тим паче, цю дивовижну ніч, коли ми зібралися, аби згадати нашу акторку?!

Окріп: Аж ніяк. Прос-с-сто я теж маю свою історію, пов'язану з Наталею. Так, того березня 2004 року в її квартирі прорвало трубу центрального опалення...

Цеглинка (зупиняється, теж підходить): А що ж ти?

Окріп: На жаль, аварію ліквідували десь за два-три дні. Так, с-с-спогади зі мною в неї неприємні, я змусив Наталю хвилюватися. Та все ж і встиг розгледіти її. Бо перш за все стара акторка переживала за інших, а не за

себе. Онука, яка жила з нею, саме прихворіла, тому Наталя віддала їй усю себе, не зважаючи на вир емоцій, що пережила від тієї аварії...

Дошка (стає поруч): А й справді, вона любила грати сильні характери, як от її роль Валі Довгер у «Сильні духом», я бачила цю виставу тут. Та й сама Наталя врешті стала сильною!

Усі стоять одне біля одного й дивляться в зал, вони сумно усміхаються.

Окріп: Оце й була моя маленька сповідь. Я хотів, аби це хтос-сь почув, як мені шкода... (зітхає) Я шумно з'являюся, та тих-хо зникаю. І вона: вийшла з води, з-з-з водою й полинула...

Окріп, Що Ллється Зі Стелі виходить й туман розсіюється. Дошка, Що Скрипить, Надщерблена Цеглинка й Дух Старого села Мізинь мовчки вертаються туди, де вони сиділи.

Старий: Це було дуже...

Дошка: ...Зворушливо.

Цеглинка: ...Моторошно.

Старий: ...Дивно... Дивовижно.

Софіти сяють яскравіше, освітлюючи всю сцену – світає. Настає день вистави. Завіса.

Біографія й фантазія п'єси ґрунтуються на статтях «Наталія Наум – актриса-оповідачка жіночої долі» Марисі Тишкевич [127], «У світлиці маминої душі» Ярослава Савчина [121], «Знімається фільм на рідній землі» Павла Шевчука [140] й «Актриса, яка грала душею» на сайті Долинської центральної публічної бібліотеки [46], на матеріалі з допису спільноти «Бойківщина» про «Високий перевал» [54] та документів і спогадів «Найвище призначення»,

«Династія Денисенко-Наум» з архіву Долинської центральної публічної бібліотеки [99].

Ковжун Павло (1896–1939)

графік, маляр, мистецтвознавець, учень Георгія Нарбута; учасник Першої світової війни. Народився в селі Костюшки (Житомирська область). Закінчив Київське художнє училище й у 1913–1914 роках із Василем та Михайлом Семенками заснував перший мистецький гурток «Кверо», де вони вивчали й пропагували футуризм. Ковжун заробив собі славу не тільки в живописі, а й у літературі. Наприклад, він був редактором фронтових газет «Голос Часу», «Козацька думка», «Україна», а його перу належать нариси про живописців Миколу Глущенко та Льва Геца.

З 1921 року переїхав до Львова, де вступив до «Гуртка діячів українського мистецтва». З цього часу став представником конструктивізму, у свої роботи гармонічно вплітав елементи українського бароко. Згодом, коли Павло відчув, що його думки і творчі задуми розходяться з уявленнями більшості учасників «Гуртка», то в 1931-му з Михайлом Осінчуком і Ярославом Музикою заснував Асоціацію Незалежних Українських Мистців (АНУМ). Того ж року нове товариство організувало свою першу виставку й паралельно видали перший випуск журналу «Мистецтво». У 1937-му Ковжун виступив в Українському науковому інституті в Берліні, де прочитав лекції з історії українського мистецтва.

Він займався створенням обкладинок й ілюстрацій для часописів та книг, екслібрисів, плакатів, карикатур. Роботи Павла Ковжуна часто експонувалися на міжнародних виставках. Разом із Михайлом Осінчуком, іконографом і маляром-монументалістом, розписував церкви в українсько-візантійському стилі: вони виконували поліхромії у двадцяти церквах Галичини (в таких

селах і містах як Озірна, Сокаль, Зашків, Калуш та ін.). Наприклад у 1932 році художники оздобили стіни церкви Різдва Пресвятої Богородиці у Долині (тепер це стара частина міста).

Роз рости – ся й...

«Може, описати мою роботу мистецькою довжиною вимірювання

«фут у рис –

ти, точно»?

Слухати б зараз гурмошиння машин.

Два

«Бо не діло (к), а вів тóрік...»

- *...Агов, Павле, ну то як, маєш ідеї?*

Чоловік випірнув із думок й повернувся до Михайла. Той сидів поруч на лавці перед церквою й проводжав поглядом людей, що саме йшли на вечірню службу. Сутеніло.

Їх двох як майстрів розпису запросили сюди, щоби вони оздобили стіни в храмі. Тож учора вранці, в понеділок, Павло з Михайлом прибули до міста. Вирішили побутові справи, прогулялися околицями й оглянули будівлю, поговорили з отцем. Михайло попросив, аби трішки розповіли про церкву. «Хочеться мати якийсь зв'язок із місцем, де працюєш», – відповів він тоді на здивований погляд Павла. Та й Ковжунові самому було цікаво.

Церкву Різдва Пресвятої Богородиці у Долині звели у 1896 році (оце збіг, подумав Павло). На її місці ще з 1650-х колись стояла стара дерев'яна. Уже згодом, у 1906-му році тут завершили основні будівельні роботи, й митрополит Андрей Шептицький зі Львова освятив споруду. Далі оздоблення церкви призупинили, оскільки розпочалася Перша світова й економіка міста зазнала значних втрат. А в 1932 році роботи відновили...

Павло зітхнув. Часу для розпису церкви у них достатньо. А поки ще вівторок вечір і вони сидять під враженнями на лавці. Повітря струшує поодинокий стукіт обцасів об бруківку, далі його тембр змінюється до лункого гулу об мозаїчну підлогу храму.

«Ні, футуристично тут аж ніяк не вийде. Треба щось таке трепетне й близьке, затишне...»

Ліхтарі навколо різко ввімкнулися й погляд Павла вихопив узір на сорочці однієї з жінок, що проходила повз. Почекавши, поки пані зайде до церкви, чоловік повернувся до товариша.

- *Мене тут раптом осяяло... Михайле, а що ти думаєш про вишивані мотиви?*
- *Чував, ніби для бойківський узору притаманні рослинні й геометричні мотиви. Хм, а непогана ідея, до слова.*
- *Так, треба буде ще подумати над кольорами. Як щодо настельних тонів? Блакитний, жовтий...*
- *Так, хай воно розростеться й сяє. Для тих, хто шукатиме світло й затишок.*

Мозаїчною основою текстів стали: стаття «Церква Різдва Пресвятої Богородиці» Романа Козія [83, С. 8–10], однойменні матеріали про художника на платформах Бібліотеки українського мистецтва [105], Українського

інституту національної пам'яті [107], Art Lviv Online [106] та інформації про бойківську вишивку [53].

У *Додатку А* можна ознайомитися з оздобленням церкви, яку розписали художники (див. *Ковжун Павло*)

Стефанишин Антін (1897–1972)

поет, драматург, педагог, громадський і військовий діяч, працював під псевдонімом Антін Вартовий. Народився в місті Долина, куди згодом повернувся після навчання й у період 1935-1938 років викладав для учнів-початківців у «Рідній школі» від Українського педагогічного товариства. Брав активну участь у національних змаганнях ХХ ст.: воював в Українській Галицькій Армії, був членом Української Військової Організації. Також входив до «Летючої бригади» – спеціального підрозділу законспірованих бойовиків, які нападали і грабували державні польські установи, що вважалося благим ділом задля українства. У 1925 році Вартового й більшість його побратимів засудили. З 1930-х відходить від активної діяльності та вступає в партію Фронт Національної Єдності. Згодом Антін виїжджає до США, де продовжив громадську діяльність, а також писав книжки. Серед його доробку: збірка поезій «Клекоче дзвін», драма «У сумерках віків», «Бронза», вірші-пісні «Гімн луговиків», «Пісня націоналістів», спогади «Дес.[ятник] Захарків повздержує панцирник» і «Машиніст-залізничник Пшенъович краде панцирник». Помер в 1972 році в Чикаго. У 2015 році йому посмертно присвоїли звання Почесного громадянина міста Долина.

Однією з найважливіших творів у доробку Антіна Стефанишина стала драма «У сумерках віків», яка оповідає про заснування міста Долина. Уперше її надрукували ще в 1936 році. Й хоча примірники не збереглися, та на початку 90-х Петро Лаврів, колишній учень Антіна й автор статей та спогадів про

нього, подарував Долинській центральній публічній бібліотеці машинописний варіант тексту. У 2008 році відбулася прем'єра самої драми. У виставі взяли участь Долинський народний театр і Дитячий християнський театр «Над часом».

Від бронзи до золотої перемоги

«...Розпечене повітря жалило непокрите тіло, погляд застилав вогонь навколо. Тупіт копит, віддалені крики, свист від списів і стріл. Коли ось так лежиш, втупившись у сонце, якого за димом і язиками полум'я й не видно, чуєш усе досконало. Чуєш цей жах бездоганно.

Останнє, що можеш зробити своїм знівеченим тілом, це тільки повернути голову набік. Пісок, на якому лежиш, раніше здавався тобі таким золотим. Сьогодні ж від крові він став бронзовим...»

«Бронза, бронза, бронза...» шепотом пронеслося залом, де Антін Стефанишин збирався читати уривок свого твору. Це був літературний вечір 1926 року в компанії письменників із угрупування «Листопад». На жаль, до сучасності твір не дійшов, оскільки рукопис зник у вирі Другої світової війни...

Повість «Бронза» народилася як переосмислення історії Стародавнього Єгипту. Автор узяв за основу боротьбу єгиптян із кочовими племенами гіксосів, котрих зобразив загарбниками й безжалісними вбивцями. Цікаво, що в цій повісті ми побачимо не тільки історію далекої цивілізації. Це алюзія на український, який теж боровся й бореться за себе століттями. Так це бачив Антін, так він зобразив і в тексті. І саме так, відійшовши від активної громадської діяльності, Вартовий продовжував боротися словом.

Бо якби його спитали «Стилет чи стилос?», він твердо відповів би «І багнетом, і пером!».

Натхненням для написання стали статті «Багнетом і пером» Петра Лаврива [87], «Антін Стефанишин, воїн і поет» Романа Ковалю, Віктора Моренця та Юрія Юзича [82], матеріалів із платформ Долинської центральної публічної бібліотеки [50] та Хати-читальні Прикарпаття [49].

Скворій (Скварій) Роман (1927–1996)

краєзнавець, бібліотекар, публіцист, громадський діяч, засновник музею історії міста Болехова. Народився Володимир Рудий (його справжнє ім'я та прізвище) в Куличкові (Львівщина). У 1940-х у рідному селі почали арештовувати патріотично налаштовану молодь. Щоби вберегти своїх близьких й уникнути переслідувань, Володимир узяв нове ім'я та виїхав. Навчався у Львівському культосвітньому технікумі. У 1951 році переїхав до міста Болехів, що на Калушині. Спершу працював методистом, згодом завідувачем бібліотеки, паралельно навчався заочно в Харківському бібліотечному інституті.

Краєзнавчі напрацювання й розвідки Романа Скворія стали поштовхом для створення в Болехові музею. Бібліотекар заснував його в 1967 році. Через три роки музею присвоєно звання Народного. Досі він вважається одним із найкращих на Прикарпатті. Проте у 1973 році партійна влада відсторонила Романа Скворія від роботи в музеї, звільнила з посади в бібліотеці. У 80-90-х роках він продовжив свою краєзнавчу діяльність, брав участь у всенародному русі за відновлення української державності.

Роман Скворій відомий завдяки своїм краєзнавчим дослідженням «На болехівських видноколах», «Розгадка Бубнища?», «Опришки на Болехівщині». Також зробив поетичний переклад на українську «Слова о полку Ігоревім», став автором «Пісні про Болехів», котру прийняли як офіційний гімн міста. За краєзнавчу діяльність Романа Скворія нагородили премією імені Івана

Вагилевича, помертньо присвоїли йому звання «Почесного члена спілки краєзнавців Прикарпаття».

Музейним відлунням – три маленькі екскурсії уявною виставкою на тему

Експозиція № 1

...Зала, повна картин. Ні, ми зараз не в музеї Романа Скворія. Поки що. Це його майстерня, бо окрім роботи в бібліотеці він мав ще одну справу для душі – живопис.

Те, що Скворій малював, нерозривно пов'язане з тим, що він відчував. Бажання пізнати себе, власне коріння. Що спонукало його зацікавитися минулим? Роман вважав, що краєзнавство – це один із найкращих і найдоступніших способів пізнання та популяризації української культури, історії. Можливо, Скворій так тяжів до минулого, бо був змушений покинути рідне село Куличків, у яке повернувся аж у 1994 році...

Отож, у 50-х роках він створив серію полотен із зображенням околиць Куличкова. Роман писав не тільки пейзажі – наприклад, згодом за його ескізом скульптор Михайло Гаврилко створив горельєф «Тарас Шевченко». А ще пізніше сам Скворій став автором проекту герба міста Болехова, котрий затвердили офіційно. Хто знає, можливо, крім туги за роками дитинства дослідник також розумів, як важливо знати й пам'ятати минуле свого краю – особливо в час, коли партійна влада навмисне розтоптувала все рідне навколо...

Експозиція № 2

...Тишу архівного відділу бібліотеки порушували рівномірне подзенькування шибки й хрумкіт аркушів паперу. Годинник вибив восьму вечора.

Надворі морозний січень 1960-го. Роман Скворій, єдиний у приміщенні, порядкує свій зібраний матеріал про Наталію Кобринську, – адже скоро

ювілейна дата, то ж він готується. Згодом про неї він написав праці «В Болехові баталія...», «Рід Озаркевичів – рід сподвижників», спогад-есе «Її вже серце не болить?» про конгрес Союзу українок.

Скворій зібрав також багато матеріалів про персоналій загальнонаціонального рівня, котрі працювали в місті чи його околицях. Також пан Роман піклувався про те, щоби ці діячі культури не були забутими. Наприклад, він став ініціатором фонду побудови пам'ятника Іванові Франку в Болехові, реставрації могили письменника Михайла Петрушевича на Волоському цвинтарі.

Експозиція № 3

Гуркотіння автомобілів, що хвилькою сновигають дорогою (ох тут і «ямисто»: де-не-де повилазили ями), гамір дїтлахів, що йдуть зі школи, шепотіння дерев, що гіллям хиляться до погруддя Наталії Кобринської, встановленому ледь чи не в центрі міста. У таких реаліях тепер вирує музей історії міста Болехова імені Романа Скворія.

Дослідник назбирав стільки матеріалу, що спершу у 1959 році організував меморіальний куток, потім у 1962-му – кімнату Наталії Кобринської при бібліотеці. А через п'ять років, коли поповнилася колекція експонатів, зросло зацікавлення мешканців міста, – 28 листопада Скворій заснував музей. Тут досі зберігаються культурні та історичні пам'ятки, зібрані в околицях Болехова: від бивнів мамонта, знайдених у кар'єрі місцевого цегельного заводу, до оригіналів документів місцевого управління.

У 1970-му, коли музеєві присвоїли звання Народного, про його здобутки й роботу писали зокрема в «Українському історичному журналі», газеті «Літературна Україна». Також публікації місцевої преси висвітлювали власне краєзнавчі розвідки.

Свою справу життя не занедбував ніколи, навіть після того, як його звільнили з роботи. Роман Скворій збирав спогади й документальні світлини про визвольну боротьбу в Болехові, розповідав про історію міста на тематичних лекціях Товариства української мови ім. Т. Шевченка, писав та публікував дослідження. Зокрема його працю «На болехівських видноколах» вважають своєрідним путівником у минуле як міста, так і музею, де це минуле в окремих експонатах досі плакають...

Маршрут екскурсії розроблений на базі матеріалів Долинської центральної публічної бібліотеки [119], [108], публікаціями «До Всеукраїнського дня краєзнавства» [113] та «Роман Скворій. Живопис і скульптура» Оксани Півень [114], статтею з офіційної електронної сторінки міста Болехів [118], праці «На болехівських видноколах» [122, С. 4, 57] та інформацією про музей імені Романа Скворія [97].

Перевірити чи збігаються уявлення з представлених експозицій та реальні зразки творчості й діяльності краєзнавця можна за *Додатком А* (див. *Скворій Роман*).

Соловій Юрій (1932–1982)

диригент, організатор мистецьких колективів, популяризатор української народної пісні, Заслужений працівник культури України, «батько хороших досягнень Долинщини». Народився в Креховичах, Калуський район. Після навчання в музичному училищі став керівником косівського хору «Гуцульщина». У 1957 році переїхав у місто Долина, де керував самодіяльною народною капелюю «Верховина». Виступали в Івано-Франківську, Коломій, Калуші та Моршині. Улюбленим композитором був Микола Леонтович, за прикладом якого Юрій і сам узявся за обробки й аранжування українських народних пісень. З музичного доробку Соловія: «Долинська лірична» на слова

Миколи Кубика, «Веснянка» на вірші Мирона Рипана, сюїти та музика до вистав. Був знайомим із композитором Анатолієм Кос-Анатольським, котрий для хорової капели «Верховина» написав «Марш нафтовиків» та «Долинський вальс». Окремою книжкою спогади про Юрія Соловія видав письменник Василь Олійник. Дружина Юрія Богдановича, Ярослава Спиридонівна, також пов'язана з містом і діяльністю, що і її чоловік. Вона працювала в Долинській музичній школі естетичного виховання імені Мирослава Антоновича, керувала хором долинської церкви Пресвятого Серця Ісуса і Серця Марії.

Солов'їне соло віється...

Відлунь-луння залу й серпанок слів, що майорить над головами слухачів – таким у її пам'яті зринає той вечір. Завмерла, прислухалася.

«Ось-ось Юрасик вийде!», – почувла позаду. Обернулася. Трійко вже поважних пань щебетали між собою, як молоді дівчата. «Ой, а як думаєш, буде в тій сорочці, яку ми йому вишили на згадку? Ну, коли ще він диригував церковним хором у Новиці?». «Тю, так то коли було? Йому ж тоді тринадцять років заледве виповнилося». «Ая? Ач як воно...». «А пригадую, старші його так слухалися – це ж треба, цілим хором керувати!..». «Юрась уже й тоді був талановитим».

Повернулася назад до сцени, усміхнулася. Сорочку сама бачила, вона досі в нього. Береже...

«То це той дядько, що ми його бачили на зупинці?» – Спитав хтось хлопчачим голоском. «Так, він тоді на репетицію до нас їхав, у Велику Тур'ю. – Відповів йому жіночий голос, материн. – А зараз побачимо його з хором на сцені...».

Усе почало стихати, луна ще довго котилася залю, поки не загубилася поміж колон і сидіннями.

Вона поправила рукавички на колінах і знову усміхнулася. Як же гарно він сплів музикою долі всіх у цьому залі. Сплів. Леліав. Спів. Вона теж заплетена його історією...

Штори на сцені почали розходитися й усі побачили співаків капели. У центрі стояв Юрій Соловій, м'яко схилив голову й розвернувся до колективу. Руки здійнялися і – почалося...

Вона заплющила очі і слухала. Слухала його – хор і Юрія.

Диригент – фігура важлива, та непомітна для слухача. Він порядкує і сплітає звучання, може відлунювати, але сам не звучить.

І все ж – вона чує. Чує із заплющеними очима, як його, диригентове, власне соло віється поміж рядами сидінь, відлунюється й резонує з кожним м'яким ударом серця, кожною історією. Соло... Вій...

Спів затихає. М'яким зітханням оживає зал. «Верховина» виконала першу композицію.

Вона розплющує очі й бачить, як диригент на сцені розвертається до публіки й під оплески злегка схиляє голову. Коли він випростується, вона дивиться на його обличчя, наче вперше. Таке ніжне й лагідне, а цей блиск очей! То погляд людини, що знайшла своє покликання, що тут і зараз нарешті прозвучала.

Диригент зустрічається з нею поглядом й усміхається. Кутики її губ піднімаються до нього у відповідь.

Соло пролунало за мотивами статей «Наші краяни. Солов'їна соната Юрія Соловія» Василя Олійника [102], «Пісня Юрія Соловія» Надії Балагурак [52], «Ярослава Соловій: "Бог подарував нам музику, щоб ми його не забували» Галини Максимів [90] та «Невмирущий акорд Юрія Соловія» Ярослава Савчина й Василя Олійника [103].

Зібаровська Алла (1925–2002)

хореографиня, педагогиня, дослідниця й популяризаторка бойківського, гуцульського, лемківського танців. Народилася в сім'ї вчителів, які ще змалечку привили їй любов до української культури. У 1944 році переїхала на Івано-Франківщину, де почала досліджувати мистецтво Гуцульщини. У 1947 році Зібаровська створила свій перший дитячий хореографічний колектив у місті Калуш. Паралельно досліджувала народні звичаї й обряди Івано-Франківщини. Також відвідувала науково-практичні семінари підвищення кваліфікації при Львівському державному театрі опери та балету під керівництвом Заслуженого діяча мистецтв, хореографа Мирослава Вантуха. Згодом набутий досвід втілила при постановці танців для всіх своїх колективів.

У 1953 році в Богородчанах вона створила самодіяльний хореографічний колектив. У цьому ж селі познайомила з балетмейстром Гуцульського ансамблю пісні й танцю Володимиром Петриком. Завдяки йому почалось її становлення як педагогині. У 1963 році Зібаровська переїхала в місто Долину, де при Будинку культури очолила народний аматорський ансамбль танцю «Веселка». З того часу колектив брав активну участь у фестивалях і міжнародних конкурсах. У 1967 році йому присвоїли звання «самодіяльний народний», а Алла Зібаровська стала Заслуженою працівницею культури України.

У 1983 році хореографиня вимушена була переїхати знову й цього разу в Івано-Франківську очолила танцювальну групу самодіяльного народного ансамблю пісні й танцю «Карпати». З 1990-го як дослідниця бойківського й лемківського фольклору вона проводила практичні заняття з майбутніми педагогами-хореографами у Прикарпатському університеті імені Василя Стефаника.

7 танцювальних фігур на тему

Полум'яний.

...Із задоволеним пихканням – мовляв, свою справу я зробив, далі все за вами, – автобус рушив дорогою далі, лишивши натовп на зупинці. А серед них і Алла. Підставляючи обличчя вітерцеві, жінка озирнулася. Що ж, її фольклорно-етнографічна експедиція продовжувалася. Поруч з Аллою стояли такі ж ентузіасти, як і вона: ось вони планували свій маршрут, домовлялися про зустрічі, – всі усміхнені, натхненні.

За плечима в Алли – рюкзак для подорожей та немарно подолані кілометри в пошуках досвіду й знань. А попереду ще безліч нових зустрічей, танцювальних фігур, пісенних мотивів. Уже за стількома людьми встигла поспостерігати, а досі не припиняла дивуватися красі їхніх рухів, жестів. Бачила цей вогонь життя в їхніх очах, відчувала це полум'я пристрасті до улюбленої справи у своєму серці. Що ж, уперед, до танцю!..

Цегловий.

...Чим нас заворожує танець? Це мова, котру розшифровуємо в кожному новому кроці, порухові руки, повороті й нахилові голови. Але танець – то не тільки про мистецтво з його давньою історією, не тільки про різні «па» чи наполегливі тренування. Крім внутрішнього наповнення важливе і зовнішнє. Бо невід'ємною складовою сценічного образу й, відповідно, танцю, є одяг.

Якось під час однієї зі своїх експедицій Алла Зібаровська вирушила до села Княжолуки Калуського району. Такі виїзди були її способом почерпнути ідеї для своїх майбутніх постановок, тому вона побувала на численних святкуваннях та спілкувалася зі мешканцями краю. На прощання в одному домі їй подарували бойківську сорочку. Це надихнуло Зібаровську на танець «Бойківчанка», котрий вона поставила згодом. На костюми для нього надалі переносили узір, вишитий на тій першій сорочці...

Золотий.

...Разом із невагомістю в танці долинський ансамбль «Веселка» пізнав і злет успіху. Так у 1976 році він виступив на Міжнародному фольклорному фестивалі колективів гірських районів Європи. «Веселка» представляла Україну в місті Закопаному (Польща) та здобула найпрестижнішу перемогу – «Золотий топірець». А у 1978 році колектив узяв участь у фестивалі «Червона Ружа» в Югославії. Глядачам настільки сподобався виступ, що після кожного номеру ансамблю вони виносили на сцену кошики з трояндами. І воно було того варте – «Веселка» отримала гран-прі «Золотий постріл»...

Трав'яний.

...Прикарпаття – це слово ввібрало в себе подих гір і зелену барву долин. Та не природою єдиною, адже це край, де розквітнуло мистецтво танцю. Колектив «Веселка» утворився ще в 1948 році, а з 1963-му під керівництвом талановитої Алли Зібаровської почав свій шлях до визнання. Репертуар ансамблю включав танці: «Вишківський веселий», «Долинський дрібонький», «Яремчанську гуцулку», «Козака» та інші. Яюсь на одному з Міжнародних фестивалів голови журі відмітили талант учасників «Веселки». Вони порівняли гуцульський танець колективу до лавини, що підхоплює всіх і все, та несе за собою. Можливо, саме ці слова виплекали пагінець надії у танцівників та їхніх шанувальників на те, яким важливим і потрібним скоро стане народний танець. Адже то душа, котра бере й веде за собою...

Небесний.

...Вона стоїть на сцені, звівши руки догори у завершальній фігурі. Коліна ледь тремтять від напруження (тренування минули не дарма!), а тілом розливається п'янке відчуття адреналіну. Лунають останні акорди, світло, що до цього вихоплювало її рухи з темряви, почало згасати. Але тільки на мить. Воно поквапилося знову залити всю сцену сяйвом під оплески залу. Вона

випросталася й завмерла. На очі навернулися сльози, та вона швидко втерла їх і вклонилася. Оплески не вгавали, на сцену виходили люди й говорили приємні слова, тиснули вологі долоні. Та вона нічого вже не чула, просто кивала й дивилася в зал, за лаштунки... Сцена продовжувала зацвітати квітами й букетами, схиленими до її ніг.

І – вона прокинулася. У дитинстві Алла часто уявляла себе на сцені. Вечорами, одягнувши мамину найкращу сукню, танцювала перед дзеркалом. Вона знала, чим хоче займатися в майбутньому, й була готова до будь-яких труднощів.

А й справді, згадує вже, стоячи перед дзеркалом у балетному залі Прикарпатського й дивлячись на тренування студентів, майбутніх педагогів. Повернула голову, усміхнулася до свого відображення. Блакитна мрія маленької дівчинки здійснилася...

Васильковий.

- Дівчатка, ну як настрої, готові?

Надія Василівна легенько відхилила завісу й поглянула в зал. Примощуючись на сидіннях, люди займали свої місця, загорталися щільніше в куртки. Що ж, Будинок культури знову не опалювався. Ох і випише вона тим, що вище, після виступу, ох вона!..

Відчула, як хтось легенько взяв її за руку. Повернулася, й побачила дівчинку, яка дрібно-дрібно тремтіла.

- Що таке, змерзла? – Надія Василівна схилилася до своєї вихованки, потираючи її льодяні пальці. Дівчинка похитала головою.

- Мені страшно, – прошепотіла. Жінка м'яко усміхнулася. Перший вихід на сцену. Колись і вона, Надія, теж так почувалася. Але тоді поруч була її керівниця...

- Просто знай, що всі ті люди в залі вже люблять тебе і твій колектив. Бо те, що ви робите і як це робите, – неймовірно. Усе буде добре, ви гарно попрацювали, то ж не бійся...

Очі дівчинки ледь відтанули. Вона все ще переживала, але кивнула. «Упоратється», – подумала Надія Василівна й стиснула долоню маленької танцівниці. На сцені вже почали оголошувати про їхній вихід, завіси поволі розступалися.

- ... А зараз виступить Долинський народний аматорський ансамбль танцю «Веселка». Керівниця – Мельник Надія Василівна, вихованка Алли Зібаровської...

Бузковий.

...З 1988 року керівниками танцювального колективу «Веселка» стає родина Судолів, яка продовжує справу своїх талановитих попередниць і до сьогодні. За цей час репертуар ансамблю збагатився. Сама ж «Веселка» продовжує власний шлях успіху.

Найбільш «насиченим» для колективу й радісним для його шанувальників, постійних глядачів, вважається місяць травень. Час, коли мелодії музик набувають соковитого звучання. Час, коли досягають усі мрії й надії на майбутнє. Час, коли український танець зачаровує всіх і все довкола – під акомпанемент квіту бузку...

Фігуру для тексту спостережено за статтями про Аллу Зібаровську в газеті «Добра справа» [47] та «Літа її веселчані» Василя Олійника для «Червоної Долини» [101]; матеріали «Мистецькі колективи РБК» Мирослави Ружевич [120] та розвідка Івана Ярича [144, С. 111].

Висновки до розділу 2

За приклад реалізації провідної тези магістерської роботи взятий регіон Калущина Івано-Франківської області. У цьому розділі цю окреслено на загальному історико-географічному й детальніше розглянуто на культурному рівні. Вибір Калущини обґрунтовано тим, що на умовній літературно-мистецькій карті досі фігурували такі культурні осередки як Івано-Франківськ (обласний центр), Верховинщина (гуцульська ідентичність). На прикладі власного дослідження – добірку персоналій та есеїв про культурних діячів та діячок – простежується ця тенденція на теренах Калущини Івано-Франківської області. Виявлено, що локальна ідентичність реактуалізується зокрема через:

- через персоналії. Ядро становлять їхній життєвий шлях, позиція та вчинки. Наприклад, Скворій продовжував свою діяльність, оскільки вважав краєзнавство способом подолати колоніалізм більшовицької влади;
- через конкретний часопростір, який зумовлює тематику і спрямування творчості згаданих осіб. Наприклад, Михайлина Рошкевич висвітлила у власних текстах повсякденне життя села, в котрому проживала; Іван Франко у своїх творах описав локації Калущини.
- через пам'ять. Зокрема в музичній сфері Юрій Соловій займається обробками й аранжуванням народних пісень; про українські національно-визвольні змагання писав Антін Стефанишин.

Усі персоналії стали наочними маркерами тяглості локальної культурної ідентичності, що роками формувалася в регіоні, та своїми здобутками збагатила загальну українську культуру та доповнила національну ідентичність.

РОЗДІЛ 3

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА МАПА КАЛУЩИНИ

3.1. Емпірична база проєкту – загальний огляд «проєктного ландшафту»

Перед початком роботи з літературним мапуванням Івано-Франківщини я ознайомилася з проєктами зі схожою тематикою. По-перше, таке дослідження «ринку» допомогло визначити вектор руху власного проєкту. Було важливо дізнатися, про яких культурних діячів уже сказали, *що* саме й у якому форматі. По-друге, ці проєкти стали джерелом натхнення та прикладами для і під час розробки концепції власної літературно-мистецької мапи.

Перш за все я зосередилася на проєктах, які репрезентують саме Івано-Франківщину. Більшість із них у форматі маршрутів і популяризують письменників та їхню творчість. Можна виокремити такі тенденції: 1) проєкти, у центрі котрих – культурна постать. Навколо неї відповідно вибудовуються маршрути чи відбувається маркування місцевості; 2) ядром стає локація (або регіон) як культурний осередок, що згуртовує навколо себе мистецьких персоналій. Така категоризація є умовною, адже можна простежити поєднання цих тенденцій або виокремити додаткові підкатегорії.

Прикладом першого типу проєктів є діяльність Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка, що розробила хроніку перебування Каменяра на Прикарпатті. На сайті установи представлена мапа з промаркованими населеними пунктами та коротка історична довідка, що пов'язує локації із письменником і його творчістю [134].

«Франковими стежками» – проєкт, розроблений працівниками музею-оселі Івана Франка КЗ «Музейно-виставкового центру Калуської міської ради». Це екскурсія по житловому району Підгірки (місто Калуш). Хоча проєкт присвячений Франкові, але автори зосереджуються на інших постатях, з якими взаємодіяв письменник, і що також пов'язані з цією локацією. Персоналій презентують через конкретні пам'ятки, до котрих вони дотичні не безпосередньо. Переважно це архітектурні споруди – умовні культурні й локаційні маркери: наприклад, загальноосвітня школа як уособлення просвітницької діяльності Франка; Будинок культури, що пов'язаний із письменником Антіном Могильницьким і художником Григорієм Смольським та інше [79].

Проєкт «Літературними місцями Косівщини» (у межах віртуального туристичного майданчику «МапаКосів») вибрав за основу регіон, навколо якого розробив веломаршрут. Пунктами для зупинок слугують пам'ятники чи меморіальні дошки, присвячені відомим і маловідомим українським письменникам, що дотичні до цієї локації. Цікаво, що проєкт містить інформацію не тільки про культурних діячів. На віртуальному майданчику проєкту розмістили інформацію про пам'ятники, їхню історію та згадки про їх творців [128].

Тенденцію проєктів-маршрутів ще у 2015 році підхопив «Їздець». Спершу це був однойменний конкурс короткої прози; твори мали висвітлювати цікаву чи довідкову інформацію про різні міста України й стати своєрідним літературним путівником. У межах цього проєкту розробили «Їздець-тури»: екскурсії по населених пунктах і місцях, пов'язаних із творчістю митців. Зокрема відбувся тур Франківськ–Коломия, котрі провели письменники Тарас Прохасько та Василь Карпюк відповідно. Тобто дотичні до певної локації персоналії відкривають для відвідувачів літературні осередки міст [65].

У роботі я вирішила розглянути також приклади проєктів інших областей, аби простежити досвід реактуалізації локальної пам'яті не лише на теренах вибраного регіону. Наприклад, «Читати Київ» – літературно-архітектурний і туристичний маршрут, тобто проєкт, що пов'язує письменників із локаціями столиці, про які ті писали чи яким присвятили тексти. Це споруди, пам'ятники, парки, вулиці, котрі відповідно «промарковані»: поруч із ними можна знайти таблички-листи з посиланнями на твори й письменників на сайті проєкту [136].

Проєкт «Гастромандрівка слідами літераторів» реактуалізує регіональну ідентичність через: персоналії, котрі тут проживали та/чи працювали; локацію (Верховинський район); страви місцевої гуцульської кухні як особливого способу репрезентації культури регіону. Тобто з незвичного на перший погляд боку інтерпретуються постаті самих культурних діячів та діячок (а саме Івана Франка, Петра Шекерика-Доникова, Гната Хоткевича, Параски Плитки-Горицвіт, Станіслава Вінченза та Лесі Українки) та їхня творчість [59].

Отже, проєкти-маршрути – це поширена і тривка тенденція реактуалізації локальної ідентичності. Завдяки такому форматові відбувається комунікація із реципієнтом, і як наслідок ефективніша передача й засвоєння інформації. Проєкти-маршрути апелюють до різних органів чуття, адже, щоб відкрити регіональну ідентичність, відвідувач має побачити локацію, бути «присутнім на місці». Водночас такий формат вимагає безліч ресурсів як з боку автора й утілювача ідеї, так і реципієнта.

Окрім проєктів-маршрутів широкої популярності набуває мапування – тобто маркування локацій на віртуальних картах. Таким способом можна унаочнити культурні процеси, що відбувалися в різних куточках України, умовно повернути їх на карту не лише в географічному сенсі.

«Уявна мапа літературного Львова» – це проєкт, який маркує на умовних картах-таблицях персоналій та локації, що пов'язані з культурним життям міста. За умовний часовий відлік узято період 1939–1941(42) як переломний період для Львова зокрема на мистецькому й науково-дослідницькому рівнях. За основу взяли саме літературу, оскільки автори проєкту (Віктор Мартинюк, Данило Ільницький, Оксана Дудко та інші) вважають її найпрезентабельнішою «формою засвоєння міського ландшафту» [129]. Дослідження для підготовки матеріалів для карти розпочалося ще в 2014 році [130].

«Літературна карта Тернопілля» від Тернопільської обласної бібліотеки для дітей – це письменницька мапа всієї області. Проєкт має на меті привернути увагу до літераторів, що родом із Тернопільщини, й таким способом актуалізувати як персоналій, так і локацію. «Літературна карта» подає коротку біографічну довідку про кожного з письменників і письменниць, а також зосереджується на їх творчому доробкові [88].

До мапування можна зарахувати літературознавче науково-популярне видання Віри Агєєвої «Марсіани на Хрещатику» (2023). Авторка розповідає про київських письменників ХХ століття, а також зосереджується на «слідах» їх перебування в місті. Йдеться «про відтворення втраченого спогаду, культурного ландшафту – напівзабутого нами модерного українського Києва» [44, С. 9]. Агєєва реактуалізує пам'ять регіону через відтворення маршрутів культурних діячів, а за QR-кодами, поданими у книжці, можна відстежити їх маркування на карті міста.

Про локальну ідентичність говорять і в інших форматах. Наприклад, відеопроєкт «(Не)забуті імена» веде літературознавець Андрій Павлишин, що має на меті реактуалізувати пам'ять регіону, розповідаючи про маловідомих письменників, котрі жили або працювали у Львові [100].

Ще одним форматом для розкриття локації стає створення нового міфу навколо неї. Наприклад подкаст «Дефіляда» – це псевдодокументальні історії про відомих персоналій, що жили в той чи той період у Києві (перший сезон) або Харкові (другий сезон). Кожен епізод відрізняється форматом і змістом подачі, що залежать від презентованої культурної персоналії. Незмінним залишається зв'язок із локацією – як регіональний, так суто локаційний (наприклад, споруда, парк, вулиця і т.д.) [67].

Отже, мапування «повертає» культурні регіони на літературно-мистецьку карту. Такий формат працює з візуальними платформами. Одна з переваг – доступність. З другого боку цей вид проєкту вимагає великої дослідницької бази від авторів ідеї та втілювачів.

3.2. Концепція власного проєкту «Літературно-мистецька мапа Калущини»

Отож, цей проєкт – це маркування на платформі Google-карти локацій вибраного регіону, котрі пов'язані з відомими і маловідомими культурними персоналіями, їхнім життям і творчістю.

Назва «Літературно-мистецька мапа Калущини» збережена, щоби позначати: 1) спрямування – це просвітницька діяльність у сфері локальної культури; 2) дотичність до охопленого регіону.

Проєкт-мапування стає втіленням культурної стратегії перевідкриття літературно-мистецького рівня регіону. Це своєрідне продовження традиції нанесення на культурну карту, але доповнене, оскільки із представлених локацій Івано-Франківщини Калущина поки що не фігурувала в такому форматі. Отож, актуальність полягає в тому, що проєкт репрезентує Франківщину як «простір» для вивчення культури України для самих українців і закордоння. Також це цікавий формат для просвітницької

діяльності. Інноваційність проєкту: на основі дослідженого попередниками матеріалу я відібрала найрепрезентативніші персоналії та перенесла їх маркуючи на Google-карту, адже віртуальна карта – зручний і доступний спосіб перевідкрити українську культурну ідентичність.

За типом цей проєкт індивідуальний. Пріоритетним сектором культури та мистецтв стає культурна спадщина, адже можна говорити про популяризацію регіонального надбання (а це як літературна творчість, так і пам'ятки матеріальні: розпис будівлі, архітектурні проєкти і т.д.) через популяризацію персоналій, що жили і працювали на теренах регіону.

Мета проєкту: популяризація літературно-мистецької Франківщини в Україні та зарубіжжі.

Завдання:

- популяризація регіону через імена й особистості;
- популяризація митців не тільки для літературно-мистецького й дослідницького кола, а й для широкого загалу;
- популяризація творчості культурних діячів і діячок через представлення їхнього перебування, проживання та їхніх маршрутів на Франківщині.

Цільова аудиторія проєкту: потенційні туристи (як українці, так й іноземці); люди, котрі цікавляться українською культурою, її літературно-мистецькими явищами. Також проєкт орієнтується на місцеві організації, які причетні до розвитку й популяризації регіону на всіх рівнях, зокрема й культурному. Наприклад, управління міжнародного співробітництва, євроінтергації, туризму та інвестицій Івано-Франківської облдержадміністрації; відділ інвестицій і туризму Долинської міської ради; а

також майданчик Долинської центральної публічної бібліотеки, котра має свою аудиторію. Усі ці платформи можуть стати джерелами фінансування.

Етапи розробки проєкту:

1. Збір й опрацювання інформації. Мапування стало результатом науково-дослідницької роботи над матеріалами про літературно-мистецьких персоналій, що жили та/або працювали на теренах Калущини. Джерельна база: збірник «1000-ліття в обличчях. Долина, Болехів, околиця» Івана Ярича [144], [145], календарні дані Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Івана Франка за період 2010-2023 [78] та матеріали Долинської центральної публічної бібліотеки, а саме: віртуальні виставки [58], газетні вирізки, статті з відділу краєзнавства. Головний критерій відбору персоналій: їхній зв'язок із певною локацією Калущини. Часових меж – немає.

2. Структурування. На основі зібраних й опрацьованих фактів сформувався список із 79 осіб та 32 населених пунктів. До опису кожної локації додається інформація про персоналії, які пов'язані з нею. Важливо окреслити взаємозв'язок особистості з місцем, тому опис населеного пункту складається з таких «пунктів»: 1) хто народився, і 2) хто працював тут. Дані про культурних персоналій складаються з: прізвища-імені та років життя (або рік народження); короткі відомості про рід занять та творчі здобутки, якщо вони безпосередньо стосуються локації або Калущини загалом.

3. Створення «Літературно-мистецької мапи»: нанесення точок на Google-карти. Окрім 32 населених пунктів промарковані 5 «конкретніші» місця, тобто будівлі, з якими пов'язані ті чи ті культурні діячі та діячки. Це:

- церква Різдва Пресвятої Богородиці, котру в 1932 році розписували художники Павло Ковжун та Михайло Осінчук. Будівля розташовується у старій частині міста Долина;

- колишня Долинська музична школа, де у 1987 році на фасаді будівлі встановили меморіальну дошку, присвячену композиторові Ярославу Лопатинському;
- Будинок Культури у смт Вигода. З цією спорудою пов'язаний Боечко Петро, який створив на її фасаді мозаїчне панно «Пісня лісу»;
- кімната-музей Наталії Кобринської, що в місті Болехів, присвячений письменниці, яка проживала на теренах Калущини з 1881 року;
- музей історії міста Болехова імені Романа Скворія, котрий заснований у 1967 році.

Відповідно описи до цих будівель розлогіші, ніж до населених пунктів, адже вони фокусуються на результатах творчості, що поєднує конкретного митця із місцем.

Планується, що посилання на Літературно-мистецьку карту можна буде розмістити на інтернет-ресурсі Долинської центральної публічної бібліотеки. Вона може забезпечити бюджетний віртуальний майданчик для проєкту та інформаційну підтримку, що залучить свою аудиторію.

Додатковими джерелами фінансування крім вище зазначених можна вважати також гранти, наприклад, конкурсні програми від Українського Культурного Фонду. За УКФ проєкт літературно-мистецького мапування зараховується до ЛОТу «Культурна спадщина», а саме «Дослідження історико-культурної спадщини України», адже мій проєкт – це репрезентація української ідентичності, та частково привернення уваги до об'єктів культурної спадщини [89].

Очікувані результати проєкту: зростання популярності Франківщини й тих, про кого буде йтися. Індикатори досягнення цілей:

- моніторинг відвідуваності Google-карт за запропонованими посиланнями на літературно-мистецьку мапу. Перевірку можна робити щотижнево;
- взаємодія з картою: очікується, що проєкт зацікавить небайдужих людей, завдяки котрим карту можна доповнити, або розпочати маркування інших регіонів за подібним принципом;
- моніторинг запитів Google про згаданих у проєкті осіб, їхню творчість.

Інформаційну підтримку проєкту можна забезпечити з мої власних сторінок у соцмережах, таких як Instagram, Facebook, Twitter, оскільки аудиторія, що цікавиться літературно-мистецькими явищами України, уже сформувалася. Вона також може допомогти у просуванні проєкту. Основна стратегія інформаційної підтримки: розповідати про свій проєкт у різних форматах. Тобто, з одного боку, це залежатиме, з другого, щоби апелювати до кількох чуттів сприйняття аудиторії, можна чергувати способи подачі того ж матеріалу: «сторіз» чи «Reels»; або допис (як короткий, так і «лонгрід»). Контент для будь-яких форматів: розповідь про проєкт і його мету, демонстрація фото згаданих конкретних локацій-будівель та посилання на власне проєкт-мапу. Розповідати про проєкт можна до 2-х місяців; протягом року до різних дат можна викладати цікаві факти про персоналії й додавати посилання. Планується залучити також інші віртуальні майданчики (про які згадувалося вище) – узгодити разом із ними спосіб розповсюдження, а на своїх сторінках посилатися на них, аби залучити аудиторію цих майданчиків.

Проєкт можна розвивати й розширювати далі: наприклад, за схожими принципами додати маркування тих локацій Калущини (як міста, так і споруди чи околиці), про котрі йдеться саме в літературних і мистецьких роботах. Тобто репрезентувати локальну ідентичність конкретніше через культурні тексти. У такому випадку можна згадати роман Станіслава Адлера

«Вигнанець з раю. Одиссея хлопчика з Болехова» [45], де йдеться про місто Калущини у роки Другої світової війни.

Висновки до розділу 3

«Літературно-мистецька мапа Калущини» – це проєкт, що наносить на культурну карту регіон України, унаочнює й реактуалізує його внесок у формування національної культурної ідентичності. Водночас він популяризує Івано-Франківщину для потенційних туристів, розкриваючи як літературно-мистецький потенціал, так і локації та персоналії. Проєкт також актуальний, оскільки він сприяє розвитку туристичної і культурно-пізнавальної діяльності регіону, (пере)відкриває українцями відомих і маловідомих видатних діячів.

Перед початком роботи було досліджено й проаналізовано подібні проєкти, аби простежити їхню регіональну охопленість, формат і змістове наповнення. При формуванні власного списку персоналій та локацій я опиралася на наявні праці й дослідження, присвячені вивченню вибраного регіону.

На картах промарковані 32 населені пункти й описані 79 культурних діячок та діячів, що жили та/або працювали на Калущині. Додано опис здобутків цих персоналій. Завдяки цифровим можливостям було віднайдено й промарковано точки та локації, що безпосередньо пов'язані з результатом творчої діяльності культурних діячів і діячок.

ВИСНОВКИ

У сучасних реаліях культура й культурна ідентичність стають першочерговою потребою до розуміння особистості самої себе. Культура – явище, що підтримує функціонування людей як суспільства. Це простір для комунікації різних культурних ідентичностей, котрі згуртовуються у певну спільноту, а ідентичність – це самоусвідомлення й усвідомлення своєї «причетності» до спільноти зокрема.

Підсумую, що сьогодні розуміння свого «я» та стає своєрідним трендом. Воно набирало обертів ще давніше, адже Європа поставила собі за мету об'єднати суспільство спільними цінностями й не останню роль у цьому відіграє культура. Сьогодні цей термін можна трактувати двома умовними шляхами: розуміння культури як сукупність матеріальних і духовних цінностей, завдяки чому вона формує особистостей; розуміння її як чинника гуртування, об'єднання людей у спільноти. Ці два підходи доповнюють одне одного й водночас задовольняють сучасні запити зокрема Європи, що виступає духовним орієнтиром і втіленням демократичних цінностей. Для досягнення своєї мети вона послуговується культурою, котра з інструменту до дії стає двигуном дії.

Тому культура важлива і разом із тим суперечлива, адже вже існують, які Європа прагне об'єднати. Такий своєрідний концепт «війни за культуру» (як у прямому значенні російсько-української війни, так і переносному, тобто цінностях) набуває широкого значення на світовій арені, оскільки людство наповнене внутрішніми суперечностями. Саме в таких реаліях люди мають знову перевідкривати себе, своє оточення, тобто віднаходити ідентичність. Я окреслюю саме поняття культурної ідентичності, оскільки вона містить у собі ключовий аспект тяглості, приналежності до спільноти чи фізичного простору,

«краю». Також через ідентичність перевідриваються основні й важливі культурні надбання, пізнання й реактуалізація яких у сучасному світі необхідні

Отже, в магістерській роботі я простежила взаємозв'язок і взаємовплив української локальної ідентичності як складової загальної національної ідентичності. Вже згадувалося, що основний її аспект – це відчуття приналежності, що реалізується через часопростір, пам'ять (історію) регіону, його власне культурне середовище, котре проявляється через певну традицію, спадковість завдяки діяльності культурних персоналій на теренах певної локації. У роботі я саме апелюю до цього аспекту, тобто реактуалізую локальну ідентичність регіону через саму згадку про літературно-мистецьких діячів, огляд їхньої творчості.

Результатом моєї науково-дослідницької роботи став алфавітний покажчик, на основі якого я розробила літературно-мистецький проект, та авторські есеї. Кількість репрезентованих персоналій – 79 культурних діячів і діячок, що працювали в різних видах мистецтва, – демонструють власне локальну (регіональну) ідентичність, котра формувалася вже давно.

Локалізм проявляється також через творчість цих особистостей. Наприклад, «специфічна тематика», що розповідає про регіон, його історію (через образи народних героїв опришків чи січових стрільців і т.д.), художньо-стилістична складова текстів (художні засоби, стиль, зумовлений культурним середовищем і локальними особливостями). Також можна простежити взаємовплив регіональної та загальнонаціональної ідентичностей на прикладі відносин культурних персоналій: так Франко ввів у літературу сестер Рошкевич, водночас фольклорний текст, записаний Михайлиною, підштовхнув його до створення драми «Украдене щастя».

Окрім цього в межах магістерської роботи з'явилися авторські тексти, що слугують новим способом реактуалізації відомих і маловідомих культурних

особистостей, що теж стає невід'ємною складовою до пізнання й перевідкриття українцями самих себе сьогодні. Есеї можна дослідити і з аспекту їх художньої складової, що ґрунтувалася на особливостях творчості згаданих персоналій, і з особистісного, тобто самого перевідкриття і «внесення» до загальнонаціональної літературно-мистецької спадщини.

Завдяки проєктові «Літературно-мистецька мапа Калущини» я маркую цей регіон на культурній карті України, показуючи тяглість локальної культурної традиції, котра протягом століть, проявляючись у різних видах мистецтва, формувалася на цих теренах. Цей проєкт може стати культурно-просвітницькою платформою, що також реактуалізує українське культурне на локальному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богачов А. Колективна пам'ять і культурна ідентичність. Філософська думка. Київ, 2013. № 6. С. 22–28.
2. Галичина. Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.]. гол. ред. Кубійович В. Париж–Нью-Йорк, 1955–1995. Т. 1. С. 343–351. <http://litopys.org.ua/encycl/euui01.htm> (дата звернення: 17.05.2023).
3. Геть все російське та радянське! Україна починає масово все переназивати – ТСН. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DWiQ5-zzn1c> (дата звернення: 17.05.2023).
4. Голик Р. Галичина : від австрійського до радянського міфів. Проект Україна. Австрійська Галичина. Упорядник й автор передмови Литвин М. Харків, 2016. С. 8–25.
5. Гуцульський театр. URL: <https://openkurbas.org/theatres/hutsulskyy-teatr/> (дата звернення: 17.05.2023).
6. Гілен П., Ляйстер Т. Культура у підмурках європейської спільноти. URL: <https://istpublishing.org/texts/tpost/f5xz043z5o-paskal-len-tais-lyaister-kultura-u-pdmur> (дата звернення: 17.05.2023).
7. Дзюба І. Проблеми і перспективи української літератури. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1495357.html> (дата звернення: 17.05.2023).
8. Дискусія. Актуальні тренди в культурі : як з ними працюють у Львові. Підсумки. URL: <https://isc.lviv.ua/dyskusiya-aktualni-trendy/> (дата звернення: 17.05.2023).

9. Дятел О. Митці – дипломати від культури або Чому все українське мистецтво зараз політичне. URL: https://lb.ua/blog/olga_diatel/520673_mittsi-diplomati_vid_kulturi_abo.html (дата звернення: 17.05.2023).
10. Єшкілев В., Бондарев І., Карпінський Ф. та ін. Літературний StanislawIФ: від Ф. Карпінського до наших днів. Харків, 2012. 288 с.
11. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія у двох томах. Том 1. Київ, 2007. 608 с.
12. Ковальчук Т. Роль і місце культурної політики Європейського Союзу у процесі європейського будівництва. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/772/> (дата звернення: 17.05.2023).
13. Культурна столиця Європи : як мистецтво дає містам нове життя. URL: <https://creativeeurope.in.ua/posts/european-capitals-of-culture-cultureread> (дата звернення: 17.05.2023).
14. Культурні цінності Європи. За ред. Ганса Йоаса, Класуса Вігандта. Київ, 2014. 552 с.
15. Кушнарєва М. Гончаренко Н., Рябчук М. Аналіз сучасних тенденцій у культурних зв'язках України і Європи. URL: <https://tur.kosiv.info/tourism-and-culture/215-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7-%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9-%D1%83-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%B7%D0%B2%E2%80%99%D1%8F%D0%B7%D0%BA%D0%B0%D1%85-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D1%96->

[%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B8.html](#) (дата звернення: 17.05.2023).

16. Мала енциклопедія етнодержавства. Упорядник Римаренко Ю. Київ, 1996. 942 с.

17. Матусяк А. Вийти з мовчання. Деколоніальні змагання української культури та літератури XXI століття з посттоталітарною травмою. Переклад з польської Бондар А. Львів, 2020. 308 с.

18. Музальов О. Культурологія : навчальний посібник для учнів, студентів і викладачів. Львів. 2012. 185 с.

19. (Не)комфортна (Не)околиця Чоколівка : фінальна збірка дослідницької практики. Упорядниця Недотика Т. Центр урбаністичних студій, 2020. 245 с. URL: <https://ua.boell.org/sites/default/files/2021-02/Chokolivka.pdf> (дата звернення: 17.05.2023).

20. Огієнко І. Українська культура. Київ. 1991. 272 с.

21. Сергієнко Е. Локальна ідентичність як складова розвитку територіальної громади. Децентралізація влади в Україні : оцінювання результатів формування та розвитку самодостатку громад : монографія. Дніпро, 2019. С. 63–73.

22. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. Київ, 1994. 224 с.

23. Тейлор Ч. Джерела себе. Переклад з англійської Васильченко А. Київ, 2015. 696 с.

24. Українське суспільство та європейські цінності: звіт за результатами соціологічного дослідження. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13570.pdf> (дата звернення: 17.05.2023).

25. Філософський енциклопедичний словник. Гол. редкол. Шинкарук В. Київ, 2002. 742 с.

26. Шевчук Д. Культурна ідентичність та глобалізація. Проблеми культурної ідентичності : глобальний та локальний виміри : матеріал міжнародної наукової конференції 23–24 квітня. Острог, 2010. Випуск 5. С. 4–15. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/12241817.pdf> (дата звернення: 17.05.2023).

27. Шевчук К. Європейські цінності як фундамент європейської ідентичності і виклики глобалізації. Україна та цінності Європи: культура, політика, освіта : матеріали міжнародної наукової конференції. Острог, 2020. С. 13–15.

28. Шологон Л. Джерела про національно-культурне життя українців Галичини другої половини XIX – початку XX ст. в особових фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові. Вісник Прикарпатського університету. Історія. Івано-Франківськ, 2009. Випуск 15. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Sholohon_Liliia/Dzherela_pro_natsionalno-kulturne_zhyttia_ukraintsiv_Halychyny_druhoi_polovyny_XIX_pochatku_XX_st/ (дата звернення: 17.05.2023).

29. Що таке Станіславський феномен і чому це важливо? URL: <https://kufer.media/misto/stanislavskyj-fenomen/> (дата звернення: 17.05.2023).

30. Bakhitiari K. 7 cultural trends that will shape 2022 and beyond. URL: <https://www.forbes.com/sites/kianbakhtiari/2022/02/20/7-cultural-trends-that-will-shape-2022-and-beyond/?sh=63e5431f768f> (дата звернення: 17.05.2023).

31. Blacker U. Memory, the City and the Legacy of World War II in East Central Europe : The Ghosts of Others. New York. 2019. 248 p. URL:

https://books.google.com.ua/books?id=KZqfDwAAQBAJ&dq=stanislav+phenomenon&hl=uk&source=gbs_navlinks_s (дата звернення: 17.05.2023).

32. Cultural Awareness. URL: <https://nccc.georgetown.edu/curricula/awareness/index.html> (дата звернення: 17.05.2023).

33. Friedman, J. Cultural Identity and Global Process. London, 1994. 270 p.

34. Higgins, Ch. «Like reading under the covers»: books flourish in blackout-hit Ukraine. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/apr/29/like-reading-under-the-covers-books-flourish-in-blackout-hit-ukraine> (дата звернення: 17.05.2023).

35. Jenkins, R. Social Identity. New York, 2008. 246 p.

36. Kroeber, A, Kluckhohn, C. Culture : A Critical Review of Concepts and Definitions. Massachusetts, 1952. 247 pp.

37. Liquid modernity and power : A dialogue with Zygmunt Bauman. Zygmunt Bauman. Mark Haugaard. Journal of Power. 2008. Vol. 1, No. 2, August. P. 111–130. URL: https://www.researchgate.net/publication/232820176_Liquid_modernity_and_power_A_dialogue_with_Zygmunt_Bauman_1 (дата звернення: 17.05.2023).

38. Mathews, G. Global Identity / Individual Identity. Searching for home in the cultural supermarket. London, 2000. 240 pp.

39. Potts, J., Harley, J. What is Cultural Science? (And what is not). Cultural Science. 2014. Vol. 7 (1). P. 34–57. URL: <https://sciendo.com/article/10.5334/csci.62> (дата звернення: 17.05.2023).

40. Rein, R. Meaning in Action: Outline of an Integral Theory of Culture, Malden, MA: Polity Press, 2016. 193 pp.

41. Rothman, J. The meaning of «culture». URL: <https://www.newyorker.com/books/joshua-rothman/meaning-culture> (дата звернення: 17.05.2023).

42. Tylor, E. Primitive Culture : Researches Into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom. In two volumes. London, 1871. Vol. 1. 453 pp.

43. Williams, R. Keywords : A vocabulary of culture and society. New York, 1985. 341 pp.

Джерельна й емпірична база:

44. Агеєва В. Марсіани на Хрещатику. Літературний Київ початку ХХ століття. Київ, 2023. 408 с.

45. Адлер С. Вигнанець з раю: Одиссея хлопчика з Болехова. Львів, 2020. 323 с.

46. Актриса, яка грала душею. URL: <https://dcrb.net/virtualni-vystavky/aktrysa-yaka-hrala-dusheyu/> (дата звернення: 17.05.2023).

47. Алла Олександрівна Зібаровська. Добра справа. 2012. №27 (432). С. 4.

48. Андріяшик Р. Сторонець. URL: <https://lib.com.ua/uk/book/storonets/> (дата звернення: 17.05.2023).

49. Антін Вартовий (Стефанишин). URL: <https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/antin-vartovij-stefanisin> (дата звернення: 17.05.2023).
50. Антін Стефанишин: багнетом і пером. URL: <https://dcrb.net/news/antin-stefanyshyn-bahnetom-i-perom/> (дата звернення: 17.05.2023).
51. Арсенич П. Буковинська орлиця любила Прикарпаття. Галичина. 1998. №193. С. 7.
52. Балагурак Н. Пісня Юрія Соловія. Свіча. 2012. 14 грудня. С. 4.
53. Бойківська вишиванка. URL: <https://carpathy.nadvirna.com/index.php/hutsulskyy-kray/istoriya/boyky/vyshyvanky> (дата звернення: 17.05.2023).
54. Бойківщина. 2018. 27 грудня. URL: <https://www.facebook.com/boykivschyna/posts/776785852672514/> (дата звернення: 17.05.2023).
55. Бойко С., Голяк Т. Голландці – «звеличники України». Україна. 2001. 16 січня. Вип. № 1. URL: <http://www.brama.com/survey/messages/11442.html> (дата звернення: 17.05.2023).
56. Відділ сакральних пам'яток. URL: <http://museum.dolyna.info/ekspozycji/viddil-sakralnyh-pamiatok/> (дата звернення: 17.05.2023).
57. «Він був мужицький син з Нагуєвич, а вона аристократка з ніжними руками», або перше кохання Івана Франка. URL: <https://photo-lviv.in.ua/vin-buv-muzhytskyj-syn-z-nahujevych-a-vona-arystokratka-z-nizhnymy-rukamy-abo-pershe-kohannya-ivana-franka/> (дата звернення: 17.05.2023).

58. Віртуальні виставки. URL: <https://dcrb.net/virtualni-vystavky/> (дата звернення: 17.05.2023).

59. Гастромандрівка слідами літераторів. URL: <https://seedsandroots.net/gastromandrivka-slidamy-literatoriv/> (дата звернення: 17.05.2023).

60. Гелитович М. Ікони з Долини – цінні пам'ятки українського мистецтва. Археологічними та сакральними стежками Долинщини. Долина. 2008. С. 47–53.

61. Гнатковська Т. Відомій долинській мисткині – 100! Добра справа. 2015. №20. С. 7.

62. Горак Р. Змарнований талант. Жовтень. 1983. №6. С. 59–62.

63. Горак Р. Скромна трудівниця культури. Жовтень. Львів. 1988. №6. С. 15.

Горак Р. Тричі мені являлась любов. URL: <https://osvita.ua/school/literature/g/67640/list-1.html> (дата звернення: 17.05.2023).

65. Городиська П. Проект «Їздець», або як поєднати внутрішній туризм і літературу. URL: <https://litcentr.in.ua/blog/2015-07-15-55> (дата звернення: 17.05.2023).

66. Граб У. Антонович, Мирослав Іванович. URL: https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення: 17.05.2023).

67. Дефіляда : Харків. URL: <https://podcasts.apple.com/ua/podcast/%D0%B4%D0%B5%D1%84%D1%96%D0>

[%BB%D1%8F%D0%B4%D0%B0-%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2/id1585422379](#) (дата звернення: 17.05.2023).

68. Диво Оксани Грицей. URL: <https://dcrb.net/virtualni-vystavky/dyvo-oksany-hrytsej/> (дата звернення: 17.05.2023).

69. Долинська центральна публічна бібліотека. URL: <https://dcrb.net/>

70. Дучимінська О. Вибрані твори. упор. Є. Баран, В. Смирнов. Івано-Франківськ, 2014. 480 с.

71. Життя болю і мужності. URL: <https://dcrb.net/virtualni-vystavky/zhyttya-bolyu-i-muzhnosti/> (дата звернення: 17.05.2023).

72. Життя сповнене мужності та патріотизму: львівська поетеса Ольга Дучимінська. URL: [hordynska https://dyvys.info/2021/04/25/zhyttya-spovnene-muzhnosti-ta-patriotyzmu-lvivska-poetesa-olga-duchyminska/](https://dyvys.info/2021/04/25/zhyttya-spovnene-muzhnosti-ta-patriotyzmu-lvivska-poetesa-olga-duchyminska/) (дата звернення: 17.05.2023).

73. Іван Левинський. URL: <https://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/levynskyj-ivan/> (дата звернення: 17.05.2023).

74. Іван Левинський. URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/persons/levynskyi-ivan/> (дата звернення: 17.05.2023).

75. Іван Левинський, 1851. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/lypen/6/1851-narodyvsya-ivan-levynskyy-arhitektor> (дата звернення: 17.05.2023).

76. Іван Франко, 1856. <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/serpen/27/1856-narodyvsya-ivan-franko> (дата звернення: 17.05.2023).

77. Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Івана Франка. URL: <https://lib.if.ua/> (дата звернення: 17.05.2023).

78. Календар знаменитих і пам'ятних дат Івано-Франківської області на 2023 рік. URL: <https://lib.if.ua/1391419265.html> (дата звернення: 17.05.2023).

79. Калушан запросили на унікальний маршрут – стежками Франка в Підгірках. URL: <https://vikna.if.ua/news/category/history/2018/10/05/90671/view> (дата звернення: 17.05.2023).

80. Кисілевська О., публікація Павленка А. Як то було давно... Червона Долина. 1990. №65. С. 3.

81. Кобринська Наталія. URL: <https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/natalia-kobrinska> (дата звернення: 17.05.2023).

82. Коваль Р., Моренець В., Юзич Ю. Антін Стефанишин, воїн і поет. URL: <https://ukrnationalism.com/history/3872-antin-stefanyshyn-voin-i-poet.html> (дата звернення: 17.05.2023).

83. Козій Р. Церква Різдва Пресвятої Богородиці. З історії Долини : збірник історико-краєзнавчих статей. Долина 2012. Випуск 1. С. 7–13.

84. Кольбух М. Архів Ольги Олександри Дучимінської у фондах Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника. Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, 2016. Вип. 8 (24). С. 283–288. URL: <https://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Z/Z2016/JRN/PDF/21.pdf> (дата звернення: 17.05.2023).

85. Корсун Л. Козак і модерніст. Голос України. 2003. №200 (3200). С.17.

86. Косів Р. Ікони XVII – початку XVIII ст. з церков міста Долини у контексті візитаційних описів XVIII ст. та атрибуції. Народознавчі зошити №5 (161). 2021. С. 1218-1223.

87. Лаврів П. Багнетом і пером. Дзвін. 1995. №4. С. 2.
88. Літературна карта Тернопілля. URL: <https://odb.te.ua/category/literaturna-karta-ternopillya/> (дата звернення: 17.05.2023).
89. ЛОТ 3. Дослідження історико-культурної спадщини України. URL: https://ucf.in.ua/m_lots/63c3ef08de862f7847376ad2 (дата звернення: 17.05.2023).
90. Максимів Г. Ярослава Соловій: "Бог подарував нам музику, щоб ми його не забували". Свіча. 2010. 1 жовтня. С. 7.
91. Матіїв І. Долинські ікони. З історії Долини : збірник історико-краєзнавчих статей. Долина, 2010. Випуск 2. С. 34–53.
92. Матіїв І. Дослідження та вивчення археологічних та сакральних сторінок Долинщини проблеми та можливості їх вирішення. Археологічними та сакральними стежками Долинщини. Долина, 2008. С. 83–93.
93. Матіїв І. Товариство «Сільський господар» : розвиток торгівлі та кооперації. З історії Долини : збірник історико-краєзнавчих статей. Долина, 2012. Випуск 5. С. 21–39.
94. Микицей М. Наталія Кобринська: українська Аріадна і будителька жіночих душ. URL: <https://galychyna.if.ua/analytic/nataliya-kobrinska-ukrayinska-ariadna-i-buditelka-zhinochih-dush/> (дата звернення: 17.05.2023).
95. Мирослава Г. Польська поетка українського походження Казимера Альберті. URL: <https://mala.storinka.org/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%B5%D1%82%D0%BA%D0%B0->

[%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B0-%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%82%D1%96.htm](#)

1 (дата звернення: 17.05.2023).

96. Морозюк В. Жінки «Першого вінка». Галицька Просвіта. 2013. № 11. С. 3.

97. Музей історії міста Болехова ім. Романа Скворія, Болехів. URL: <https://karpaty.rocks/muzey-istoriyi-mista-bolehova-im-romana-skvoriya-bolehiv> (дата звернення: 17.05.2023).

98. Музей Оксани Грицей. URL: <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/kl/dolyna/museums/memory/> (дата звернення: 17.05.2023).

99. «Найвище призначення», Династія Денисенко-Наум. Літературне життя Прикарпаття (пап.) Н–П. Долинська центральна публічна бібліотека. Краєзнавчий відділ. Відділ 82.

100. (Не)забуті імена літературного Львова. Lviv - City of Literature. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Pvh12uzAlgQ&list=PLx2YYPXiQIIQuI6XrF3OMAPVkrE7J1K-qr> (дата звернення: 17.05.2023).

101. Олійник В. Літа її веселчані. Червона Долина. 1983. № 17. С. 3.

102. Олійник В. Наші краяни. Солов'їна соната Юрія Соловія. З історії Долини : збірник історико-краєзнавчих статей. Долина, 2012. Випуск 4. С. 229–231.

103. Олійник В., Савчин Я. Невмирущий акорд Юрія Соловія. Свіча. 2012. 27 січня. С. 5.

104. Осока С. Наталія Кобринська: наша мета – розвій жіночого руху. URL: <https://povaha.org.ua/nataliya-kobrynska-nasha-meta-rozvij-zhinochoho-ruhu/> (дата звернення: 17.05.2023).

105. Павло Ковжун. URL: <https://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/kovzhun-pavlo/> (дата звернення: 17.05.2023).

106. Павло Ковжун. URL: <https://art.lviv-online.com/pavlo-kovzhun/> (дата звернення: 17.05.2023).

107. Павло Ковжун, 1896. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/zhovten/3/1896-narodyvsya-pavlo-kovzhun-zhyvopysec> (дата звернення: 17.05.2023).

108. Пам'яті Романа Скворія. URL: <https://dcrb.net/news/pamyati-romana-skvoriya/> (дата звернення: 17.05.2023).

109. Пахомов В. Благословенна будь, Мамо, між нами. Жінка. 1996. № 5. С. 8.

110. Пахомов В. Творча спадщина Ольги Дучимінської. Івано-Франківськ. Факел. 2001. 234 с.

111. Петраш О. Поет із зламаним крилом. Жовтень. 1987. № 2. С. 91–96.

112. Печальна квітка України в вінку немеркнучих імен. URL: https://drive.google.com/file/d/1TE1T1TA9tZYvXkEOkGGpNEra0qmwMO_z/view (дата звернення: 17.05.2023).

113. Півень О. До Всеукраїнського дня краєзнавства. URL: <https://museum.bolekhiv-rada.gov.ua/exhibitions/185-do-vseukrayinskogo-dnja-krajeznavstva-28travnja-.html> (дата звернення: 17.05.2023).

114. Півень О. Роман Скворій. Живопис і скульптура. URL: <https://museum.bolekhiv-rada.gov.ua/publication/36-roman-skvorij-zhivopis-i-skulptura.html> (дата звернення: 17.05.2023).

115. Пільгук І. Антін Любич Могильницький. Письменники Західної України 30-50-х років XIX ст. Київ, 1965. 652 с.

116. Погребник. В. Климентина Попович. Українська література у портретах і довідках. Київ, 2000. 358 с.

117. Попович-Боярська К. Про що розповідало море. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Popovych-Boiarska_Klymentyna/Pro_scho_rozpovidalo_more/ (дата звернення: 17.05.2023).

118. Роман Скворій. URL: https://bolekhiv-rada.gov.ua/about_the_city/honorary_citizens/1541-skvorij-roman-teodorovich.html (дата звернення: 17.05.2023).

119. Роман Скворій із вічності висот. URL: <https://dcrb.net/news/roman-skvorij-iz-vichnosti-vysot-2/> (дата звернення: 17.05.2023).

120. Ружеви́ч М. Мистецькі колективи РБК. URL: <https://www.boykomuseum.com/statti/z-istoriji-dolyny-vypusk-1/mystetski-kolektyvy-rbk/> (дата звернення: 17.05.2023).

121. Савчин Я. У світлиці маминої душі. Свіча. 2012. 24 серпня. С. 5.

122. Скворій Р. На болехівських видноколах. Стрий. 1991. 120 с. URL: <https://issuu.foundtt.com/ru/pdf/3568312141/> (дата звернення: 17.05.2023).

123. Скрипник І. Пресвітлий боян галицької раті. Світ Молоді. 1991. №41-42 (4512-4513). С. 2.

124. Стахмич-Грицей М. Народне – досконалість і краса. Галичина. 2005. 17 травня. С. 7.

125. Стежина зболеного серця. URL: <https://dcrb.net/virtualni-vystavky/stezhyna-zbolenoho-sertsya/> (дата звернення: 17.05.2023).

126. Терещук Г. «Встане славно Україна від Кубані до Дону» – Іван Франко. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ivan-franko-ukrayina-yevropa-kamenyar/31430100.html> (дата звернення: 17.05.2023).

127. Тишкевич М. Наталія Наум – актриса-оповідачка жіночої долі. URL: <https://uain.press/blogs/1385070-1385070> (дата звернення: 17.05.2023).

128. Туристичний маршрут «Літературними місцями Косівщини». URL: <https://mapakosiv.if.ua/2737/> (дата звернення: 17.05.2023).

129. Уявна мапа літературного Львова (±1939 Р.). URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/projects/litlviv/intro> (дата звернення: 17.05.2023).

130. Уявна мапа літературного Львова ±1939 року. URL: https://zbruc.eu/node/66610?theme=new_zbruc (дата звернення: 17.05.2023).

131. Франко І. К.П. : примітки. URL: <https://www.i-franko.name/uk/Verses/ZVershynINyzyn/ZnajomymINeznajomym/KP.html> (дата звернення: 17.05.2023).

132. Франко І. Жіноча неволя в руських піснях народних : Пісня про шандаря. URL: <https://www.i-franko.name/uk/Folklore/1882/ZhinochaNevoljaVPisnjax/PisnjaProShandarja.html> (дата звернення: 17.05.2023).

133. Франко І. Українська альманахова література. Альманахи 1876-1883. URL: <https://www.i-franko.name/uk/LitCriticism/1887/UkrajinskaAlmanaxovaLiteratura/Almanaxy1876-1883.html> (дата звернення: 17.05.2023).

134. Хроніка перебування Івана Франка на Прикарпатті. Франко і Прикарпаття. Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <https://lib.if.ua/franko/1250878924.html> (дата звернення: 17.05.2023).

135. Черкаська Г. Весняна квітка Івана Франка, або нещасливе кохання Климентії Попович. URL: <https://photo-lviv.in.ua/vesnyana-kvitka-ivana-franka-abo-neshhaslyve-kohannya-klymentiyi-popovych/> (дата звернення: 17.05.2023).

136. Читати Київ : Проект, що відкриває Київ через українську літературу. URL: <https://www.readingkyiv.net/> (дата звернення: 17.05.2023).

137. Шалата М. Поет нагадував: гине мова – щезає народ. Літературна Україна. 2011. 10 березня. С. 14.

138. Шапаренко В. «Чорна пані» Наталія Кобринська: перша українська феміністка. URL: <https://ukrainky.com.ua/nataliya-kobrynska-persha-ukrayinska-feministka/> (дата звернення: 17.05.2023).

139. Шевелева М. Ольга Рошкевич – несміла біла лілея Івана Франка. URL: <https://uain.press/blogs/olga-roshkevych-nesmila-bila-lileya-ivana-franka-1171985> (дата звернення: 17.05.2023).

140. Шевчук П. Знімається фільм на рідній землі. Карпатська правда. 1981. 23 серпня. С. 7.

141. Шот. М. Виджу, що зі мною Ти не найдеш сего щастя. Урядовий кур'єр. 2013. № 84. С. 17.

142. Юсип М. Життєвий та творчий подвиг Мирослава Антоновича. З історії Долини : збірник історико-краєзнавчих статей. Долина, 2016. Випуск 6. С. 117–123.

143. Ярич І. Її воскресна пісня. Червона Долина. 1986. №17. С. 4.

144. Ярич І. 1000-ліття в обличчях. Долина, Болехів, околиця. Івано-Франківськ. 2003. 208 с.

145. Ярич І. 1000-ліття в обличчях. Долина, Болехів, околиця. Книга 2. Брошнів-Осада, 2016. 100 с.

146. Geschiedenis. Utrechts Byzantijns Koor. URL: <https://utrechtsbyzantijnskoor.nl/over-het-utrechts-byzantijns-koor/geschiedenis/> (дата звернення: 17.05.2023).

147. Magiera, H. Na fundamencie braku Ghetto potępienie czytane na nowo. Fabrica Litterarum Polono-Italica. 2019. № 1. S. 97–116.

Результат втіленого проєкту:

148. Літературно-мистецька мапа Калущини. URL: <https://goo.gl/maps/YXtG6DUYemT7rQdG7> (дата звернення: 17.05.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А.

Посилання та доповнення до текстів есеїв:

Антонович Мирослав

Послухати виступ Візантійського хору:

Візантійський хор у Львові. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=uRrrJ6QeeKU>

Оксана Грицей

Побачити меморіальну кімнату, присвячену мисткині:

Музей Оксани Грицей. URL:
<https://www.karpaty.info/ua/uk/if/kl/dolyna/museums/memory/>

Дмитрій

Ознайомитися з інформацією про зокрема представника Долинського іконописного мистецтва:

Відділ сакральних пам'яток. Музей Бойківщина. URL:
<http://museum.dolyna.info/ekspozycji/viddil-sakralnyh-pamiatok/>

Додаток А1: Ікони Дмитрія – сканкопії репродукцій з додатку до матеріалів краєзнавчого музею «Бойківщина»

Сканкопія ікони Дмитрія Спас Нерукотворний

Сканкопія ікони Дмитрія Страшний суд

Зібаровська Алла

Переглянути виступ колективу «Веселка» можна за посиланням:

<https://www.facebook.com/hvyljainfo/videos/%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D>

[0%BA%D0%B8%D0%B9-
%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%BB%D1%8C-
%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%8E-
%D0%B2%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%BA%D0%B0-
%D0%BF%D1%96%D0%B4-
%D0%BA%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%86%
D1%82%D0%B2%D0%BE%D0%BC-
%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%B0-
%D1%81/1780572562190680/](https://www.karpaty.info/ua/uk/if/kl/bolekhiv/museums/history/)

Ковжун Павло

Фото 1. Церква Різдва Пресвятої Богородиці. Авторка: Богуславець Софія

Церква Різдва Пресвятої Богородиці Авторка: Богуславець Софія

Церква Різдва Пресвятої Богородиці Авторка: Богуславець Софія

Скворій Роман

Перевірити чи збігаються уявлення з представлених експозицій та реальні зразки творчості й діяльності краєзнавця можна за посиланнями на статтю «Живопис і скульптура» та матеріалом про музей міста Болехова імені Романа Скворія.

(Живопис і скульптура – <https://museum.bolekhiv-rada.gov.ua/publication/36-roman-skvorij-zhivopis-i-skulptura.html>

Інформація та фото з музею історії міста Болехова імені Романа Скворія – <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/kl/bolekhiv/museums/history/>